

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับ ต่อไปนี้

1. รูปแบบการเรียนการสอน

- 1.1 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย
- 1.2 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย
- 1.3 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะพิสัย
- 1.4 รูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ
- 1.5 รูปแบบการสอนที่เน้นการบูรณาการ

2. แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติศึกษา สันติวิธี และความขัดแย้ง

- 2.1 แนวคิดสันติศึกษา สันติภาพ สันติวิธี และความขัดแย้ง
- 2.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง

- 2.2.1 ทฤษฎีความขัดแย้งของคาร์ล มาร์กซ์
- 2.2.2 ทฤษฎีความขัดแย้งของลิวอิส เอ. โคเซอร์
- 2.2.3 ทฤษฎีความขัดแย้งของราล์ฟ ดาห์เรนคอร์ฟ
- 2.2.4 ทฤษฎีความขัดแย้งของเกอร์ฮาร์ด เลนสกี

2.3 ทฤษฎีเกี่ยวกับสันติวิธี

- 2.3.1 ทฤษฎีสันติวิธีของโยฮัน กัลตุง
- 2.3.2 ทฤษฎีสันติวิธีของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์
- 2.3.3 ทฤษฎีสันติวิธีของยีน ชาร์ป
- 2.3.4 ทฤษฎีสันติวิธีของเกล็น ดี เพจ
- 2.3.5 ทฤษฎีสันติวิธีของวิลเลียม ยูรี
- 2.3.6 แนวคิดสันติวิธีของพอล รุทเลจ
- 2.3.7 แนวคิดสันติวิธีของโรแลนด์ ไปได้เกอร์
- 2.3.8 แนวคิดสันติวิธีของสเตลเลน วินทาแกน
- 2.3.9 แนวคิดสันติวิธีของมหาตมะ กานธี

- 2.3.10 แนวคิดพุทธสันติวิธีของพระพุทธเจ้า
- 2.3.11 แนวคิดสันติวิธีของติช นัท ฮันท์
- 2.3.12 แนวคิดสันติวิธีของพระธรรมปิฎก
- 2.3.13 แนวคิดสันติวิธีของพุทธทาสภิกขุ
- 2.3.14 แนวคิดสันติวิธีของชัชววัฒน์ สถาอานันท์
- 2.4 แนวคิดการจัดการความขัดแย้ง
 - 2.4.1 การจัดการความขัดแย้ง
 - 2.4.2 แนวคิดเรื่องความขัดแย้งกับการทำงานองค์กร
 - 2.4.3 การจำแนกความขัดแย้ง
 - 2.4.4 ประโยชน์ของความขัดแย้ง
 - 2.4.5 แนวทางการลดความขัดแย้งในองค์กร
 - 2.4.6 การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี
 - 2.4.7 รูปแบบการจัดการขัดแย้งโดยสันติวิธี
 - 2.4.8 การจัดการความขัดแย้งด้วยหลักศาสนธรรม
 - 2.4.9 การจัดการความขัดแย้งด้วยการไกล่เกลี่ยแบบพุทธ
 - 2.4.10 การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีนโยบายในประเทศไทย
- 3. แนวคิดเกี่ยวกับการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย
- 4. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการสอน
- 5. แนวคิดเกี่ยวกับการถอดบทเรียน
- 6. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ
- 7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยที่เกี่ยวกับรูปแบบการสอน
 - 7.2 งานวิจัยที่เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง

1. รูปแบบการเรียนการสอน

ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน

วัชรดา เล่าเรียนดี (2553 : 44) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอนว่า หมายถึง องค์ประกอบต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันในการดำเนินการสอนให้บรรลุเป้าหมายและประสบผลสำเร็จ ซึ่งจะอยู่ของกระบวนการเช่นเดียวกับวิธีสอน ความแตกต่างกันจะอยู่ที่รูปแบบการสอน อาจจะมีวิธีการสอนและเทคนิคการสอนปรากฏอยู่

ทิสนา แคมมณี (2556 : 222) ได้ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง สภาพลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่จัดขึ้นอย่างเป็นระบบระเบียบตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่าง ๆ โดยมีการจัดกระบวนการหรือขั้นตอนในการเรียนการสอน โดยอาศัยวิธีการสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ เข้าไปช่วยทำให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการที่ยึดถือ

นอกจากนี้ ทิสนา แคมมณี (2555 : 222 - 317) ได้ทำการรวบรวมและจัดหมวดหมู่รูปแบบการเรียนการสอนตามวัตถุประสงค์เฉพาะหรือเจตนารมณ์ของรูปแบบการเรียนการสอน ออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่ “รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะกระบวนการ และรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการ” โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย

รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งสอนให้ผู้เรียนเกิดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาสาระต่าง ๆ ในรูปของข้อมูลข้อเท็จจริง มโนทัศน์ หรือความคิดรวบยอด ตัวอย่างของรูปแบบการเรียนการสอนนี้ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนเน้นความจำ รูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์ รูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้ผังกราฟิก รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดของกานเย รูปแบบการเรียนการสอนโดยการนำเสนอ มโนทัศน์กว้างล่วงหน้า ในที่นี้จะขอนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์ (ทิสนา แคมมณี, 2548 : 225)

1.1.1 รูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์

รูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์ (Concept Attainment Model) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย จอยส์และวีล (Joyce and Weil, 1996 : 161 – 178) มีแนวความคิดว่า “การสอนมโนทัศน์นั้นสามารถทำได้โดยการให้ผู้เรียนสามารถค้นหาคุณสมบัติเฉพาะที่สำคัญของสิ่งนั้น เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกคุณสมบัติสิ่งที่ไม่ใช่และไม่ใช่ออกจากกันให้ได้”

วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์

เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้มโนทัศน์ของเนื้อหาสาระต่าง ๆ อย่างเข้าใจและสามารถให้คำนิยามของมโนทัศน์นั้นด้วยตนเอง

กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ 1 ผู้สอนเตรียมข้อมูลสำหรับให้ผู้เรียนฝึกหัดจำแนก

ขั้นที่ 2 ผู้สอนอธิบายกติกาในการเรียนให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจตรงกัน

ขั้นที่ 3 ผู้สอนเสนอข้อมูลตัวอย่างของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน และข้อมูลที่ไม่ใช่ตัวอย่างของมโนทัศน์ที่ต้องการสอน

ขั้นที่ 4 ให้ผู้เรียนบอกคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งที่ต้องการสอนจากกิจกรรมที่ผ่านมาในขั้นต้น ๆ

ขั้นที่ 5 ให้ผู้เรียนสรุปและให้คำจำกัดความของสิ่งที่ต้องการสอน

ขั้นที่ 6 ผู้สอนและผู้เรียนอภิปรายร่วมกันถึงวิธีการที่ผู้เรียนใช้ในการหาคำตอบให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการคิดของตัวเอง

1.2. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย

รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective Domain) รูปแบบการเรียนการสอนนี้มุ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม และคุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากแก่การพัฒนาหรือปลูกฝัง การจัดการเรียนการสอนตามรูปแบบการสอนเพียงช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ มักจะไม่เพียงพอต่อการช่วยให้ผู้เรียนเกิดเจตคติที่ดีได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักการและวิธีการอื่น ๆ เพิ่มเติม (ทีศนา เขมมณี, 2548 : 225) รูปแบบการสอนนี้ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของแครทวอล (Krathwohl) บลูม (Bloom) และมาเซีย (Masia) รูปแบบการเรียนการสอนโดยการซักค้ำน และรูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้บทบาทสมมติ ในที่นี้จะขอนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม (Bloom)

1.2.1 รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม (Bloom)

รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม (Bloom, 1956) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Cognitive domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (affective domain) ด้านทักษะ (Psycho - motor domain) ซึ่งในด้านเจตคติหรือความรู้สึกนั้นแครทวอล (Krathwohl) บลูม (Bloom) และมาเซีย (Masia) ได้จัดลำดับขั้นของการเรียนรู้ไว้ 5 ขั้น ประกอบด้วย

1. ขั้นการรับรู้ (receiving or attending) หมายถึง การที่ผู้เรียนได้รับรู้ค่านิยมที่ต้องการจะปลูกฝังในตัวผู้เรียน
2. ขั้นการตอบสนอง (responding) ได้แก่ การที่ผู้เรียนได้รับรู้และเกิดความสนใจในค่านิยมนั้น แล้วมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
3. ขั้นการเห็นคุณค่า (valuing) เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับค่านิยมนั้น แล้วมีโอกาสได้ตอบสนองในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
4. ขั้นการจัดระบบ (organization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนรับค่านิยมที่ตนเห็นคุณค่านั้นเข้ามาอยู่ในระบบค่านิยมของตนและ
5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนปฏิบัติตนตามค่านิยมที่ตนรับมาอย่างสม่ำเสมอและทำจนกระทั่งเป็นลักษณะนิสัย

วัตถุประสงค์ของรูปแบบการเรียนการสอน

เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม คุณธรรม หรือจริยธรรมที่พึงประสงค์ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามต้องการ

กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ 1 การรับรู้ค่านิยม (receiving /attending) ผู้สอนจัดสถานการณ์หรือประสบการณ์ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้รู้ในค่านิยมนั้นอย่างใส่ใจ โดยผู้สอนพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการรู้ตัว (awareness) การเต็มใจรับรู้ (willingness) และการควบคุมการรับรู้ (control)

ขั้นที่ 2 การตอบสนองต่อค่านิยม (responding) ผู้สอนจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีโอกาสตอบสนองต่อค่านิยมนั้นในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยผู้สอนพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการยินยอมตอบสนอง (acquiescence in responding) การเต็มใจตอบสนอง (willingness to respond) และการพึงพอใจในการตอบสนอง (satisfaction in respond)

ขั้นที่ 3 การเห็นคุณค่าของค่านิยม (responding) ผู้สอนจัดประสบการณ์หรือสถานการณ์ให้ผู้เรียนมีโอกาสเห็นคุณค่าของค่านิยมนั้น ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยผู้สอนพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม การยอมรับในคุณค่านั้น (acceptance of a value) การชื่นชอบในคุณค่านั้น (preference of a value) และความผูกพันในคุณค่านั้น (commitment)

ขั้นที่ 4 การจัดระบบค่านิยม (organization) ผู้สอนกระตุ้นให้ผู้เรียนพิจารณาค่านิยมนั้นกับค่านิยมหรือคุณค่าอื่น ๆ ของตน และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างค่านิยมต่าง ๆ ของตนในขั้นนี้ ผู้สอนพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม การสร้างมโนทัศน์ในคุณค่านั้น (conceptualization of a value) และการจัดระบบคุณค่านั้น (organization of a value system)

ขั้นที่ 5 การสร้างลักษณะนิสัย (characterization by value) ผู้สอนส่งเสริมให้ผู้เรียนปฏิบัติตามค่านิยมนั้น และให้ข้อมูลย้อนกลับ ในขั้นนี้ ผู้สอนพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรม การมีหลักยึดในการตัดสินใจ (generalization set) และการปฏิบัติตามหลักยึดนั้นจนเป็นนิสัย (characterization)

การดำเนินการตามขั้นตอนทั้ง 5 ไม่สามารถทำได้ในระยะเวลาอันสั้น ต้องอาศัยเวลา โดยเฉพาะในขั้นที่ 4 และ 5 ต้องการเวลาในการปฏิบัติ ซึ่งอาจจะมากน้อยแตกต่างกันไปในผู้เรียนแต่ละคน

1.3 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย

รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psycho – Motor Domain) รูปแบบการเรียนการสอนมุ่งที่จะช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติ การกระทำ หรือการแสดงออกต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นใช้หลักการ และวิธีการที่แตกต่างไปจากการพัฒนาทางด้านจิตพิสัยหรือพุทธิพิสัย (ทิสนา แจมมณี, 2548 : 243) รูปแบบการสอนที่นิยมเช่น รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาทักษะปฏิบัติของซิมอฟสัน (Simoson) รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์ (Harrow) และรูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของเควิส ในที่นี้จะขอแนะนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนของแฮร์โรว์ ดังต่อไปนี้

1.3.1 รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์ (Harrow)

รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์ (Harrow, 1972 : 96 - 99) ได้จัดลำดับขั้นการเรียนรู้ทางด้านทักษะไว้ 5 ขั้น โดยเริ่มจากระดับที่ซับซ้อนน้อยไปจนถึงระดับที่ซับซ้อนมาก ดังนั้นการกระทำจึงเริ่มจากการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อใหญ่ไปถึงการเคลื่อนไหวกล้ามเนื้อย่อย

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

รูปแบบนี้มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสามารถทางด้านทักษะปฏิบัติต่าง ๆ กล่าวคือผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือกระทำอย่างถูกต้อง และชำนาญ

กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ 1 ขั้นการเลียนแบบ

ขั้นที่ 2 ขั้นการลงมือกระทำตามคำสั่ง

ขั้นที่ 3 ขั้นการกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์

ขั้นที่ 4 ขั้นการแสดงออก

ขั้นที่ 5 ขั้นการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนรู้ตามรูปแบบ ผู้เรียนจะเกิดการพัฒนาทางด้านทักษะปฏิบัติ จนสามารถกระทำได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์

1.4 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills)

รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills) เป็นทักษะกระบวนการทางสติปัญญา เช่น กระบวนการสืบสอบแสวงหาความรู้ หรือกระบวนการคิดต่าง ๆ อาทิเช่น การคิดวิเคราะห์ การอุปนัย การนิรนัย การใช้เหตุผล การสืบสอบ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นต้น (ทิสนา เขมมณี, 2548 : 248) รูปแบบการเรียนการสอนนี้มีหลายรูปแบบ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการสืบสอบ และแสวงหาความรู้ เป็นกลุ่ม รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดอุปนัย รูปแบบการเรียนการสอนความคิดสร้างสรรค์ และรูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์เรนซ์ ในที่นี้จะนำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์เรนซ์ ดังต่อไปนี้

1.4.1 รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์เรนซ์ (Torrance's Future Problem Solving Instructional Model)

รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์เรนซ์ (Torrance, 1962) พัฒนามาจากองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การคิดคล่องแคล่ว (fluency) การคิดยืดหยุ่น (flexibility) และการคิดริเริ่ม (originality) มาใช้เป็นองค์ประกอบกับกระบวนการคิดแก้ปัญหา และการใช้ประโยชน์จากกลุ่มซึ่งมีความคิดหลากหลาย โดยเน้นการใช้เทคนิคระดมสมองเกือบทุกขั้นตอน

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

รูปแบบนี้มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ตระหนักรู้ในปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเรียนรู้ที่จะคิดแก้ปัญหาาร่วมกัน ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดจำนวนมาก

กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

- ขั้นที่ 1 การนำสภาพการณ์อนาคตเข้าสู่ระบบการคิด
- ขั้นที่ 2 การระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหา
- ขั้นที่ 3 การสรุปปัญหา และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- ขั้นที่ 4 การระดมสมองหาวิธีแก้ปัญหา
- ขั้นที่ 5 การเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด
- ขั้นที่ 6 การนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาอนาคต

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียนรู้จากรูปแบบคือ ผู้เรียนจะได้พัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหา และตระหนักรู้ในปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต และสามารถใช้ทักษะการคิดแก้ปัญหา มาใช้การคิดแก้ปัญหาปัจจุบัน และป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

1.5 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการ (Integration)

รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการ (Integration) เป็นรูปแบบที่พยายามพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้การบูรณาการทั้งทางด้านเนื้อหาสาระ วิธีการ รูปแบบในลักษณะนี้ได้รับความนิยมมากเพราะมีความสอดคล้องกับหลักการและทฤษฎีทางการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนารอบด้าน หรือการพัฒนาแบบองค์รวม (ทิสนา แจมมณี, 2548 : 255) ตัวอย่างรูปแบบการสอนแบบบูรณาการ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนแบบทางตรง รูปแบบการเรียนการสอนโดยการสร้างเรื่อง รูปแบบการเรียนการสอนตามวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT รูปแบบการเรียนการสอนของการเรียนรู้แบบร่วมมือ ฯลฯ ในที่นี้ขอนำเสนอรูปแบบการสอนทางตรง ดังต่อไปนี้

1.5.1 รูปแบบการเรียนการสอนสอนทางตรง (Direct Instruction Model)

จอยส์และวิล (Joyce and Weil, 1996 : 334) กล่าวว่า รูปแบบการเรียนการสอนสอนทางตรง (Direct Instruction Model) เป็นรูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นความรู้ที่ลึกซึ้ง ช่วยให้ผู้เรียนมีบทบาทในการเรียน ทำให้ผู้เรียนมีความตั้งใจในการเรียนรู้และช่วยให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

รูปแบบการเรียนการสอนนี้มุ่งเน้นช่วยให้ได้เรียนรู้เนื้อหา สาระ และมโนทัศน์ต่าง ๆ รวมทั้งฝึกปฏิบัติทักษะต่าง ๆ จนสามารถทำได้ดีและประสบผลสำเร็จได้ในเวลาที่จำกัด

กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ

ขั้นที่ 1 ขั้นนำ ผู้สอนแจ้งวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระการเรียน และกระบวนการเรียนรู้แก่ผู้เรียน

ขั้นที่ 2 ขั้นนำเสนอบทเรียน ผู้สอนต้องนำเสนออย่างชัดเจน สั้นกระชับและน่าสนใจ

ขั้นที่ 3 ขั้นฝึกปฏิบัติตามแบบ (Structured Practice) ผู้สอนปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง แล้วให้ผู้เรียนปฏิบัติตาม และให้ข้อมูลย้อนกลับ พร้อมการเสริมแรงและการแก้ไขข้อผิดพลาดของผู้เรียน

ขั้นที่ 4 ขั้นฝึกปฏิบัติภายใต้การกำกับของผู้ชี้แนะ (Guided Practice)

ขั้นที่ 5 การฝึกปฏิบัติอย่างอิสระ (Independent Practice) ผู้สอนปล่อยให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติอย่างเสรี ไม่จำเป็นต้องให้ข้อมูลย้อนกลับ ควรเว้นระยะ ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่คงทน

ผลของการเรียนรู้ตามรูปแบบนี้ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนตามลำดับขั้นตอนตรงไปตรงมา ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้านพุทธิพิสัย และทักษะพิสัยได้เร็วและได้มากในเวลาจำกัด ไม่สับสน ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติตามความสามารถของตน จนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ ทำให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียน และมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง

รูปแบบการเรียนการสอนทั้ง 5 รูปแบบหลักที่เป็นสากล นิยมนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างแพร่หลายทั่วโลกแล้ว ยังมีนักคิด นักวิชาการ ครูอาจารย์ และนักศึกษาศาสนา วิชาชีพครู หรือการสอนได้พยายามนำเสนอแนวคิดการสอน และรูปแบบการสอนใหม่ ๆ มากมาย เช่น ในวงการศึกษไทย มีรูปแบบการเรียนการสอนที่น่าสนใจ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์ พัฒนาโดยสุมน อมรวิวัฒน์ รูปแบบการเรียนการสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ พัฒนาโดยสุมน อมรวิวัฒน์ รูปแบบการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : โมเดลซิปปา (CIPPA) พัฒนาโดยทศนา เขมมณี รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดเป็นเพื่อการดำรงชีวิตในสังคมไทยพัฒนา โดยหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีแนวคิดหรือกระบวนการการเรียนการสอนที่น่าสนใจ ที่ยังไม่ได้นำไปทดลองใช้เพื่อพิสูจน์อย่างเป็นระบบ แต่มีผู้สนใจนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนในวิชาต่าง ๆ เช่น แนวคิดกระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 โดยสาโรช บัวศรี กระบวนการกัลยาณมิตร โดยสุมน อมรวิวัฒน์ กระบวนการทางปัญญาของประเวศ วะสี กระบวนการคิดของชัยอนันต์ สมุทวณิช กระบวนการคิดของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ กระบวนการสอนค่านิยมและจริยธรรม โดยโกวิท ประวาลพกษ์ ฯลฯ

รูปแบบการเรียนการสอนทั้ง 5 รูปแบบหลักที่เป็นสากล สามารถสรุปรูปแบบการสอนวัตถุประสงค์ และกระบวนการเรียนรู้ ได้ดังตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สรุปรูปแบบการสอน วัตถุประสงค์ และกระบวนการเรียนรู้

รูปแบบการสอน	วัตถุประสงค์	กระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบการสอน
1. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain)	มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ	
1.1 รูปแบบการเรียนการสอนมโนทัศน์ (Concept Attainment Model) พัฒนาขึ้นโดย จอยส์และวีล (Joyce and Weil)	การเรียนรู้มโนทัศน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สามารถทำได้โดยการค้นหาคุณสมบัติเฉพาะที่สำคัญของสิ่งนั้น เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกสิ่งที่ใช่และไม่ใช่สิ่งนั้นออกจากกันได้	<p>ขั้นที่ 1 ผู้สอนเตรียมข้อมูล</p> <p>ขั้นที่ 2 ผู้สอนอธิบายกติกาในการเรียน</p> <p>ขั้นที่ 3 ผู้สอนเสนอข้อมูลตัวอย่าง</p> <p>ขั้นที่ 4 ให้ผู้เรียนบอกคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งที่ต้องการสอนจากกิจกรรมที่ผ่านมาในขั้นต้น ๆ</p> <p>ขั้นที่ 5 ให้ผู้เรียนสรุป</p> <p>ขั้นที่ 6 ผู้สอนและผู้เรียนอภิปรายร่วมกัน</p>
2. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านจิตพิสัย (Affective Domain)	มุ่งที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความรู้สึก เจตคติ ค่านิยม และคุณธรรม และจริยธรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากแก่การพัฒนาหรือปลูกฝัง	
2.1 รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการพัฒนาด้านจิตพิสัยของบลูม (Bloom)	จุดมุ่งหมายทางการศึกษา ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Cognitive domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (affective domain) ด้านทักษะ (Psycho –motor domain)	<ol style="list-style-type: none"> 1. ขั้นการรับรู้ (receiving or attending) 2. ขั้นการตอบสนอง (responding) 3. ขั้นการเห็นคุณค่า (valuing) 4. ขั้นการจัดระบบ (organization) 5. ขั้นการสร้างลักษณะนิสัย (Characterization)

ตารางที่ 1 สรุปรูปแบบการสอน วัตถุประสงค์ และกระบวนการเรียนรู้ (ต่อ)

รูปแบบการสอน	วัตถุประสงค์	กระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบการสอน
3. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาด้านทักษะพิสัย (Psycho – Motor Domain)	มุ่งที่จะช่วยพัฒนาความสามารถของผู้เรียนในด้านการปฏิบัติ การกระทำ หรือ การแสดงออกต่าง ๆ	
3.1 รูปแบบการเรียนการสอนทักษะปฏิบัติของแฮร์โรว์ (Harrow)	รูปแบบนี้มุ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสามารถทางด้านทักษะปฏิบัติต่าง ๆ กล่าวคือ ผู้เรียนสามารถปฏิบัติหรือกระทำอย่างถูกต้อง และชำนาญ	<p>ขั้นที่ 1 ขั้นการเลียนแบบ</p> <p>ขั้นที่ 2 ขั้นการลงมือกระทำตามคำสั่ง</p> <p>ขั้นที่ 3 ขั้นการกระทำอย่างถูกต้องสมบูรณ์</p> <p>ขั้นที่ 4 ขั้นการแสดงออก</p> <p>ขั้นที่ 5 ขั้นการกระทำอย่างเป็นธรรมชาติ</p>
4. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ (Process Skills)	เป็นทักษะกระบวนการทางสติปัญญา เช่น กระบวนการสืบสอบแสวงหาความรู้ หรือกระบวนการคิดต่าง ๆ อาทิเช่น การคิดวิเคราะห์ การอุปนัย การนิรนัย การใช้เหตุผล การสืบสอบ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นต้น	
4.1 รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดแก้ปัญหาอนาคตตามแนวคิดของทอร์เรนซ์ (Torrance's Future Problem Solving Instructional Model)	รูปแบบนี้มุ่งช่วยพัฒนาผู้เรียนให้ตระหนักรู้ในปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตและเรียนรู้ที่จะคิดแก้ปัญหาเหล่านั้น ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดจำนวนมาก	<p>ขั้นที่ 1 การนำเสนอภาพการณ์เข้าสู่ระบบการคิด</p> <p>ขั้นที่ 2 การระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหา</p> <p>ขั้นที่ 3 การสรุปปัญหา จัดลำดับความสำคัญ</p> <p>ขั้นที่ 4 การระดมสมองหาวิธีแก้ปัญหา</p> <p>ขั้นที่ 5 การเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด</p> <p>ขั้นที่ 6 การนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาอนาคต</p>
5. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการบูรณาการ (Integration)	รูปแบบที่พยายามพัฒนาการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียนไปพร้อม ๆ กัน โดยใช้การบูรณาการทั้งทางด้านเนื้อหาสาระ และวิธีการ	
5.1 รูปแบบการเรียนการสอนสอนตรง (Direct Instruction Model)	รูปแบบการเรียนการสอนนี้มุ่งเน้นช่วยให้ได้เรียนรู้เนื้อหาสาระ และมโนทัศน์ต่าง ๆ รวมทั้งฝึกปฏิบัติทักษะต่าง ๆ จนสามารถทำได้ดี	<p>ขั้นที่ 1 ชี้นำ</p> <p>ขั้นที่ 2 ชี้นำเสนอบทเรียน</p> <p>ขั้นที่ 3 ฝึกปฏิบัติตามแบบ</p> <p>ขั้นที่ 4 ฝึกปฏิบัติภายใต้การกำกับของผู้ชี้แนะ และขั้นที่ 5 การฝึกปฏิบัติอย่างอิสระ</p>

จากตารางดังกล่าว ทำให้รูปแบบการเรียนการสอนทั้ง 5 รูปแบบหลักที่เป็นสากล รูปแบบการเรียนการสอนมีวัตถุประสงค์ และกระบวนการเรียนรู้อย่างเหมาะสมตามเนื้อหาวิชา ลักษณะผู้เรียนและวัตถุประสงค์ในการศึกษาจะสามารถทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ หากผู้สอนมีความรู้ทางรูปแบบการเรียนรู้อย่างถูกต้องแล้ว ย่อมสามารถออกแบบรูปแบบการเรียนรู้อย่างเหมาะสมกับรายวิชา เนื้อหาสาระ กิจกรรมการสอน และพัฒนาการของผู้เรียน

นอกจากนั้น จอยส์ เวลและคาล์ฮัน (Joyce Weil and Calhoun, 2009 : 25-34) ได้จัดรูปแบบการเรียนการสอนออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการจัดกระบวนการสารสนเทศ (The Information - Processing Family) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการส่งเสริมแรงกระตุ้นภายในของบุคคลในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยการเรียนรู้และจัดกระทำข้อมูลให้เป็นระบบ รับรู้และจัดกระทำกับปัญหา รวมทั้งการพัฒนาโน้ตสันและภาษาในการถ่ายทอด ในบางรูปแบบเป็นการเตรียมผู้เรียนในเรื่องการรวบรวมข้อมูลและมโนทัศน์ บางรูปแบบเน้นการสร้างมโนทัศน์และการตรวจสอบสมมติฐาน รูปแบบการเรียนการสอนกลุ่มนี้จะส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดสร้างสรรค์ความรู้ มีความสามารถทางปัญญาและสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและสังคม รูปแบบการเรียนการสอนในกลุ่มนี้ ได้แก่ การคิดแบบอุปนัย (Think Inductively) การบรรลุผลด้านมโนทัศน์ (Attaining Concept) รูปแบบการคิดแบบอุปนัยของรูปภาพคำ (The Picture-Word Inductive Model) การสืบเสาะแบบวิทยาศาสตร์ และการสืบเสาะความรู้ (Scientific Inquiry and Inquiry Training) การใช้เทคนิคช่วยจำ (Memorization) การสังเคราะห์ (Synectics) และการเสนอมโนทัศน์ล่วงหน้า (Advance Organizers)

2. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Family) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะความสามารถในการเรียนรู้และทักษะสังคม ให้ความสำคัญกับการสร้างชุมชนการเรียนรู้ การพัฒนาความสัมพันธ์ในชั้นเรียน โดยการเรียนรู้ร่วมกัน การพัฒนาวัฒนธรรมของความสัมพันธ์ในโรงเรียนเพื่อสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รูปแบบการเรียนการสอนในกลุ่มนี้ ได้แก่ การสืบสวนเป็นกลุ่ม (Group Investigation) บทบาทสมมติ (Role Playing) และการสืบสวนสอบสวน (Jurisprudential Inquiry)

3. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาตน (The Personal Family) เป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพและความตระหนักในตนเอง โดยการรับรู้สิ่งที่เป็นตนเอง มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้และการดำรงชีวิต สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่าง

สร้างสรรค์ เกิดการเรียนรู้ในการที่จะพัฒนาตนเองเพื่อการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ รูปแบบการเรียนการสอนในกลุ่มนี้ ได้แก่ การสอนแบบไม่ชี้แนะ (Nondirective Teaching) การส่งเสริมความตระหนักรู้ในตน (Enhancing Self Concepts)

4. รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นพฤติกรรม (The Behavioral System Family) เป็นรูปแบบการสอนจากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีการปรับพฤติกรรม ซึ่งเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการปรับแก้ตนเอง เพื่อให้พบกับความสำเร็จ เน้นการพัฒนาทักษะการอ่าน การคำนวณ ทักษะทางกายภาพ เพื่อการพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้และวัดได้ รูปแบบการเรียนการสอนในกลุ่มนี้ ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรอบรู้ (Mastery Learning) การสอนตรง (Direct Instructional) การเรียนรู้สถานการณ์จำลอง (Simulation)

สรุปรูปแบบการสอนของ จอยส์ เวล และคาล์อัน มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอน จำนวน 4 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการจัดกระบวนการสารสนเทศ (The Information -Processing Family) เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการจัดรวบรวมข้อมูลให้เป็นระบบ รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (The Social Family) เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะความสามารถในการเรียนรู้และทักษะสังคม รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาตน (The Personal Family) เป็นรูปแบบ การเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพและความตระหนักในตนเอง และรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นพฤติกรรม (The Behavioral System Family) เป็นรูปแบบการสอนจากแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีการปรับพฤติกรรม

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติศึกษา สันติภาพ และสันติวิธี

2.1 แนวคิดสันติศึกษา สันติภาพ สันติวิธี และความขัดแย้ง

สันติศึกษา (Peace Studies) เป็นศาสตร์ทางวิชาการระดับนานาชาติภายหลังจากการเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้ง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติ ทั้งในระดับโลก ได้แก่ เหตุการณ์การยึดครองดินแดนของมหาอำนาจต่อประเทศที่อ่อนแอกว่า เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 1 ระหว่างปี ค.ศ 1914 - 1918 (พ.ศ. 2457 - พ.ศ. 246) และเหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างปี ค.ศ 1939 - 1945 (พ.ศ. 2482 - พ.ศ. 2488) ตลอดจนการเข้าสู่สงครามเย็นกลายเป็นการต่อสู้แข่งขันกันทางเศรษฐกิจ และการจัดตั้งกองกำลังทหาร และการสะสมอาวุธไว้ต่อรองอำนาจ ในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ ได้แก่ การยึดอำนาจ การแย่งชิงอำนาจทางการเมือง นำไปสู่ความรุนแรงทางร่างกาย มีการเข่นฆ่าหมู่มากราย ทั้งใน รวันดา ยูกันดา อิสราเอล ปาเลสไตน์ จีน อินเดีย การทำสงครามในอเมริกา เวียดนาม กัมพูชา ซีเรีย ลิเบีย อัฟกานิสถาน อิรัก การทำสงครามของ

รัฐบาลทหารพม่ากับชนเผ่าต่าง ๆ เป็นต้น แม้ในปัจจุบันปี พ.ศ. 2557 โลกยังประสบปัญหาการทำสงครามกลางเมือง มีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์กันระหว่างชาวยิวในอิสราเอลกับชาวมุสลิมในปาเลสไตน์ จนมีผู้เสียชีวิตมากกว่าหนึ่งพันศพและยังไม่มีทีท่าจะสงบศึกกันได้ รวมทั้งการต่อสู้ของกลุ่มกบฏและรัฐบาลในลิเบียจนมีผู้เสียชีวิตหลายร้อยศพ และการต่อสู้ของกลุ่มกบฏและรัฐบาลในยูเครนจนมีผู้เสียชีวิตหลายพันศพ เมื่อย้อนมองในบริบทสังคมต่าง ๆ ก็พบความขัดแย้ง ความรุนแรงโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้ง ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมปรากฏในครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา สถานที่ทำงาน ฯลฯ ปรากฏให้เห็นจนจินตนาในข่าวและสื่อสารมวลชนแขนงต่าง ๆ จนอาจกล่าวได้ว่าสังคมโลกกำลังตกอยู่ในภาวะวิกฤตอย่างหนัก มีการเผชิญหน้ากันของมนุษย์ด้วยกันจนทำไปสู่การข่มขู่ ความขัดแย้ง และความรุนแรงถึงขั้นสามารถประหัตประหารกันได้ แนวคิดสันติศึกษา สันติภาพ สันติวิธีและความขัดแย้งจึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการและลดความขัดแย้ง ความรุนแรงโดยสันติวิธี เพื่อนำพาสังคมโลกเข้าสู่สภาวะปกติ คือ สันติภาพได้

2.1.1 ความหมายและความสำคัญของ “สันติศึกษา”

สันติศึกษา (Peace Studies) หมายถึง การศึกษาถึงสภาวะ/เงื่อนไขที่ทำให้การลดความรุนแรงโดยวิธีการอันเป็นสันติเป็นไปได้ (Galtung, 1996 : 9)

ประชุมสุข อาชาวอรุณ (2530 : 325 - 326) ได้ให้ความหมายของสันติศึกษา (Peace Education) ว่าเป็นกระบวนการเรียนการสอนสันติวิทยา (Peace Sciences or Peace Studies) ในลักษณะวิชาแบบสหวิทยาการ (Multidisciplinary Subjects) เพื่อให้นักศึกษาหรือประชากรของสังคมให้เกิดความเจริญงอกงามในความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของความขัดแย้ง วิธีการป้องกันและแก้ไข มีทักษะความสามารถในการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธีและทัศนคติอันดีงาม พร้อมทั้งจะตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ความสงบสุขในสังคม

ความหมาย “สันติศึกษา” จากเอกสารการสอนชุดวิชาสันติศึกษาของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2532 : 4 - 9) กล่าวว่า สันติศึกษาเป็นความพยายามอย่างหนึ่งในการต่อต้านสงครามกับความรุนแรง และสร้างสันติภาพ โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือทำความเข้าใจเรื่องความขัดแย้ง ความรุนแรง สันติภาพและวิธีการแก้ปัญหาคความรุนแรงให้ได้มาซึ่งสันติภาพ วิชาสันติศึกษาจึงเน้นศึกษาการสร้างสันติภาพเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ แอนดรู แม็ค (Andrew Mack , 1985 : 70) ได้สรุปไว้ว่า “สันติศึกษาไม่ควรเพียงแต่เรียนรู้เรื่องของสันติภาพเท่านั้น หากแต่ควรเรียนรู้ที่จะใช้สันติวิธีด้วย” (Peace education should not only involve learning about peace ,but also learning to act peacefully)

ไพฑูรย์ สิ้นลาร์ตัน (2534 : 166 - 167) กล่าวว่า การศึกษากับสันติภาพนั้นพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ นัยแรก หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพ (Education about Peace)

และอีกนัยหนึ่ง การศึกษาเพื่อสร้างสันติภาพ (Education for Peace) เป็นการศึกษาเพื่อแก้ปัญหา หรือสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น เน้นหนักเนื้อหาและกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษา เป็นไปเพื่อสร้างความสงบสุขในตัวมนุษย์ สันติสุขในสังคมและสันติภาพขึ้นในโลก ในระยะแรก ๆ ของความสนใจเกี่ยวกับเรื่องของสันติศึกษา นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองมานั้นสันติภาพ กการศึกษามีความหมายกว้างครอบคลุมแนวคิดทั้งสองแนว คือทั้งการศึกษาเรื่องของสันติภาพและ การศึกษาเพื่อสันติภาพพร้อมกันไป และเรียกว่า “สันติศึกษา” ดังนั้นเมื่อพูดถึงสันติศึกษา (Peace Education) จึงต้องกำหนดให้ชัดว่ามีความหมายถึง Peace Studies หรือ Education for Peace

ไพชยนต์ รัชชกุล (2537 : 33 -38) ได้ระบุลักษณะสำคัญของวิชาสันติศึกษาไว้ ดังต่อไปนี้

1. สันติศึกษามีลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary Studies) เป็นการประมวลใช้ ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ มาช่วยทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ

2. สันติศึกษาเป็นวิชาประยุกต์ ที่ทำการศึกษเกี่ยวกับเรื่องที่เป็นปัญหา (Problem Oriented) โดยเริ่มที่เงื่อนไขของความไม่สันติ ศึกษาความขัดแย้งที่เริ่มก่อตัวและปรากฏออกมา รวมไปถึงการศึกษาการแก้ไขและควบคุมความขัดแย้ง นั่นคือ สันติศึกษามุ่งศึกษาเรื่องที่มีผลในทางลบ ต่อความเจริญของมนุษย์ เพื่อพยายามหาวิธีปรับปรุง แก้ไขหรือทำให้ปัญหานั้นไม่ลุกลามออกไป

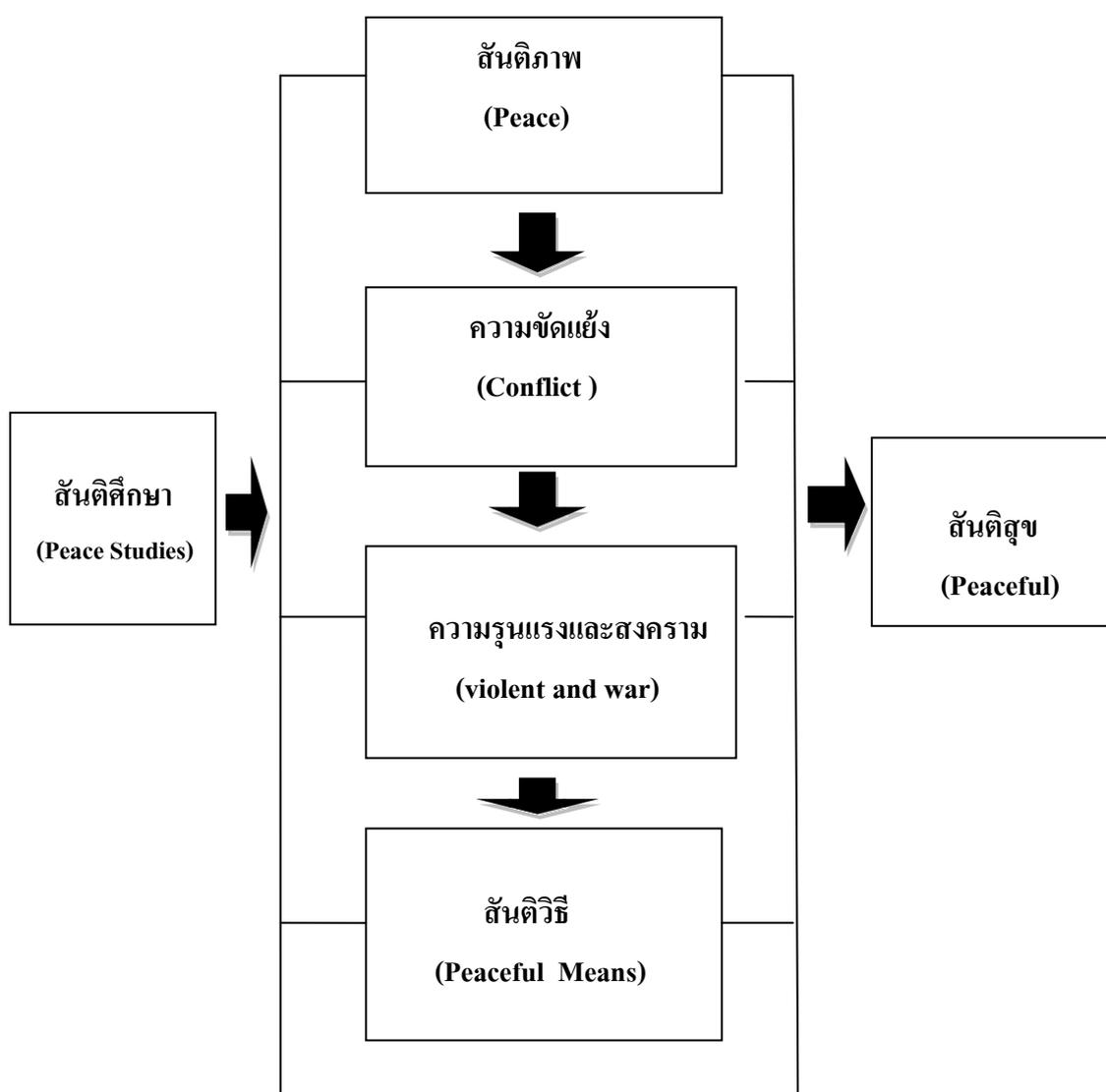
3. สันติศึกษายึดถือคุณค่าสันติภาพเป็นเป้าประสงค์แนะนำ (Normative Discipline) แวดวงวิชาการสันติศึกษานั้นจะคำนึงถึงการนำไปสู่สันติภาพเป็นแนวทางหลัก โดยที่สันติภาพนั้น จะต้องไม่ขัดกับผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาส และคุณค่าของความเป็นมนุษย์

4. สันติศึกษาเป็นการศึกษาเรื่องต่าง ๆ ในหลายระนาบ และต่างระดับ นอกจากระนาบ ทางสาขาวิชาการต่าง ๆ (เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ ฯลฯ) ยังรวมถึงระนาบอื่น ๆ เช่น ระนาบเวลา โดยสันติศึกษาได้ศึกษาอดีตโดยอาศัยประวัติศาสตร์เป็นบทเรียน ศึกษาปัจจุบันใน ฐานะปัญหาที่ดำเนินอยู่ และศึกษาอนาคตในด้านที่ปรารถนาจะกำหนดความเป็นไปข้างหน้า (วิชา อนาคตศึกษา หรือ Futurology) สัมพันธ์ใกล้ชิดกับสันติศึกษาด้วย นอกจากนี้ยังศึกษาในระนาบ คุณค่า ตั้งแต่สันติของบุคคล (ด้านจิตใจ) การอยู่ร่วมกันอย่างประสานกลมกลืน (ด้านสังคม) การคง อยู่ของเผ่าพันธุ์ (กายภาพ) การดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพ (ด้านวัฒนธรรม) ทั้งในระดับระหว่างสังคม จนถึงระดับประเทศและระดับโลก

นอกจากนั้นชาญชัย ชัยสุขโกศล (2551 : 4 - 5) ได้กล่าวไว้ในในบทบรรณาธิการ : สันติศึกษาคืออะไร ? ว่า “สันติศึกษา” มักสร้างความฉงนสนเท่ห์ ความสงสัยแก่ผู้เริ่มศึกษาสันติ ศึกษาใหม่ ๆ ขอบเขตของการศึกษาสันติศึกษามีความครอบคลุมถึงหัวข้อใดบ้าง และหัวข้อใด เรื่องใดที่ไม่อยู่ในขอบเขตการศึกษาสันติศึกษา มีใจความว่า “สันติศึกษา คุณาจะเป็นว่าศึกษาทุก เรื่องที่เกี่ยวกับสภาวะ/เงื่อนไขที่ช่วยให้ความรุนแรงสามารถลดได้โดยสันติวิธี และเนื่องจากสภาวะ

ดังกล่าว คือ “สันติภาพ” ซึ่งมีความหมายครอบคลุมทั้งสันติภาพทางตรง เจริญโครงสร้าง และเจริญวัฒนธรรม ทำให้ขอบเขตและท่าทีการศึกษาในเรื่องนี้จำเป็นต้องเปิดกว้างอยู่เสมอ ทั้งในแง่หัวข้อศึกษา แนวคิด ทฤษฎี สาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง แนวทางการศึกษา แนวทางการวิเคราะห์ วิธีวิทยา หน่วย และระดับการวิเคราะห์ ฯลฯ หลีกเลี่ยงการผูกขาดและปิดกั้นชนิดต่าง ๆ รวมทั้งการให้คำตอบ/นิยามที่ “ดีเกินไป” หรือเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเกินไปด้วยเช่นกัน ทั้งนี้โดยมีเรื่อง “ความรุนแรง” และ “ความขัดแย้ง” เป็นแก่นแกน และมีคุณค่าเรื่อง “สันติภาพ” เป็นหลักยึดสำคัญ

สรุป การศึกษา “สันติศึกษา” คือ การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีด้าน 1)สันติภาพ 2) ความขัดแย้ง 3) ความรุนแรง และสงคราม และ 4) สันติวิธี ปราบกฏตั้งแผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการศึกษา “สันติศึกษา”

แผนภูมิที่ 2 แสดงโครงสร้างการศึกษา “สันติศึกษา”

2.1.2 ความหมายและความสำคัญของ “สันติภาพ”

โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung, 1996 : 9) ได้ให้ความหมายของ “สันติภาพ” ตามนิยามโดยอ้างอิงจากงาน Peace by Peaceful Means ซึ่งเป็นผลงานชิ้นสำคัญให้วงการการศึกษาสันติภาพหันมาให้ความสำคัญกับ “สันติวิธี” มากขึ้น โดยความหมายของ “สันติภาพ” ในภาษาอังกฤษ คือ “peaceful means” โดยโยฮัน กัลตุงนิยาม “สันติภาพ” ไว้จำนวน 2 ความหมาย “ความหมายแรกสันติภาพ คือ การปราศจากซึ่งสภาวะความรุนแรงทุกชนิด ทั้งความรุนแรงทางตรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ “สันติภาพ” = สันติภาพทางตรง + สันติภาพเชิงโครงสร้าง + สันติภาพเชิงวัฒนธรรม” ส่วนความหมายที่สอง สันติภาพ คือ การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) โดยไม่ใช้ความรุนแรงและอย่างสร้างสรรค์”

“สันติภาพ” ตามความหมายทั้งสองประการนี้น่าสนใจและมีประโยชน์ต่อการกำหนดเขตแดนความคิดและท่าทีในการทำความเข้าใจสันติศึกษาอย่างน้อย 2 ประการ ดังนี้

(Johan Galtung, 1996 : 9 - 10)

“ประการแรก ความหมายที่สองของ “สันติภาพ” นั้น เป็นการให้ความสำคัญกับทั้งวิธีการ (means) และเป้าหมาย (ends) ว่าต้องสอดคล้องไปพร้อม ๆ กัน ไม่อนุญาตให้ใช้วิธีการใดๆ ก็ได้เพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมาย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งถึงระดับเป็นประเด็นคลาสสิกสำหรับวงการศึกษาด้านนี้ ดังมีกรณีตัวอย่างมากมายในประวัติศาสตร์โลกที่ใช้ความรุนแรงและสงครามเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมการเมืองไปสู่สันติภาพ ทั้งที่เป็นอุดมการณ์แบบอนุรักษนิยม เสรีนิยม และสังคมนิยม ฯลฯ ประการที่สอง จากความหมายแรกนั้นเน้นไปที่ “ความรุนแรง” ในฐานะที่จะต้องขจัดออกไป ดังนั้น จะศึกษาเรื่องสันติภาพ ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องความรุนแรงด้วยเช่นกัน ในขณะที่ความหมายที่สองนั้นเน้นไปที่ “ความขัดแย้ง” ในแง่ที่สันติภาพคือบริบทที่จะทำให้ความขัดแย้งสามารถคลี่คลายตัวไปได้อย่างสร้างสรรค์และโดยไม่มี ความรุนแรงเกิดขึ้นการสื่อสาร (communications) ภาวะด้อยโอกาสของมนุษย์ในเศรษฐกิจการเมืองของโลก (human marginalization in the global political economy) ผู้ลี้ภัย (refugees) ความมั่นคงเชิงนิเวศ (ecological security) ความมั่นคงและการลดอาวุธ (security and disarmament) การแก้ไขข้อขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ (conflict resolution and peacebuilding) ความขัดแย้งภายใน (internal conflict) ศาสนาและความขัดแย้ง (religions and conflict) และ การไม่ใช้ความรุนแรง (nonviolence)”

ดังนั้น การศึกษาสันติภาพตามแนวคิดของ โยฮัน กัลตุง จึงเน้นศึกษาเรื่อง ความรุนแรง ความขัดแย้ง และการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรงเป็นสำคัญ

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญจากร) (2547 : 62) กล่าวว่า มีประเด็นที่น่าสนใจว่าสันติภาพควรจะถูก หรือมีสภาพที่ตรงข้ามกับภาวะใด พบว่า ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้นำเสนอให้คำว่า

“วิกฤตการณ์คู่กับสันติภาพ” ไพฑูรย์ สินลารัตน์ มองว่าสันติภาพนั้นคู่กับความขัดแย้งประจวบ
 เกรียงอุสองด้าน ส่วน โยฮัน กัลตุง และชัชวรัตน์ สถาอนันท์ มองว่าสันติภาพควรคู่กับความรุนแรง
 และไคซากุ อิเคดะ อัลวินท์ ทอฟเลอร์ และลีโอ ตอลสตอย มองว่าสันติภาพจะคู่กับสงคราม

ดังนั้น จะศึกษาเรื่องสันติภาพ ก็จำเป็นต้องศึกษาเรื่องความขัดแย้งด้วย และรู้อย่างไรที่จะทำให้
 ความขัดแย้งแปลงเปลี่ยนไปโดยไม่ใช้ความรุนแรงและอย่างสร้างสรรค์ได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้
 สันติศึกษาจึงน่าจะต้องยึดเรื่อง “ความรุนแรง” และ “ความขัดแย้ง” เป็นประเด็นแก่นแกนด้วย นี้
 เป็นเรื่องน่าสนใจ โยฮัน กัลตุง ได้ตอบคำถามนี้ระดับหนึ่งว่า “สันติศึกษา” นั้น ศึกษาสภาวะ/
 เงื่อนไขของการทำงานด้านสันติภาพ (peace work) โดยที่ “การทำงานด้านสันติภาพนั้นก็คือ การ
 ทำงานเพื่อหาทางลดความรุนแรงโดยสันติวิธี” (peaceful means)

2.1.3 ความหมายและความสำคัญของ “สันติวิธี”

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 1166) ให้คำจำกัดความ สันติวิธี คือ วิธีการที่จะก่อให้เกิด
 ความสงบ เช่น การเจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี

ประเวศ วะสี (2545 : คำนำ) กล่าวว่า สันติวิธี คือ การป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชน
 ของสภาพการใช้ความรุนแรงและสงคราม โดยให้เหตุผลว่า “ในการทำสงครามไม่ว่าในครั้งโบราณ
 หรือในปัจจุบัน จะมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงโดยไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก สิทธิ
 มนุษยชนเป็นการเคารพในศักดิ์ และคุณค่าความเป็นคนทุกคน ต่อเมื่อมนุษย์มีจิตสำนึกในศีลธรรม
 พื้นฐานนี้ จึงจะสามารถสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และยั่งยืนได้”

โทม อารียา (2546 : 23 – 25) นิยามว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีการจัดการความขัดแย้งวิธี
 หนึ่ง โดยการใช้สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้น ระยะยาว ทั้งรูปธรรม
 นามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง

ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ (2533 : 26 – 28) กล่าวว่า สันติวิธี คือ วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง
 หรือตอบโต้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นการ
 ประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต

พระไพศาล วิสาโล (2530 : 23 – 28) กล่าวว่า วิธีการที่ไร้ความรุนแรง มุ่งให้เกิดความ
 เป็นธรรมในสังคม โดยที่ตัวมันเองก็เป็นวิธีการซึ่งให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เราอาจจะเรียก
 วิธีการดังกล่าวว่า “สันติวิธี”

ชัชวรัตน์ สถาอนันท์ (2541 : 2) กล่าวว่า สันติวิธี คือ คำซึ่งรวบรวมวิธีการเผชิญหน้า
 กับความขัดแย้งหลายรูปแบบ ทั้งการประท้วง เช่น แต่งชุดดำหรือสีอื่น ๆ การไม่ให้ความร่วมมือ
 การไม่ซื้อสินค้าหรือใช้บริการของบางบริษัท และการเข้าแทรกแซงโดยตรง เช่น การที่นักกิจกรรม
 สันติวิธีบุกเข้าเขตหวงห้ามของรัฐบาลฝรั่งเศสในอัฟริกาเหนือ เพื่อไม่ให้เกิดการทดลองระเบิด

ประมาณ เมื่อเดือนมกราคม 1960 การกระทำทั้งหมดนี้ผู้กระทำการหรือเว้นจะกระทำการบางอย่าง
ดำเนินการของตนโดยไม่ใช้ความรุนแรงโดยเฉพาะความรุนแรงทางกายภาพ

พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส (นิธิบุญยากร) (2554 : 362) กล่าวว่า นักสันติวิธีโดยทั่วไป
จะพยายามอธิบายว่า สันติวิธี คือ “การใช้ความรุนแรง” (Non – Violence) หรือ “การใช้ความ
รุนแรงในการจัดการระดับการแก้ไขและ/หรือการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการความขัดแย้ง” ซึ่งเป็น
การให้คำจำกัดความที่แคบเกินไป สันติวิธีน่าจะเป็นการจัดการความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง
แล้ว ในบรรยากาศของการไม่ใช้ความรุนแรงนั้น การจัดการความขัดแย้งยังเต็มไปด้วยบรรยากาศ
ของความเป็นธรรม ความยุติธรรม ความรัก ความสงสาร ความเคารพ ยกย่องให้เกียรติคู่กรณีทั้งทาง
กาย วาจา และใจ ด้วย

นอกจากนั้น จันจิรา สมบัติพูนศิริ (2556 : 1) กล่าวว่า การให้ความหมายของสันติวิธี
ในสังคมไทย นิยมใช้คำว่า “Peaceful Means” ซึ่งมีนัยถึงวิธีการสู่สันติ มากกว่าจะใช้คำว่า
“Nonviolent Action” ซึ่งมีความหมายถึง “การปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” เพราะบางครั้งตัว
ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงก็ไม่ได้มีลักษณะสันติเสมอไปก็ได้

เมื่อพิจารณาความหมายของ “สันติวิธี” พอจะสรุปได้ว่า สันติวิธีเป็นวิธีการหรือชุด
วิธีในการจัดการความขัดแย้งโดยไร้ความรุนแรง และไม่ใช้ความรุนแรงในการจัดการ หรือการ
แก้ไขปัญหาต่าง ๆ เป็นวิธีการที่ชอบธรรม โปร่งใส ให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน และยุติธรรม
กับทุก ๆ ฝ่าย

ความสำคัญของสันติวิธี

สังคมโลกมองว่า “สันติวิธี” น่าจะเป็นวิธีการ หรือ แนวทางหนึ่งที่ดีที่สุด (Best
Alternative) ในการแสวงหาทางออกร่วมกัน เพราะสันติวิธีมีความสำคัญอยู่ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1. สันติวิธีเป็นวิธีที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม วิธีการนี้เป็นคู่มือ และเครื่องมือสำคัญใน
การพัฒนาความเป็นมนุษย์ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาจิตใจมนุษย์

2. การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีสอดคล้องกับมนุษยชาติ เป็นวิธีการสร้างพื้นฐาน
ความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ

3. สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม
(Participatory Democracy)

4. สันติวิธีเป็นวิธีสนับสนุนกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุก ๆ
กลุ่ม การที่จะทำให้อสังคมนึกสันติสุข จำเป็นต้องดึงทุกคนในสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามาหา
ทางออกร่วมกัน (Inclusive Society)

5. สันติวิธีเป็นวิธีเดียวที่สนับสนุนการคิด และการปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้ง โดยไม่ใช้ความรุนแรงในทุกรูปแบบ

6. สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง ซึ่งทุกฝ่ายมักจะอ้างว่าเป็นวิธีการสุดท้าย แม้จะบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมในระยะสั้น แต่ความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่เพียงแต่ถูกกดไว้ โอกาสที่จะทำให้เกิดความรุนแรงในระยะยาวย่อมมีอยู่

7. ในขณะที่สังคมมีความซับซ้อน (Chaos) เมื่อเกิดความขัดแย้งมักจะมีแนวโน้มไปสู่ความรุนแรงได้ง่าย สันติวิธีจะเข้ามามีบทบาทและทำหน้าที่ในการประสานร่องรอยความขัดแย้งเหล่านั้น สันติวิธีจึงเป็นการปรับกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) จากวิธีการเดิมไปสู่วิธีการอารยะ (Civilize) หรือความเป็นอารยะ (Civility) กล่าวคือ เป็นการพัฒนาจากสังคมเดิมไปสู่แนวทางสันติวิธี (มารค ตามไท, 2547 : 65 - 66)

นอกจากนั้น สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (2556 : 2 – 3) ให้ความสำคัญของสันติวิธี ว่า สันติวิธีเป็นวิธีการพยายามทำให้ความขัดแย้ง (Conflict) ไม่กลายเป็นความรุนแรง (Violence) เรียกแนวคิดนี้ว่า “การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี” (Conflict Transformation) สอดคล้องกับแนวคิด “สันติภาพ” คือ การแปลงเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) โดยไม่ใช้ความรุนแรงและอย่างสร้างสรรค์ ของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung, 1996 : 9) ซึ่งเป็นแนวคิด “สันติวิธี” ที่เป็นแนวทางหนึ่งที่ดีที่สุด (Best Alternative) ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสันติวิธีของมวลมนุษยชาติ

2.1.4 ความหมายและความสำคัญของ “ความขัดแย้ง”

การศึกษาสันติศึกษาและสันติวิธีมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษา “ความขัดแย้ง” หรือ “Conflict” ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า “Confligere” แปลว่า การต่อสู้ (Fight) การทำสงคราม (Warfare) ความไม่ลงรอย หรือเข้ากันไม่ได้ (Incompatibility) การขัดซึ่งกันและกัน หรือการเป็นปรปักษ์ (Opposition) หมายถึง “การที่บุคคลมีความเห็น ความเชื่อ ความต้องการไม่เหมือนกันโต้แย้ง หรือโต้เถียงกัน และการดิ้นรนต่อสู้ และแข่งขันกัน” (Reymod W.Mack and John Pease 1973 : 68)

นิลสัน และควิก (Nelson and Quick, 2001 :350) กล่าวว่า ความขัดแย้ง หมายถึง สถานการณ์ใด ๆ ก็ตามที่มีความไม่เท่าเทียมกันของเป้าหมาย ทศนคติ และอารมณ์ หรือพฤติกรรมนำไปสู่ความไม่ลงรอยกัน หรือตรงข้ามกันระหว่าง 2 ฝ่ายขึ้นไป

การ์ดคอน (Gordon, 2002 : 298) กล่าวว่า ความขัดแย้งคือ เรื่องของความไม่ลงรอย ความตรงกันข้าม หรือการต่อสู้ระหว่าง 2 ฝ่ายขึ้นไป ซึ่งเกิดขึ้นจากการไม่เท่าเทียมกันทางอิทธิพลและรวมถึงความแตกต่างทางอำนาจของแต่ละฝ่าย

วันชัย วัฒนศัพท์ อ้างถึงเจมส์ โคอ (James Kho) และคณะ (2545 : 54) เห็นว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การต่อสู้กัน หรือการแข่งขันกันระหว่างความคิด ความเห็น ความสนใจ หรือผลประโยชน์ มุมมอง ทัศนคติ ค่านิยม แนวทาง ความชอบ อำนาจ สถานภาพ ทรัพยากร ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้อาจเกิดขึ้นในบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือขัดแย้งกับบุคคลอื่น หรือระหว่างคนใดคนหนึ่ง กับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือหลาย ๆ กลุ่มของบุคคล หรือนิติบุคคล หรือระหว่างกลุ่มบุคคลหลายคนที่อยู่ในกลุ่มหนึ่งหรืออีกกลุ่มหนึ่ง หรือกับอีกหลาย ๆ กลุ่มของบุคคล นอกจากนี้ วันชัย วัฒนศัพท์ (2555 : 1) กล่าวว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปโต้แย้งกันในประเด็นของค่านิยม หรือแข่งขันกันในเรื่องของอำนาจ สถานภาพ เป้าหมาย และทรัพยากรที่มีจำกัด ซึ่งอาจจะเป็นความขัดแย้งที่แฝงอยู่ กำลังเกิดขึ้น หรือออกอาการแสดงแล้ว ความขัดแย้ง แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะแฝงเร้น ระยะกำลังเกิดขึ้น และระยะแสดงออก

ประชุม โพธิกุล (2551 : 20 - 21) กล่าวว่า ความขัดแย้ง คือ สิ่งที่ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องกัน สิ่งตรงข้ามความแตกต่างความไม่สัมพันธ์ ถ้ามนุษย์รับรู้ถึงความแตกต่างที่มีอยู่ ดังนั้นความขัดแย้งก็ย่อมมีอยู่ นอกเหนือจากนั้น ค่านิยมของความขัดแย้งจะรวมไปถึงความคิดที่ตรงข้ามกันแบบตลกขบขัน การใช้เล่ห์เพทุบาย การไม่ลงรอยกันซึ่งต้องใช้ความพยายามสูงในการควบคุม ความขัดแย้งที่เปิดเผยออกมาให้เห็น เช่น การสไตรค์ การจลาจลสงคราม เป็นต้น

นอกจากนั้น روبินส์ (Robbins, 1998 : 434 - 439) ให้นิยามของความขัดแย้งว่า คือ กระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งรับรู้ว่าฝ่ายตรงข้ามมีความรู้สึกที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่บุคคลเหล่านั้นต้องการ ความขัดแย้งแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง คือ

1. แนวคิดแบบดั้งเดิม สรุปว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ต้องหลีกเลี่ยง เลวร้าย หน้าที่ของผู้บริหาร คือ การขจัดความขัดแย้ง ผู้บริหารระดับสูง เป็นผู้แก้ปัญหาความขัดแย้ง

2. แนวพฤติกรรมศาสตร์ สรุปว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งธรรมชาติหลีกเลี่ยงไม่ได้ มิใช่จะเกิดผลร้ายแรงต่อองค์กรอย่างเดียว แต่อาจจะทำให้เกิดผลดีต่อองค์กรด้วย หน้าที่ของผู้บริหาร คือ จัดระดับความขัดแย้ง กระตุ้นหรือยุติความขัดแย้ง เพื่อดำเนินการที่ดีกว่า

3. แนวความคิดด้านปฏิกริยาสัมพันธ์ นับเป็นแนวคิดที่มองความขัดแย้งในแง่ดี สร้างสรรค์ คล้าย ๆ กับแนวพฤติกรรมศาสตร์ที่มองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น ควรกระตุ้นให้เกิดการบริหารความขัดแย้งก็คือ การยอมรับว่าความขัดแย้ง การกระตุ้น การแก้ไข การแก้ปัญหาความขัดแย้งเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร

นอกจากนั้น โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung, 1975 : 81) พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งเกี่ยวข้องกับพฤติกรรม (การกระทำ) ของบุคคล หมายถึง การที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีเจตคติที่เป็นอริต่อกัน เช่นที่เกิดขึ้นเมื่อคน ๆ หนึ่งเห็นว่าคนอีกคนหนึ่งกำลังขัดขวางเขาในอันที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่เขาต้องการ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าจากเจตคติดังกล่าวเป็นอาการอย่างหนึ่งของความขัดแย้ง และอาจจะนำมาซึ่งพฤติกรรมในรูปแบบที่ทำร้าย ทำร้าย หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อคู่อริ หรือแม้แต่ตนเอง ซึ่งประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ 3 ประการ ได้แก่ ความสัมพันธ์แห่งความขัดแย้ง (Conflict) เจตคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behavior) หรือสามเหลี่ยมความขัดแย้ง

ความขัดแย้งจึงเป็นการรับรู้ถึงความไม่ลงรอยหรือความแตกต่างที่ส่งผลมีการแทรกแซงหรือการคัดค้าน อาจจะเป็นผลมาจากการที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน อุดมการณ์ที่แตกต่างกัน นำไปสู่การมีระบบคุณค่าที่นำไปสู่ความขัดแย้งที่เรียกว่า Value Conflict ซึ่งความขัดแย้งอาจจะเป็นความขัดแย้งในเชิงของนโยบาย (Policy Conflict) ความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (Conflict over Resource Uses) หรืออาจจะหมายรวมถึงการมีผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest) ก็เป็นได้ การประยุกต์แนวคิดของการจัดการความขัดแย้งโดยให้ความสำคัญกับการยกระดับจิตสำนึกของสังคมนำไปสู่ร่วมกันในการแก้ปัญหาในแนวทางที่เหมาะสม มีผู้ให้มุมมองทัศนะเกี่ยวกับความขัดแย้งไว้คือ

1. The Traditional View of Conflict มองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องไม่ดี เป็นสิ่งชั่วร้าย บกพร่องและควรที่จะหลีกเลี่ยง

2. The Human Relations View of Conflict มองว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติในทุกกลุ่ม ทุกสังคม เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เราจะพบกับความแตกต่างทางความคิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้อยู่แล้ว

3. The Interactionist View of Conflict ความขัดแย้งบางอย่างมันเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อให้เกิดการพัฒนาและทำให้เกิดการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพราะความขัดแย้งก็คือการนำเอาความจริงอย่างไรก็ดีสิ่งที่สำคัญก็คือเราทุกคนต้องเปิดใจและยอมรับในความแตกต่างของความคิดของแต่ละบุคคลเพื่อนำทางไปสู่การแก้ไขปัญหา สร้างผลประโยชน์ต่อส่วนรวม และขออย่าให้มองว่าการไร้ซึ่งความขัดแย้งจะนำไปสู่การผูกขาดและเผด็จการของอำนาจในการปกครองประเทศ การจำแนกประเภทของความขัดแย้งมีด้วยกัน 5 รูปแบบ ดังนี้

1. ความขัดแย้งซึ่งสนับสนุนเป้าหมาย หรือการนำไปสู่การปรับปรุงผลงาน (Functional Conflict)

2. ความขัดแย้งซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการบรรลุซึ่งเป้าหมายของกลุ่มงาน (Dysfunctional Conflict)

3. ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับสาระและเป้าหมายของงาน (Task Conflict)
4. ความขัดแย้งที่เป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Relationship Conflict)
5. ความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับวิธีการทำงานให้บรรลุ (Process Conflict)

เมื่อความขัดแย้งไม่ได้เป็นสิ่งที่ไม่ดีเสมอไป ความขัดแย้งอาจสร้างสังคมให้มีชีวิตชีวา สังคมรู้จักตัวเองกันมากขึ้น และการจัดการความขัดแย้งที่ไม่ดีนั้นเป็นการที่สำคัญที่เป็นตัวก่อการสร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นกับสังคมได้อย่างมากเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นเราควรพึงระลึกว่าเมื่อไรที่เกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นและมีการขยายตัวของความขัดแย้งคงจะไม่เกิดปรากฏการณ์ของผู้แพ้และผู้ชนะ แต่จะมีวิธีการอย่างไรให้ความขัดแย้งที่มีหลายฝ่ายมาร่วมกันแก้ไขความขัดแย้งอย่างประนีประนอมความขัดแย้งถ้ามองกันอย่างลึกซึ้งนั้นไม่ใช่ปัญหา แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของหนทางในการแก้ไขที่เราต้องใช้สติปัญญาในการเสาะแสวงหาทางแก้ นั่น โดยเฉพาะข้อมูลและความคิดที่หลากหลายเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้งให้ลุล่วง

จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งส่งผลให้ทุกคนร่วมเผชิญกับความเครียด ความกดดัน ความเป็นห่วงกับอนาคตที่ยังมาไม่ถึง แต่ในส่วนเหล่านี้ที่ทุกคนเผชิญกันอยู่ก็ล้วนเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเช่นกัน เพราะอย่างไรเสีย “ความขัดแย้งก็มีประโยชน์เช่นเดียวกัน” ประโยชน์ของความขัดแย้ง มีดังต่อไปนี้

1. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม (Social Change) เพราะความขัดแย้งเป็นการสร้างแรงจูงใจ หรือการทำทลายและนำไปสู่การปรับเปลี่ยนแบบแผนวิธีการดำเนินวิถีชีวิต นำไปสู่การปรับเปลี่ยนในเชิงของวิถีชีวิตของสังคม เช่น การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการแสดงความคิดเห็นมากขึ้น การก่อให้เกิดการประท้วงโดยวิธีการ “อารยะขัดขืน” เป็นต้น
2. สร้างความตระหนักในปัญหา (Problem Awareness) การขัดแย้งนำไปสู่การอภิปรายในประเด็นต่างๆกันมากขึ้น เช่น ความไม่เป็นธรรมในสังคม การเรียนรู้ของกระบวนการคนธรรมดา ที่มีการสร้างเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันของคนธรรมดานำไปสู่การเกิดประสิทธิภาพของความรู้เพิ่มขึ้น
3. ปรับปรุงการแก้ปัญหา (Improve Solution) การได้โต้เถียง การที่มีมุมมองที่แตกต่างกันนำไปสู่การขุดค้นประเด็น การค้นหาข้อมูล และการผสานความคิดเพื่อการแก้ไขปัญหาจากหลากหลายมุมมอง
4. ขวัญกำลังใจ (Morale) เกิดการผ่อนคลายความตึงเครียดจากการได้อภิปรายความรู้สึกนึกคิดและข้อคับข้องใจ ทำให้รู้สึกสบายใจขึ้น ส่งผลให้เกิดการปรับความสัมพันธ์อย่างเปิดเผยขึ้น

5. มีวุฒิภาวะทางจิตวิทยาที่ดีขึ้น (Psychological Maturity) ทำให้ทุกคนเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ลดการยึดติดกับอดีตของตัวเองและเกิดความเชื่อมั่นและพลังในการเผชิญกับความยากลำบากดังนั้นเมื่อความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนาจะให้เกิดขึ้น แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว จำเป็นที่จะต้องได้รับการจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดผลที่ดีตามมา ซึ่งผลของความขัดแย้งนั้นสามารถที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ (Innovation) ขึ้นในสังคม หรือก่อให้เกิดความหมองมืด ความรุนแรงและผลเสียที่เกิดขึ้นในสังคมได้ซึ่งเมื่อมองให้ดีผลเสียเหล่านี้ไม่ได้เกิดเพราะความขัดแย้ง แต่เพราะการจัดการกับความขัดแย้งอย่างไม่เหมาะสมเป็นเหตุเสียมากกว่า

สรุปได้ว่า ความขัดแย้ง นั้นเป็น “ธรรมชาติ” ของมนุษย์ ความขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดการพัฒนา (ด้านบวก) และความขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงก่อให้เกิดความขัดแย้ง (ด้านลบ) เพราะความคิด การกระทำของมนุษย์เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง เพราะวาระสรรพสิ่ง หรือสถานะต่าง ๆ นั้นยังคงสภาพเดิมไม่ได้ ด้วยเหตุนี้เราจึงไม่สามารถบังคับให้บุคคล หรือสิ่งใดก็ตามเป็นไปตามความปรารถนาของเรา ฉะนั้น ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นบนฐานที่เรามีความคาดหวัง เขาต้องคิด พูด หรือกระทำเหมือนกับเรา หรือคาดหวังสิ่งต่าง ๆ ต้องไปเป็นไปตามความต้องการของเรา

2.1.4.1 เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

พระมหาพรหมชา ฐมมหาโส (นิธิบุญยากร) (2547 : 42 – 47) ได้จัดกลุ่มความคิดเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มที่มองว่าความขัดแย้งเกิดจากปัจจัยภายใน ได้แก่ กลุ่มนักคิดทางศาสนา และกลุ่มนักคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ได้แก่

1.1 กิเลสในแง่พระพุทธศาสนา

นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2546 : 12) เห็นว่า “ความอยากได้ อยากใหญ่ และใจแคบ” ถือเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดความหวาดกลัว ระวัง และไม่ไว้ใจกัน พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโณ) (2530 : 38) มองว่าตัวปัญหาของความขัดแย้งอยู่ที่ “อวิชชา” ซึ่งแตกกิ่งออกเป็น “ความโลภ ความโกรธ และความหลง” พระเทพโสภณ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต) (2532 : 17) มองว่าความขัดแย้งเกิดจาก โลภะ โทสะ และโมหะ และสุลลภณฺ์ สิวรัภณฺ์ (2522 : 318) กล่าวว่า ความขัดแย้งเกิดจากความโกรธ ซึ่งเป็นสถานะทำให้เกิดความเกลียดชัง ทำร้าย และฆ่ากันในหมู่มนุษย์

1.2 พฤติกรรมศาสตร์ในแง่สัญชาตญาณ และสันดานของมนุษย์

นักพฤติกรรมศาสตร์คนสำคัญ มองว่า “สาเหตุของความขัดแย้ง” นั้นเกิดจาก “สันดานมนุษย์และสัตว์ในทุกลักษณะ” โดย คอนราด ลอเรนซ์ (Konrad Lorenz, 1969) อธิบาย

ว่า ความขัดแย้งของมนุษย์เกิดจากพื้นฐานของแนวทฤษฎีสัญชาตญาณความก้าวร้าว (Instinctual Theories of Aggression) มองเทจ (Mongtague, 1968) กอร์เนย์ (Gorney, 1973) และ สตอร์ริ (Storr, 1968) ได้ชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่าความขัดแย้งและการต่อสู้ของมนุษย์ เป็นกระบวนการเพื่อการทดแทนหรือชดเชย สิ่งที่เป็นสัญชาตญาณก้าวร้าวทำลายล้างมนุษย์ โดยผ่านทางความขัดแย้งหรือการแข่งขัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ เบอร์นาร์ด เมเยอร์ (2553 : 31 – 32) กล่าวว่า ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมที่เราแสดงความรู้สึก และการรับรู้ออกมาอย่างชัดเจนเพื่อขัดขวางไม่ให้ผู้อื่นบรรลุความต้องการ พฤติกรรมความขัดแย้งเช่นนี้อาจมีเจตนาโดยตรงที่จะทำให้ผู้อื่นเสียหาย อาจเป็นการใช้อำนาจ ความรุนแรง หรือการทำลาย

2. กลุ่มที่มองว่า ความขัดแย้งเกิดจากความต้องการ

เทียนฉาย กิระนันท์ (2530 : 99 - 107) กล่าวว่า ความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539 : 36 – 37) กล่าวว่า ตัวแปรในสังคม และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีพ การดำรงชีพทำให้เกิดความขัดแย้งด้านชนชั้น และการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติในระดับต่างๆ และตัวแปรทางจิตวิทยา ได้แก่ ความต้องการและการขัดขืนอำนาจของมนุษย์ทำให้เกิดความขัดแย้ง

3. กลุ่มที่มองว่า ความขัดแย้งเกิดจากอำนาจ

นักคิดสำคัญ ได้แก่ ราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) กล่าวว่า บางครั้งอำนาจมีอยู่น้อย หายาก กลุ่มย่อย ๆ ในองค์กรทางสังคม จึงต้องแข่งขันต่อสู้ เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจอันน้อยนั้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในกลุ่มของสังคม คริสเบิร์ก (Kriesberg) ไม่ได้มองว่าอำนาจมีอยู่มากหรือน้อย แต่ความไม่เท่าเทียมกัน หรือความไม่สัมพันธ์กันของอำนาจระหว่างบุคคลในสังคมทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ ปีเตอร์ ที โคลแมน (Peter T. Coleman, 2000 : 108 - 128) กล่าวว่า เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ผู้ที่มีอำนาจ มักจะใช้อำนาจที่เหนือกว่า (Power Over) กับผู้มีอำนาจน้อยกว่า จนทำให้กระบวนการในการจัดการความขัดแย้งเป็นไปด้วยความยากลำบาก

4. กลุ่มที่มอง ความขัดแย้งเกิดจากค่านิยม

นักคิดที่สำคัญของกลุ่มนี้ เน้นศึกษาค่านิยม (Values) เป็นอันเป็นสิ่งที่แสดงออกทางความคิดและการกระทำ ประกอบไปด้วยประเด็นหลัก ๆ ที่น่าสนใจหลายประการ คือ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ภาษา หรือชาติพันธุ์ เป็นที่มาของความขัดแย้ง ได้แก่ นอกจากนั้น โทรสเทน เซลลิน (Trosten Sellin, 1938 : 41) กล่าวว่า “รูปแบบวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของประชากรแต่ละกลุ่มในสังคมทำให้เกิดความขัดแย้ง” และได้แบ่งความขัดแย้งทาง

วัฒนธรรมออกเป็น 2 แบบ คือ ความขัดแย้งที่เกิดจากวัฒนธรรมหลักที่ต่างกันสองชนิด (Primary Cultural Conflict) และความขัดแย้งที่เกิดจากมีกระแสวัฒนธรรมรอง (Secondary Cultural Conflict)

ซามูเอล ฮันติงตัน (Samuel Huntington, 1993) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้เสนอแนวคิด เรื่อง “การปะทะกันของอารยธรรม” (The Clash of Civilization) กล่าวว่า ต้นตอความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดจะเกิดจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม เช่น ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม “ตะวันตก” กับวัฒนธรรม “อิสลาม” ผลกระทบดังกล่าว ทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรงในเหตุการณ์ 11 กันยายน 2001 และการทำสงครามในอัฟกานิสถานและสงครามอิรัก ซึ่งสอดคล้องกับ ชีรยุทท บุญมี (2547 : 36 - 37) และสุรชาติ บำรุงสุข (2547 : 33) เห็นว่า ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมได้ “งอก” ออกมาจากความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ – ชาตินิยม (Ethno - Nationalism) และได้พัฒนาไปสู่ความขัดแย้งด้านประวัติศาสตร์มาสู่ความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมในที่สุด นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ สุมน อมรวิวัฒน์ (2530 : 87 - 91) กล่าวว่า การรุกและการปะทะกันของกระแสทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดกระแสของความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้น ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2546 : 30 - 35) และ รอสัม ปรามาส (2547 : 36) มองสอดคล้องกันว่า ลัทธิเผ่าพันธุ์ – ลัทธิเชื้อชาตินิยม (Ethnocentrism) และการยึดหลักโดยเน้นศาสนาของตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Religion Centric) นั้นเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งในปัจจุบัน

5. กลุ่มที่มอง ความขัดแย้งเกิดจากโครงสร้างสังคม

นักคิดที่เป็นผู้นำสำคัญของกลุ่มนี้ คือ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “Capital” Herbert Marcuse (1968) และ C. Wright Mills (1956) ว่า ความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ ขูดรีดทางชนชั้น โดยเฉพาะในสังคมทุนนิยม ซึ่งโครงสร้างมีการแบ่งชนชั้นสูง และเป็นชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด ดังนั้น ความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ขึ้นอยู่กับความสำนึกของชนชั้นที่ก่อตัวขึ้นกลายเป็นความขัดแย้ง โดยดาห์เรนดอร์ฟ (Dahrendorf) เห็นด้วยว่า ความขัดแย้งทางสังคมที่เกิดจากการกดขี่ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แต่แตกต่างจากการกดขี่ทางชนชั้นอย่างแนวความคิดของ คาร์ล มาร์กซ์ ที่ ดาห์เรนดอร์ฟ เห็นว่า ความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ในสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็จริง แต่แหล่งกำเนิดของความขัดแย้งในสังคมนั้น เกิดจากการรวมตัวกันขององค์กรของกลุ่มในสังคม เช่น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา มักจะเกิดกลุ่มต่าง ๆ ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กร เช่น กลุ่มสหภาพแรงงานเพื่อความเสมอภาค เป็นต้น

6. กลุ่มที่มอง ความขัดแย้งเกิดจากข้อมูล ข่าวสาร หรือการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ

นักคิดที่สำคัญของกลุ่มนี้ ได้แก่ โรเบิร์ต เอ็ม กรอส (Robert M.Krauss) และอีซาเคียล มอร์เซลล่า (Ezequiel Morsella) ได้เสนอแนวคิดที่คล้ายคลึงสอดคล้องกันว่า ความขัดแย้งมาจากการรับรู้ที่ผิดพลาด ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ในหลายสถานการณ์ที่นำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรง เกิดจากการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับ วันชัย วัฒนศัพท์ (2537 : 23) กล่าวว่า ปัญหาความขัดแย้งเกิดจากวิจรรณญาณในการกลั่นกรอง เพราะมีข้อมูลมากมาย ซึ่งสามารถแสวงหาได้จากสื่อสิ่งพิมพ์ หรืออินเทอร์เน็ต ถ้าขาดการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจรรณญาณ หรือขาดการแยกแยะ วิเคราะห์และสังเคราะห์แล้ว ทำให้เกิดความขัดแย้งได้ เช่นเดียวกัน

สรุป เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง มากจากทั้งปัจจัยภายในตัวบุคคล คือ กิเลส และสัญชาตญาณ และสันดานของมนุษย์ และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความต้องการ อำนาจ ค่านิยม โครงสร้างสังคม ข้อมูล ข่าวสาร และการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ การศึกษาสันติศึกษาจึงจำเป็นต้องเข้าใจเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าว จึงจะสามารถจัดการความขัดแย้งได้อย่างถูกต้อง ถูกจุด ถูกสาเหตุ ดังคำกล่าวที่ว่า การแก้ไขปัญหา ต้องแก้ไขที่สาเหตุของปัญหาเป็นหลัก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าความขัดแย้งในปัจจุบัน อาจจะมาจกหลาย ๆ สาเหตุผสมผสานกัน บางครั้งปัญหาหนึ่ง อาจเกี่ยวข้องกับตัวบุคคล กับสิ่งภายนอกมากกว่า สองปัญหา หรือสามปัญหา หรือมากมายปัญหาสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันก็เป็นได้ การวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งและเข้าใจต่อ “ต้นตอ” ของปัญหาความขัดแย้งที่เชื่อมโยงกับปัญหาอื่น ๆ จะทำให้เราสามารถจัดการปัญหาความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากขึ้น

การศึกษาสันติศึกษาจึงเกิดขึ้นหลังจากอย่างแพร่หลายในระดับนานาชาติ หลังจากที่องค์การสหประชาชาติ ได้ประกาศให้เกิดปีสากลแห่งสันติภาพโลก เมื่อ ปี ค.ศ. 1986 หรือ ปี พ.ศ. 2530 ในการศึกษาวิจัยขั้นนี้ สันติศึกษา หมายถึง การศึกษาในการเสริมสร้างบุคคล ให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสันติภาพ สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง และการลดความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธี ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาศาสตร์ความรู้ที่เกี่ยวกับสันติศึกษา คือ ทฤษฎีและแนวคิดสันติศึกษาและสันติวิธี มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ จิตวิทยาสังคม รัฐศาสตร์ ศาสนา ปรัชญา และศาสตร์อื่น ๆ เช่น เศรษฐศาสตร์ การเมืองการปกครอง เป็นต้น

2.2 ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory)

เป็นแนวความคิดที่มีข้อสมมติฐานที่ว่า พฤติกรรมของสังคมสามารถเข้าใจได้จากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ และบุคคลต่าง ๆ เพราะการแข่งขันกัน ในการเป็นเจ้าของทรัพยากรที่มีค่าและหายาก มีนักสังคมวิทยาหลายท่านที่ใช้ทฤษฎีความขัดแย้งอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่ในที่นี่จะเสนอแนวความคิดของนักทฤษฎีความขัดแย้งที่สำคัญ 4 ท่าน ดังนี้

2.2.1 ทฤษฎีความขัดแย้งของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)

คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง “Capital” Herbert Marcuse (1968) และ C. Wright Mills (1956) มีความเชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงของทุก ๆ สังคม จะมีขั้นตอนของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ 5 ขั้น โดยแต่ละขั้นจะมีวิธีการผลิต (Mode of Production) ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของ อำนาจของการผลิต (Forces of production) ซึ่งได้แก่ การจัดการด้านแรงงาน ที่ดิน ทุน และเทคโนโลยีกับความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต (Social relation of production) ซึ่งได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิต และคนงานที่ทำหน้าที่ผลิต แต่ในระบบการผลิตแต่ละระบบจะมีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นผู้เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับผู้ใช้งานในการผลิต ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เป็นโครงสร้างส่วนล่างของสังคม (Substructure) และเมื่อโครงสร้างส่วนล่างมีการเปลี่ยนแปลงจะมีผลทำให้เกิดการผันแปรและเปลี่ยนแปลงต่อโครงสร้างส่วนบนของสังคม (Superstructure) ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และรวมถึงค่านิยม ทัศนคติ และบรรทัดฐานของสังคม ลำดับขั้นของการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของมาร์กซ์ มีดังนี้

ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ดั้งเดิม (Primitive communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของเผ่า (Tribal ownership) ต่อมาเผ่าต่าง ๆ ได้รวมตัวกันเป็นเมืองและรัฐ ทำให้กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเปลี่ยน ไปเป็นของรัฐแทน

ขั้นสังคมแบบโบราณ (Ancient communal) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของรัฐ (State ownership) สมาชิกในสังคมได้รับกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งได้แก่ เครื่องใช้ส่วนตัว และทาส ดังนั้นทาส (Slavery) จึงเป็นกำลังสำคัญในระบบการผลิตทั้งหมด และต่อมาระบบการผลิตได้เกิดความขัดแย้งระหว่างเจ้าของทาสและทาส

ขั้นสังคมแบบศักดินา (Feudalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของขุนนาง คือ ที่ดิน โดยมีทาสเป็นแรงงานในการผลิต

ขั้นสังคมแบบทุนนิยม (Capitalism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นของนายทุน คือ ที่ดิน ทุน แรงงาน และเครื่องจักร โดยมีผู้ใช้งานเป็นผู้ผลิต

ขั้นสังคมแบบคอมมิวนิสต์ (Communism) กรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต เป็นของทุกคน ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ไม่มีใครเอาเปรียบซึ่งกันและกัน

ตามแนวความคิดของมาร์กซ์ ลำดับขั้นของการนำไปสู่การปฏิบัติของชน ชั้นล่างของสังคมเกิดจากกระบวนการ ดังต่อไปนี้

มีความต้องการในการผลิต

เกิดการแบ่งแยกแรงงาน

มีการสะสมและพัฒนาทรัพย์สินส่วนบุคคล

ความไม่เท่าเทียมทางสังคมมีมากขึ้น

เกิดการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม

เกิดตัวแทนทางการเมืองเพื่อทำการรักษาผลประโยชน์ของแต่ละชนชั้น

เกิดการปฏิวัติการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามแนวความคิดของมาร์กซ์

เป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้นในสังคม โดยใช้แนวความคิดวิภาษวิธี

(Dialectical) ที่เริ่มจากการกระทำ (Thesis) ซึ่งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการกระทำ (Antithesis) และเกิดการกระทำแบบใหม่ (Synthesis) ตามมา

สรุปทฤษฎีความขัดแย้งของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) “ ความขัดแย้งเกิด จากหลัก 2 ประการ (Bipolar) คือ ชนชั้นถูกเอารัดเอาเปรียบจากรัฐและชนชั้นปกครอง และความ ขัดแย้งจากองค์กรปฏิบัติทางการเมืองเพื่อต่อต้านชนชั้นมีอำนาจ และเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ”

2.2.2 ทฤษฎีความขัดแย้งของลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser)

ลิวอิส เอ. โคเซอร์ (Lewis A. Coser) เป็นนักทฤษฎีความขัดแย้ง ที่มองว่า ความขัดแย้งก่อให้เกิดทั้งด้านบวกและด้านลบ และอธิบายว่า ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการขัดเกลาทางสังคม ไม่มีกลุ่มทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีความสมานสามัคคีอย่าง สมบูรณ์ เพราะความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ ทั้งในความเกลียดและความรักต่างก็มีความ ขัดแย้งทั้งสิ้น ความขัดแย้งสามารถแก้ปัญหาความแตกแยกและทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่ม ได้เพราะในกลุ่มมีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน โคเซอร์มีความเห็นว่าความขัดแย้ง เป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สามารถทำให้สังคมเปลี่ยนชีวิตความเป็นอยู่จาก ด้านหนึ่งไปสู่อีกด้านหนึ่งได้ เพราะหากสมาชิกในสังคมเกิดความไม่พึงพอใจต่อสังคมที่เขาอยู่ เขา จะพยายามทำการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นั้น ๆ ให้เป็นไปตามเป้าหมายของเขาได้

โคเซอร์ ยังเสนอว่า ความขัดแย้งยังสามารถทำให้เกิดการแบ่งกลุ่ม ลดความเป็นปรปักษ์ พัฒนาความซับซ้อนของโครงสร้างกลุ่มในด้านความขัดแย้งและร่วมมือ และสร้างความแปลกแยกกับกลุ่มต่าง ๆ เป็นต้น (ลิวอิส เอ. โคเซอร์, 2547)

สรุปทฤษฎีความขัดแย้งของลิวอิส เอ. โคเซอร์ มีทั้งด้านบวก คือ ความรักและด้านลบ คือ ความเกลียดชัง ความขัดแย้งของมนุษย์จึงมีทั้งดี และไม่ดี ขึ้นอยู่กับคนในสังคมนั้น ๆ จะใช้ความขัดแย้งเป็นตัวสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างไร

2.2.3 ทฤษฎีความขัดแย้งของราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf)

ราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf, 1959) เป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน ที่ปฏิเสธแนวความคิดของมาร์กซ์ ที่ว่าชนชั้นในสังคมเกิดจากปัจจัยการผลิต และเสนอว่าความไม่เท่าเทียมกันในสังคมนั้นเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องของสิทธิอำนาจ (Authority) กลุ่มที่เกิดขึ้นภายในสังคมสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทคือ กลุ่มที่มีสิทธิอำนาจกับกลุ่มที่ไม่มีสิทธิอำนาจ สังคมจึงเกิดกลุ่มแบบไม่สมบูรณ์ (Quasi-groups) ของทั้งสองฝ่ายที่ต่างก็มีผลประโยชน์แอบแฝง (Latent interest) อยู่เบื้องหลัง ดังนั้น แต่ละฝ่ายจึงต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของตนเอาไว้ โดยมีผู้นำทำหน้าที่ในการเจรจาเพื่อประนีประนอมผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ระดับของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะรุนแรงมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มที่ครอบงำ และเสนอความคิดว่า ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นผลมาจากความกดดันจากภายนอกโดยสังคมอื่น ๆ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมสามารถควบคุมได้ด้วยการประนีประนอม ตามแนวความคิดของดาห์เรนดอร์ฟ ความขัดแย้งสามารถทำให้โครงสร้างมีการเปลี่ยนแปลงได้ ประเภทของการเปลี่ยนแปลงความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลงและขนาดของการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการเปลี่ยนแปลง เช่น อำนาจของกลุ่ม ความกดดันของกลุ่ม

สรุปทฤษฎีความขัดแย้งของราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ (Ralf Dahrendorf) “ปัจจัยรากฐานความขัดแย้งอยู่ที่ “อำนาจ” มิใช่ “เศรษฐกิจ” แบ่งเป็นความขัดแย้งรากฐาน (Intensive Conflict) และความขัดแย้งรุนแรง (Violence Conflict) ขึ้นอยู่กับจำนวนกลุ่มย่อยในสังคมนั้น”

2.2.4 ทฤษฎีความขัดแย้งของเกอร์ฮาร์ด เลนสกี (Lenski's Theory)

เกอร์ฮาร์ด เลนสกี (Gerhard Lenski) เห็นด้วยกับทั้งทฤษฎีความขัดแย้งและเชื่อว่าระบบการจัดช่วงชั้นนั้นมีความแตกต่างกันตามสถานการณ์และขั้นของการพัฒนาเทคโนโลยี เช่น ในสังคมที่ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และเก็บพืชผักผลไม้ (Hunting and gathering

societies) ประชาชนไม่สนใจต่อเรื่องความร่ำรวยแต่จะให้ความสนใจในเรื่องของการมีชีวิตอยู่รอดมากกว่า เล่นสกียอมรับว่าทรัพยากรที่สำคัญของสังคมย่อมเป็นสิ่งตอบแทนหรือตกอยู่ในมือของผู้ที่บทบาทสำคัญในสังคมตามแนวความคิดของทฤษฎีการหนีที่ แต่เมื่อสังคมมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น สังคมก็จะหันมาให้ความสนใจกับการสร้างกำไรจากมูลค่าส่วนเกินในการผลิตสินค้า ดังนั้นการพัฒนาของระบบชนชั้นจึงเกิดขึ้น เช่น ชนชั้นผู้ปกครอง ชนชั้นพ่อค้า และชนชั้นชาวนา การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียมกัน ชั้นที่มีสถานภาพมีอิทธิพล และมีอำนาจมากย่อมได้รับส่วนแบ่งมาก ดังนั้นความไม่เท่าเทียมกันผลประโยชน์ที่ได้รับจึงนำไปความกดดันและความขัดแย้งตามแนวความคิดของนักทฤษฎีความขัดแย้ง ที่ในสังคมสมัยใหม่อำนาจมีอิทธิพลในการกำหนดช่วงชั้นทางสังคมมากกว่าปัจจัยด้านเศรษฐกิจ และความไม่เท่าเทียมกันที่เกิดขึ้นในสังคมจะทำให้หน้าที่ของสังคมเกิดการกระทำระหว่างกัน การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม คือ ความไม่เท่าเทียมกันของสมาชิกในสังคม สังคมที่มีช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันมากเท่าใด ความแปลกแยกก็จะมีมากขึ้นเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามหากสังคมมีช่องทางในการเลื่อนชั้นทางสังคมตามความสามารถอยู่ การแข่งขันและความกระตือรือร้นของสมาชิกในสังคมก็จะเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็ผลดีต่อการดำรงอยู่ของสังคม (เลนส์กี เกอร์ ฮาร์ค เอมมานูเอล, 2526)

สรุปทฤษฎีความขัดแย้งของเลนส์กี คือ “ความไม่เท่าเทียมกันผลประโยชน์ที่ได้รับจึงนำไปความกดดันและความขัดแย้งตามมา และการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม คือ ความไม่เท่าเทียมกันของสมาชิกในสังคม สังคมที่มีช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันมากเท่าใดระหว่างชนชั้นมีมากขึ้น ความแปลกแยกและความขัดแย้งก็จะมีมากขึ้นตาม”

ทฤษฎีความขัดแย้ง สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2 สรุปมโนทัศน์ทฤษฎีความขัดแย้ง ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปมโนทัศน์ทฤษฎีความขัดแย้ง

ทฤษฎีความขัดแย้ง	มโนทัศน์ของทฤษฎี
1.ทฤษฎีความขัดแย้งของ คาร์ล มาร์กซ์	“ความขัดแย้งเกิดจากหลัก 2 ประการ (Bipolar) คือ ชนชั้นถูกเอารัดเอาเปรียบจากรัฐและชนชั้นปกครอง และความขัดแย้งจากองค์กรปฏิบัติทางการเมืองเพื่อต่อต้านชนชั้นมีอำนาจ และเป็นเจ้าของทรัพย์สิน ”
2.ทฤษฎีความขัดแย้งของ ลิวอิส เอ. โคเซอร์	“ความขัดแย้ง 2 ด้าน ได้แก่ ด้านบวก คือ ความรัก และด้านลบ คือ ความเกลียดชัง ความขัดแย้งของมนุษย์จึงมีทั้งดี และไม่ดีขึ้นอยู่กับคนในสังคมนั้น ๆ จะใช้ความขัดแย้งเป็นตัวสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างไร”
3.ทฤษฎีความขัดแย้งของ ราล์ฟ ดาห์เรนดอร์ฟ	“ปัจจัยรากฐานความขัดแย้งอยู่ที่ “อำนาจ” มิใช่ “เศรษฐกิจ” แบ่งเป็นความขัดแย้งรากฐาน (Intensive Conflict) และความขัดแย้งรุนแรง (Violence Conflict) ขึ้นอยู่กับจำนวนกลุ่มย่อยในสังคมนั้น”
4.ทฤษฎีความขัดแย้งของ เกอร์ฮาร์ดเลนสกี	“ความไม่เท่าเทียมกันผลประโยชน์ที่ได้รับจึงนำไปความกดดันและความขัดแย้งตามมา และการแบ่งช่วงชั้นทางสังคม คือ ความไม่เท่าเทียมกันของสมาชิกในสังคม สังคมที่มีช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันมากเท่าใดระหว่างชนชั้นมีมากขึ้น ความแปลกแยกและความขัดแย้งก็จะมีมากขึ้นตาม”

สรุป ทฤษฎีความขัดแย้งที่ศึกษาส่วนใหญ่ “ความขัดแย้ง” ส่วนมาจาก เรื่อง “อำนาจ” และ “ความไม่เท่าเทียมกัน” ของมนุษย์ที่ถูกเอารัดเอาเปรียบกันเองในสังคม ความขัดแย้งจึงเป็นรากฐานที่อาจนำไปสู่ “ความรุนแรง” ได้ในที่สุด

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติวิธี

ศาสตราจารย์ วิเซนต์ มาตินเนส กูสมัน (Vicent Martinez Guzman, 2001) นักปรัชญาสันติภาพตะวันตกที่มีชื่อเสียงในวิชาสันติศึกษาโลก ได้พยายามจะอธิบายปรัชญาทฤษฎีสันติภาพไว้ในหนังสือ “ปรัชญาเพื่อการสร้างสันติภาพ (ที่หลากหลาย)” (Filosofia para hacer las paces) ว่า “สันติภาพนั้นเกิดจากการตื่นตัวของผู้คนในแต่ละชุมชนที่จะสร้างสังคมแห่งสันติสุข

ในบริบทของแต่ละชุมชนเอง” ในภาษาสเปน คำว่า สันติภาพ (Paz) สามารถใช้ในรูปของพหูพจน์ได้ เพราะฉะนั้นความหมายของคำว่า “Paces” นั้นก็คือ ความหลากหลายของสันติภาพ สันติภาพในหลากหลายบริบท และรูปแบบของสันติภาพที่สร้างขึ้นและดำรงอยู่โดยผู้คนในแต่ละกลุ่มชน นอกจากนี้ วิเซนต์ มาติเนส กุสมัน ได้เชื่อมโยงแนวคิดของสันติศึกษาในแง่มุมและมุมมองต่างๆ เข้าด้วยกัน แนวคิดทั้งหลายเหล่านี้ วิเซนต์ มาติเนส กุสมัน เชื่อว่าจะเป็นแนวทางที่จะสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมทาง 2 สังคมอันสันติสุขตั้งแต่ชุมชนขนาดเล็กจนถึงระดับชุมชนโลก

วิเซนต์ มาติเนส กุสมัน ได้รับอิทธิพลทางความคิดด้านปรัชญา สันติภาพ สิทธิมนุษยชน และการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์จากแนวคิดและปรัชญาของ เอมมานูเอล คานท์ (Immanuel Kant) ผู้ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นนักปรัชญาที่นิยามความหมายของสันติภาพในเชิงสร้างสรรค์เป็นคนแรก ๆ หลักความคิดทางสันติศึกษาเหล่านี้ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่ามนุษย์นั้นมีความสามารถในการสร้างสรรค์และทำลาย ทฤษฎีสำคัญของ เอมมานูเอล คานท์ ที่อ้างถึงในงานเขียนของ วิเซนต์ มาติเนส กุสมัน คือ

1. “สันติภาพอันสถาพร” (Perpetual Peace)
2. “เป้าประสงค์แห่งกฎที่เป็นสากล” (Cosmopolitan intent)

ซึ่งแนวปรัชญาทั้งสองนี้ได้ให้นิยามของความสามารถของมนุษย์ในการที่จะทำการใด ๆ ที่จะเป็นคุณแก่ผู้อื่น กิจกรรมใด ๆ ที่ทำโดยบุคคลใด ๆ ก็ตามต่างก็อยู่ภายใต้เจตจำนง และผลแห่งการกระทำที่ผู้อื่นนั้นรับรู้ เข้าใจ และนับว่ากิจกรรมนั้น ๆ เป็นคุณด้วยจึงจะนับว่ากิจกรรมนั้น ๆ เป็นคุณธรรม ในงานเขียนของ วิเซนต์ มาติเนส กุสมัน ได้อ้างอิงนักสันติศึกษาที่โด่งดังอีกท่านหนึ่ง คือ โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ศาสตราจารย์ด้านสันติศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย ผู้ก่อตั้งสถาบันวิจัยเพื่อสันติภาพแห่งกรุงออสโล เจ้าของรางวัลสันติภาพของมูลนิธิโนเบล จนได้รับการยกย่องเป็นบิดาของสันติศึกษายุคใหม่ หนังสือของโยฮัน กัลตุงที่โด่งดังเล่มหนึ่งคือ “สันติภาพโดยสันติวิธี” (Peace by Peaceful Means) การอธิบายความคิดและปรัชญาสันติภาพของ โยฮัน กัลตุง ทำให้เกิดความเชื่อมโยงในแนวคิดของ วิเซนต์ มาติเนส กุสมัน และนิยามต่าง ๆ ของสันติศึกษาได้ดียิ่งขึ้น (เอกพันธ์ ปิณฑวณิช, 2555 : 1 - 7)

ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอทฤษฎีสันติวิธีที่สำคัญของนักสันติวิธีทั้งตะวันตกและตะวันออก และแนวคิดหลังสมัยใหม่ จำนวน 14 ท่าน ดังต่อไปนี้

2.3.1 ทฤษฎีสันติวิธีของโยฮัน กัลตุง (Johan Galtung)

ศาสตราจารย์โยฮัน กัลตุง (Johan Galtung) ศาสตราจารย์ด้านสันติศึกษา แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย ผู้ก่อตั้งสถาบันวิจัยเพื่อสันติภาพแห่งกรุงออสโล เจ้าของรางวัลสันติภาพของมูลนิธิโนเบล โยฮัน กัลตุง ได้เริ่มศึกษาสันติภาพและสันติวิธีตามแนวทางของ มหาตมะ คานธี และพระพุทธเจ้า ได้นำเสนอ “ทางเลือกใหม่” ให้กับสังคม คือสิ่งที่เรียกว่า “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” โดยสมมติฐาน ดังนี้ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2541 : 296)

1. “สันติภาพเชิงโครงสร้าง” โดยสันติภาพไม่ได้เป็นเพียงสันติภาพในระหว่างประเทศ หรือรัฐชาติ เท่านั้น แต่หมายถึง สันติภาพในสังคม สันติภาพระหว่างและภายในมนุษย์ และสันติภาพระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นสันติภาพที่ครอบคลุมทั้งธรรมชาติ มนุษย์ สังคม และโลก กัลตุงมองว่าทั้งหมดนี้จะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ภายใต้เงื่อนไข 2 ประการ คือ “ความหลากหลาย” (ในส่วนต่าง ๆ ของความสัมพันธ์และตัวผู้กระทำ) และการพึ่งพาอาศัยระหว่างกันและกัน (Symbiosis)

2. ความหลากหลายและพึ่งพาในธรรมชาติทำให้เกิดความสมดุลทางนิเวศ ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติและสิ่งนี้ทำให้เกิดสร้างสรรค์ ทำให้เกิดสังคมนิยมพหุนิยมและทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

3. การพึ่งพากันและกันเป็นธรรมชาติการพึ่งพาในแนวนอน ไม่ใช่การพึ่งพาในแนวตั้ง ไม่ใช่การพึ่งพาของผู้อ่อนแอต่อผู้แข็งแรงกว่าดังนี้จึงไม่เกิดการครอบงำของผู้แข็งแรงต่อผู้อ่อนแอกว่า

4. สันติภาพในความหมายแรก คือ การปราศจากสภาวะความรุนแรง ทั้งความรุนแรงโดยตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม และสันติภาพในความหมายที่สอง คือ การเปลี่ยนรูปความขัดแย้ง (Conflict Transformation) โดยสันติวิธี ไม่มีการใช้ความรุนแรงเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ (Galtung, 1996 : 6)

สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีสันติวิธีของโยฮัน กัลตุง คือ “การยอมรับในความหลากหลาย และพึ่งพาอาศัยกัน” ทำให้ โยฮัน กัลตุงเป็นนักสันติวิธีที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในการศึกษาสันติศึกษาในปัจจุบันในด้าน “การเปลี่ยนรูปความขัดแย้งโดยสันติวิธี”

2.3.2 ทฤษฎีสันติวิธีของมาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์

มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King, Jr) ได้นำเสนอ “สันติวิธี” หรือ “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” โดยการนำการเคลื่อนไหวพลเรือนในการรณรงค์แบบสันติวิธีที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้คนอเมริกันสีดำได้รับสิทธิเท่าเทียม โดยเขาได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ

มหาตมะ คานธี ที่ว่า “สันติวิธี ไม่ใช่สัญลักษณ์ของความอ่อนแอ หรือความขลาดกลัว” ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญ ได้แก่ (เป็นเนืท, มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์, 2548 : 169)

1. “ การเผชิญความเกลียดชังด้วยความรัก” ด้วยวิธีการคว่ำบาตร ประท้วง เมื่อมีการประท้วงเขามักจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ “ความรัก” เสมอ แม้จะต้องเผชิญหน้ากับความเครียดแค้นชิงชังก็ตาม โดยได้ย้ำให้เห็นว่า เราไม่ต้องการความขมขื่นเป็นอันขาด ถ้าเราปล่อยตัวให้จมอยู่ในความเกลียดชังแล้ว ยุคใหม่ก็จะเข้ร่อยเคิม เราจะต้องเผชิญความเกลียดชังด้วยความรัก

2. “ การใช้กำลังบังคับด้วยแรงใจ” การเอาวิญญาณของตนมาเผชิญหน้ากับทรราชโดยไม่ยอมแพ้หรืออ่อนแอต่ออุปสรรคที่จะเกิดขึ้น สันติวิธีไม่ใช่สัญลักษณ์ของความอ่อนแอ หรือความขลาดกลัว ดังที่พระเยซูได้แสดงให้เห็นว่า การยืนหยัดในสันติวิธีเปลี่ยนความอ่อนแอไปสู่ความเข้มแข็ง และก่อให้เกิดความกล้าหาญเมื่อเผชิญกับอันตราย

สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีสันติวิธีของ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ คือ การแสดงออกด้วยการไม่ให้ความร่วมมือ การคว่ำบาตร การประท้วง และการไม่ใช้ความรุนแรงด้วย “ความรัก”

2.3.3 ทฤษฎีสันติวิธีของยีน ชาร์ป

ยีน ชาร์ป (Gene Sharp) บิดาแห่งปฏิบัติการไร้ความรุนแรงในโลกตะวันตก ได้นำเสนอหลักการ “สันติวิธี” ไว้ 3 ประเด็น ดังนี้ (ยีน ชาร์ป, 2529)

1. การประท้วง หรือการชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง เป็นวิธีการในเชิงสัญลักษณ์ที่มีจุดหมายเพื่อชักจูงฝ่ายตรงข้ามหรือคนอื่น ๆ ให้มาเห็นด้วยกับฝ่ายตน หรือเพื่อแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจของกลุ่ม เช่น การชุมนุมเดินขบวน การเสียดสี ล้อเลียน การส่งจดหมายเปิดผนึก

2. การไม่ให้ความร่วมมือ วิธีการนี้อาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ

2.1 การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม คือ การปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางสังคมตามปกติกับบุคคลที่มุ่งคัดค้าน การระงับกิจกรรมทางศาสนา การหยุดทำพิธีทางศาสนาการไม่ใช้วิธีการร่วมมือกับกิจกรรมประเพณี และสถาบันสังคม บางกลุ่มใช้วิธีอพยพออกเพื่อประท้วง อันแสดงออกถึงการไม่รับอำนาจของสถาบันทางการเมือง

2.2 การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เป็นการหยุดยั้งหรือปฏิเสธที่จะมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจอย่างเฉพาะเจาะจง อาจแบ่งแยกออกเป็น 2 กลุ่มหลักคือ การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ และการนัดหยุดงาน

2.3 การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง เป็นการปฏิบัติที่จะไม่เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองจำนวนมากของประชาชนต่อรัฐ การไม่ให้ความร่วมมือทางการเมืองมีหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เช่น การปฏิเสธที่จะช่วยเหลือกองกำลังของรัฐ การคว่ำบาตรการเลือกตั้ง

3. การแทรกแซงโดยไม่ใช้ความรุนแรง วิธีการนี้อาจเป็นการมุ่งแทรกแซงทางจิตวิทยาทางกายภาพทางสังคม เศรษฐกิจ หรือการเมืองได้ เช่น อาจหมายถึงการอดอาหารประท้วง การนั่งยึดเชื้อ การขวางกั้นทางพาหนะกีดขวางทางเดิน การยึดพื้นที่ก่อสร้าง

สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีสันติวิธีของยีน ชาร์ป คือ “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” การแสดงออกด้วยการไม่ให้ความร่วมมือ การประท้วง และการแทรกแซงที่ไร้ความรุนแรง

2.3.4 ทฤษฎีสันติวิธีของเกล็น ดี เพจ

ศาสตราจารย์เกล็น ดี เพจ (Glenn D. Palge) แห่งมหาวิทยาลัยฮาวาย นักเคลื่อนไหวสันติภาพระดับโลก ผู้มีประสบการณ์ความรุนแรงจากสงครามเกาหลี จึงเข้าใจความรุนแรงได้อย่างชัดเจน เกล็น ดี เพจ มักจะตั้งคำถามว่า “เพราะเหตุใด สงครามจึงกลายเป็นสถาบันทางสังคม ที่เป็นที่ยอมรับทั่วไป” เกล็น ดี เพจ ได้พยายามจัดกิจกรรมเผยแพร่งานสันติวิธี เช่น จัดประชุมวิชาการ การณรงค์เผยแพร่สันติวิธี การทำงานวิจัยและผลงานวิชาการ โดยมีหนังสือที่มีชื่อเสียงโด่งดังตีพิมพ์มากกว่า 26 ภาษา เรื่อง “รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า” (Nonkilling Global Political Sciences) ที่มีความคิดหลักเป็นฐานของคุณค่าสากลเพื่อนมนุษย์ชาติในคริสต์ศตวรรษที่ 21 และสร้างโครงการทำให้คุณค่ากลายเป็นจริงได้ ดังที่ วิลเลียม สเมียร์นอฟฟ (William Smirnoff) รองประธานสมาคมรัฐศาสตร์แห่งรัสเซีย และรองประธานสมาคมรัฐศาสตร์นานาชาติ กล่าวไว้ ทฤษฎีสันติวิธีของเกล็น ดี เพจ มีดังต่อไปนี้ (เกล็น ดี เพจ, 2552)

1. การฆ่าและการขู่ทำลายชีวิตระหว่างมนุษย์ด้วยกันที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจก ชุมชน และระดับโลกอย่างเป็นระบบ เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์ เสรีภาพ ความเสมอภาค ความรุ่งเรือง และสันติภาพ

2. ความรุนแรงนั้นครอบงำและแบ่งแยกมนุษย์ ในขณะที่ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงทำให้มนุษย์ร่วมมือและรวมเป็นหนึ่งเดียว วิชารัฐศาสตร์ไม่ฆ่าจึงเป็นวิชารัฐศาสตร์ที่มุ่งทำให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างบุรุษ สตรี ศาสนา อารยธรรม เชื้อชาติ ชุมชน รัฐ องค์การระดับชาติและเหนือชาติ รวมทั้งขบวนการเคลื่อนไหวระดับโลก

3. รัฐศาสตร์ในยุคสมัยใหม่ควรเป็น “รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า” ที่เป็นรัฐศาสตร์โลก ในด้านความมุ่งมั่นสร้างสรรค์ความเป็นอยู่ที่ดีในระดับท้องถิ่น เพราะในความเป็นระดับท้องถิ่นย่อมมีเมล็ดพันธุ์แห่งการปลดปล่อยอันเป็นสากลซ่อนอยู่ รัฐศาสตร์ไม่ฆ่าจึงเป็นรัฐศาสตร์โลกในแง่ความเคารพความหลากหลาย ยึดมั่นต่อสวัสดิการแบบไม่ฆ่ามนุษย์ในสังคมของเราเองและสังคมอื่น

สรุปทฤษฎีสันติวิธีของ เคล็น ดี เพจ คือ ความรุนแรงนั้นครอบงำและแบ่งแยกมนุษยชาติไม่ฆ่าโดยผู้มีอำนาจรัฐและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐ ควรมีส่วนร่วมในการยับยั้งไม่ให้ความขัดแย้งกลายเป็นการใช้ความรุนแรงถึงขั้นการต่อสู้ทำร้ายร่างกาย ประหัตประหารเช่นฆ่ากัน คือ “รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า” โดยความเคารพความหลากหลาย ยึดมั่นต่อสวัสดิการแบบไม่ฆ่ามนุษย์ในสังคมของเราเองและสังคมอื่น

2.3.5 ทฤษฎีสันติวิธีของวิลเลียม ยูรี

วิลเลียม ยูรี (William Ury) แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด นักมนุษยวิทยา ผู้เชี่ยวชาญด้านการเจรจาระดับโลก เชี่ยวชาญด้านการเมืองระหว่างประเทศและความขัดแย้งทางธุรกิจ ผู้ก่อตั้งโครงการด้านการเจรจา (The Program on Negotiation) และสภาแห่งอนาคต (World Future Council) สถาบันให้คำปรึกษาต่อกระบวนการสร้างสันติภาพ ผลงานที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ทางด้านสันติวิธีที่มีชื่อเสียงระดับโลก คือ Getting to Yes (บรรลุข้อตกลงร่วมกัน), Getting Past No (มองข้ามความขัดแย้ง) และ Getting to Peace (กลยุทธการสมานไมตรี เพื่อบรรลุสันติร่วมกันที่บ้าน ที่โรงเรียน ที่ทำงาน และทุกแห่งในโลก) ทฤษฎีสันติวิธีของวิลเลียม ยูรี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (วิลเลียม ยูรี, 2547)

1. การไกล่เกลี่ยฝ่ายที่สาม คือ “ตัวเราเอง” ไม่ใช่คนกลางที่เพิกเฉยต่อปัญหาความขัดแย้ง แต่เป็นความรับผิดชอบอันใหม่ที่แต่ละคน แต่ละองค์กร แต่ละประเทศที่ต้องให้ความสำคัญต่อการจัดการความขัดแย้งในมนุษยชาติ “การไกล่เกลี่ยเป็นวัฒนธรรมการแก้ไขความขัดแย้งที่หล่อหลอม และถ่ายทอดในตัวบุคคลและชุมชนได้” การไกล่เกลี่ยจึงเป็นทักษะสำคัญของการมีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และสันติ

2. การเจรจาเป็นสิ่งที่มืออยู่ทุกแห่ง การเจรจาเป็นสิ่งจำเป็น เป็นวิธีการจัดการกับความขัดแย้งรุนแรง ก่อนที่ความขัดแย้งจะก่อรูปเป็นความรุนแรง หรือการลดความรุนแรงลงสู่สภาวะที่เจรจกันได้สู่สภาวะปกติ

3. การแปรรูปความขัดแย้ง จะต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการที่เราจัดการกับความแตกต่างที่รุนแรง แทนที่การต่อสู้ด้วยความรุนแรงและสงคราม ด้วยกระบวนการที่สร้างสรรค์กว่า

เช่น การเจรจา วิถีประชาธิปไตย และปฏิบัติการสันติวิธี สิ่งที่ต้องทำ คือ “การแปรรูปวัฒนธรรม ความขัดแย้งจากการบังคับไปสู่การยอมรับ และการใช้กำลังไปสู่ผลประโยชน์ร่วมกัน”

สรุปทฤษฎีสันติวิธีของ วิลเลียม ยูรี คือ การแปรรูปความขัดแย้งโดยสันติวิธี โดยการใช้การไกล่เกลี่ย การเจรจาก่อนที่ความขัดแย้งจะก่อรูปเป็นความรุนแรง หรือการลดความรุนแรงลงสู่สถานะที่เจรจากันได้สู่สถานะปกติ

จันจิรา สมบัติพูนศิริ (2556 : 13 – 14) อ้างถึง Paul Routledge, 1993. Roland Bleiker, 2000 และ Roland Bleiker, 2000 ได้เสนอแนวคิดสันติวิธีหลังสมัยใหม่ (Postmodern Approach) ว่าเป็นแนวคิดสันติวิธีจากการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ต่อต้านชัดเจนอำนาจโดยไม่ใช้ความรุนแรง ทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น แนวคิดที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

2.3.6 แนวคิดสันติวิธีของพอล รุทเลจ (Paul Routledge)

พอล รุทเลจ (Paul Routledge, 1993) ได้ศึกษา ความหมายสถานที่ (Place) และพื้นที่ (Site) ได้สร้างระบบความหมายให้แก่ผู้ใช้สันติวิธีอย่างไร และนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรงได้ใช้ระบบความหมายนี้ในการต่อสู้แบบใด ท่ามกลางระบบการครอบงำอำนาจ (Domination) ที่แนบเนียนและซึมลึกในชีวิตประจำวัน ผ่านการใช้ภาษา ความรู้ และระบบรัฐ ที่พยายามยึดยึดโครงการพัฒนาต่าง ๆ แก่ชุมชนเป็นข้ออ้างในการเข้าครอบงำอำนาจ การประท้วงจะไม่ใช้การต่อสู้แบบเบ็ดเสร็จ แต่จะใช้การประท้วงโดยการอาศัยการช่วงชิงความหมายจากพื้นที่ที่เกิดจากการครอบงำอำนาจอย่างพื้นที่ของรัฐและกลุ่มนายทุน ปฏิบัติการไร้ความรุนแรงดังกล่าว คือ สันติวิธี เช่น กรณีการต่อสู้โครงการพัฒนาของรัฐ กับชุมชนในเขตพื้นที่ป่า และชุมชนในประเทศอินเดีย พอล รุทเลจ ได้เสนอรูปแบบการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงโดยสันติวิธีด้วยการส่งข้อความต่อผู้คนทั้งในประเทศอินเดีย และที่อื่น ๆ ว่า ต้นไม้และมนุษย์เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ดำรงอยู่เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน โครงการพัฒนาของรัฐและกลุ่มนายทุนไม่ควรทำให้เกิดผลกระทบดังกล่าว การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงโดยสันติวิธี ดังกล่าว เรียกว่า “ร่างกายของผู้โอบกอดต้นไม้” (Tree Hugger)

2.3.7 แนวคิดสันติวิธีของโรแลนด์ ไบลเกอร์ (Roland Bleiker)

โรแลนด์ ไบลเกอร์ (Roland Bleiker, 2000) ได้เสนอแนวคิด การใช้อำนาจครอบงำทำงานซับซ้อนมากกว่าระดับบุคคล ส่งผลต่อความคิด และความเชื่อของบุคคล จนเกิดการสถาปนาเป็น “ความจริง” ผ่านการสร้างวาทกรรมจนกลายเป็นการครอบงำอำนาจในที่สุด การที่จะ

ต่อสู้กับอำนาจครอบงำดังกล่าว ต้องไม่ใช่การต่อสู้ในเขตพื้นที่การครอบงำนั้น หรือการต่อสู้โดยตรง แต่เป็นการต่อสู้กับกระบวนการอำนาจครอบงำด้วยกระบวนการบ่อนเซาะอำนาจภายในอย่างช้า ๆ มากกว่าการใช้อำนาจจาก “พลังประชาชน” โคนล้มอำนาจของผู้ปกครองครอบงำนั้น

2.3.8 แนวคิดสันติวิธีของสเตลแลน วินทาแกน (Stellan Vinth agen)

สเตลแลน วินทาแกน (Stellan Vinth agen, 2006 : 1 - 26) ได้เสนอแนวทางการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงโดยการใช้ขบวนการใช้อารมณ์ และวัฒนธรรมร่วมสมัย รวมทั้งการสร้างสถาบันคู่ขนาน (Parallel Institutions) เพื่อบั่นทอนการครอบงำของระบอบนายทุนมากกว่าการต่อสู้ด้วยการใช้ความรุนแรงในการต่อสู้กับการปกครอง (Governmentality) ของอำนาจรัฐที่ใช้ “การผลิตซ้ำความเชื่อ” จนกลายเป็น “ความจริง” มีการสร้างองค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมจากการใช้ “การศึกษาเป็นความรู้สู่อำนาจ” และการเหยียดหยามทางชาติพันธุ์ กลายเป็น “คนชายขอบ”

สรุป แนวคิดสันติวิธีหลังสมัยใหม่ เป็นแนวคิดการปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (Non – Violence) ของนักสันติวิธีที่มุ่งเน้นไปที่การประท้วง การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม เศรษฐกิจ ทางการเมือง และการเข้าไปแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง ซึ่งนักสันติวิธีบางกลุ่มมองว่าสันติวิธีที่แท้จริงไม่ใช่การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงด้วยการประท้วง แต่เป็นการเจรจา การสานเสวนาโดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อสถานการณ์นั้น ๆ

2.3.9 แนวคิดสันติวิธีของมหาตมะ กานธี

มหาตมะ กานธี (Manatma Gandhi) มหาบุรุษเอกของโลกที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งในโลก ผู้นำแนวคิดอหิงสา คือ “การไม่เบียดเบียน” บนรากฐาน “หลักอหิงสา” และ “หลักสัตยาเคราะห์” หรือ “สัจจะ” ที่จะปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง ทำให้อินเดียได้รับเอกราชในที่สุด โดยนำเสนอว่า “รากฐานของอหิงสา” หรือการไม่เบียดเบียนนั้น เริ่มต้นจากศรัทธาในสัจจะ หรือพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของจักรวาลอยู่ทุกหนทุกแห่ง ดังนั้น จะไม่อาจใช้ความรุนแรงต่อชีวิตของฝ่ายตรงข้ามได้ ไม่อาจเกลียดชังเขาได้ แต่ต้องเป็นศัตรูด้วยความชั่ว และความอยุติธรรมต่าง ๆ การต่อสู้กับความอยุติธรรมเหล่านี้จักต้องใช้อหิงสาเป็นหลักและพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ยากในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งจะกระทำได้ดีต่อเมื่อผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์ หรือผู้ที่ใช้อหิงสามีศรัทธาในพระเจ้า หรือสัจจะ ซึ่งสิ่งที่เป็นข้อมูลยืนยันแนวคิดดังกล่าวข้างต้นคือ สถานการณ์การต่อสู้เพื่อเอกราชของอินเดีย ที่กานธีได้ชี้ให้เห็นว่า “หากท่านคิดว่าเราจะสามารถได้เอกราชมาด้วยวิธีการไม่ใช้ความรุนแรง นั่นก็หมายความว่า ผู้คนจำนวนมากในประเทศจะต้องจัดองค์กรกันด้วยการไร้ความรุนแรง

ถ้าปราศจากคลื่นมหาชนที่หันมาซื้อหิงสาแล้ว เราก็ไม่อาจเป็นไทแก่ตัวโดยอาศัยเส้นทางแห่งการไม่ใช้ความรุนแรงได้” (Gandhi, 1960 : 4)

สรุปแนวคิดสันติวิธีของมหาตมะ กานธี คือ “การไม่เบียดเบียน” บนรากฐาน “หลักอหิงสา” และ “หลักสัตยาเคราะห์” หรือ “สัจจะ” ที่จะปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง หลักอหิงสาและหลักสัตยาเคราะห์จึงเป็น “วิถีแห่งชีวิต” ที่มหาตมะ กานธี ได้ประพฤติปฏิบัติและเป็นแบบอย่างและแนวทางในการต่อสู้ด้วยสันติวิธีอย่างยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ

2.3.10 แนวคิดพุทธสันติวิธีของพระพุทธเจ้า

แนวคิดพุทธสันติวิธีของพระพุทธเจ้า เป็นหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏพระไตรปิฎกและคำสอนของพระพุทธเจ้าในโอกาสต่าง ๆ “พุทธสันติวิธี” เป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปใช้และเสนอเป็น “ธรรมะ” ให้พุทธศาสนิกชนนำไปประพฤติปฏิบัติมาเป็นระยะเวลา 2556 ปี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ใน 2 มิติใหญ่ คือ มิติความขัดแย้งระดับปัจเจก และมิติความขัดแย้งในเชิงสังคม ดังที่ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) (2547 : 214 – 217) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีของพระพุทธเจ้าที่ทรงใช้แนวคิดออกแบบรูปแบบ (Model) ต่าง ๆ เกี่ยวกับแผนปฏิบัติการในการจัดการความขัดแย้งออกเป็น 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเชิงรับ แนวคิดเชิงรุก และแนวคิดคู่ขนานมาเป็นพื้นฐานสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดพื้นฐานเชิงรับเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

แนวคิดนี้ประกอบไปด้วยแนวคิดที่โดดเด่น 2 ประการ คือ หลักขันติธรรม และหลักอหิงสา โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หลักขันติธรรม ในบริบทของสันติวิธี หมายถึง “ความอดทนที่เกิดขึ้นจากการที่เราถูกกระทำโดยฝ่ายตรงข้าม”

2. หลักอหิงสาในบริบทของสันติวิธี หมายถึง “การลดทอน รื้อถอน ทำลาย และสลายการยึดมั่นถือมั่นในความเป็นอัตลักษณ์”

2. แนวคิดพื้นฐานเชิงรุกเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

แนวคิดนี้ประกอบด้วยแนวคิดที่โดดเด่น 2 ประการ คือ หลักการวธธรรม และหลักสามัคคีธรรม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หลักการวาทกรรม ในบริบทของสันติวิธีเป็นกระบวนการของความเคารพ ให้เกียรติ และยกย่อง โดยไม่ดูหมิ่นดูแคลนบุคคล ข้อมูล และประชาคม ที่สามารถนำไปใช้ได้ อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

2. หลักสามัคคีธรรม ในบริบทของสันติวิธี หมายถึง “ความพร้อมเพรียง ของหมู่คณะ” หลักความสามัคคีจึงเป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญที่ยากที่ใครจะ โจมตี หรือทำลายได้ เพราะพลังแห่งความสามัคคีจะเป็น “ตัวแปร” และ “องค์ประกอบ” ที่สำคัญในการผลักดัน กระบวนการ “สังคมแห่งความไว้ระเบียน ความไกล่ไกลและยุ่งเหยิง” ไปสู่ “สังคมแห่งสันติ”

3. แนวคิดพื้นฐานแบบคู่ขนานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธ สันติวิธี

แนวคิดพื้นฐานแบบคู่ขนานเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีเป็นแนวคิดพื้นฐานที่เป็นชุดแนวคิดเดียวกันกับแนวคิดเชิงรุกและแนวคิดเชิงรับ ซึ่งสามารถ นำมาใช้ร่วมกันได้ทุกกรณี ได้แก่ “หลักพรหมวิหารธรรม” “หลักอปริหานิยธรรม” “หลัก สาราณียธรรม” และ “หลักสังคหัตถุธรรม” โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หลักพรหมวิหารธรรม

หลักพรหมวิหารธรรม ในบริบทของสันติวิธี หมายถึง “ความเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา” ความเมตตา และอุเบกขา เป็นแนวคิดเชิงรับ ส่วนกรุณา และมุทิตา เป็น แนวคิดเชิงรุก พระพุทธเจ้าท่านใช้หลัก “พรหมวิหารธรรม” ต่อสรรพสัตว์อย่างประสานกลมกลืน จึงกล่าวได้ว่าเป็นชุดความคิดที่พระองค์ใช้เป็น “เครื่องมือ” และเป็น “พื้นฐาน” ในการจัดการความ ขัดแย้งทั้งระดับ “ปัจเจก” และระดับ “สังคม” และเป็นหลักการสำคัญที่นักสันติวิธีต้องพัฒนาให้ เกิดขึ้นใน “หัวใจ”

2. หลักอปริหานิยธรรม

หลักอปริหานิยธรรม ในบริบทของสันติวิธี หมายถึง “ธรรมที่เป็นเหตุให้ เกิดความเจริญโดยส่วนเดียว ไม่มีเสื่อม พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้จำนวน 7 ข้อ ได้แก่ 1) หมั่น ประชุมกันเนื่องนิศย์ ประชุมกันบ่อย ๆ 2) เมื่อจะประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็ พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันช่วยทำกิจที่ควรจะช่วยกัน 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ ไม่ลบล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ถือปฏิบัติมั่นในวัชชีธรรมที่วางไว้ตามเดิม 4) ตักการะ เคารพ นับถือ ผู้ใหญ่ในชุมชน และพร้อมที่จะรับฟังข้อเสนอแนะจากท่านเหล่านั้น 5) ไม่ข่มเหง ไม่จูดคร่ำขึ้นใจ กุลสตรี หรือกุลกุมารี 6) ตักการะ เคารพ นับถือ บุชาเจดีย์ทั้งในเมือง และนอกเมือง และไม่ละเลย การบูชาอันชอบธรรมที่เคยให้ เคยกระทำต่อเจดีย์เหล่านั้นให้เสื่อมสูญไป และ 7) จัดการรักษา

คุ้มครอง ป้องกันพระอรหันต์ทั้งหลายโดยชอบธรรมด้วยความตั้งใจว่าจะทำอะไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มี ฟังเข้าสู่แคว้นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วฟังอยู่อย่างผาสุก

กล่าวโดยสรุป “แนวคิดอภิธานิยธรรม” จัดว่าเป็น “พื้นฐาน” และ “รากฐาน” ที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการของ “พุทธสันติวิธี” ในทุก ๆ วิธี ข้อปฏิบัติ และชุดวิธี ฉะนั้นสันติวิธีจะทำงานได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น ถ้าหากได้นำแนวคิดเหล่านี้ไปเป็นพื้นฐาน พระพุทธเจ้าทรงเป็น “แบบอย่าง” ของการปฏิบัติดังกล่าวไว้สมบูรณ์แล้ว

3. หลักสาราณิยธรรม

หลักสาราณิยธรรม ในบริบทของสันติวิธี หมายถึง ธรรมเป็นเหตุ หรือเป็น ที่ตั้งแห่งการระลึกถึงกัน ซึ่งประกอบไปด้วยหลักสำคัญ 6 ประเด็น ได้แก่ 1) ตั้งเมตตาภาวกรรม ในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยขวนขวายกิจธุระของเพื่อนด้วยกาย เช่น พยาบาลรักษาที่เป็นไข้ เป็นต้น ด้วยจิตที่เมตตา 2) ตั้งเมตตาวาจกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนด้วยวาจา เช่น กล่าวตักเตือน เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา 3) ตั้งเมตตาโมกกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ คิดแต่สิ่งที่ดี ก่อให้เกิดประโยชน์แก่เพื่อน 4) แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรม ให้แก่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ไม่หวงเอาไว้บริโภคนคนเดียว 5) รักษาศีลของตนเองให้บริสุทธิ์เหมือนกับเพื่อนพรหมจารีอื่น ๆ และไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือตำหนิจากผู้อื่นในแง่ศีลาจารวัตร และ 6) เมื่อเกิดปัญหา ได้บทสรุปไปในทิศทางเดียวกันกับเพื่อนพรหมจารี ไม่วิวาทกับใคร ๆ จนนำไปสู่ความรุนแรง

จากการวิเคราะห์ชุดความคิดสาราณิยธรรม พบว่า เป็นแนวคิดเชิงรุก จัดว่าเป็น “การป้องกันความขัดแย้งเชิงรุก” ในแง่ของการสร้างความสัมพันธ์ (Relationship) ถือไว้ว่าเป็น “หัวใจ” ประการหนึ่งของหลักการสันติวิธี

4. หลักสังคหัตถุธรรม

หลักสังคหัตถุธรรม ในบริบทของสันติวิธี หมายถึง เครื่องยึดเหนี่ยวใจ ของผู้อื่นไว้ได้ หรือ หลักการสงเคราะห์ คือ การช่วยเหลือกัน ยึดเหนี่ยวใจกันไว้ ประกอบด้วย การให้ทาน (ทาน) วาจาที่เป็นที่รัก (ปิยวาจา) การประพฤติประโยชน์ (อัตถจริยา) และการวางตน สม่่าเสมอ (สมานัตตา) หลักสังคหัตถุธรรมจึงเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้งที่สำคัญ อย่างหนึ่ง ในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี

5. หลักศีลธรรม

หลักศีลธรรม ในบริบทของสันติวิธี หมายถึง “ศีล 5” ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติ หรือชุดแนวคิดที่จะนำ “สันติ” มาสู่สังคมทั้งในระดับบุคคล สังคม ชุมชน ประเทศชาติ และโลก ซึ่งหลวงพ่พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตามศีล 5 ของพระพุทธเจ้าไว้ว่า “หาก

ศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะพินาศ” การฝึกศีล 5 โดยเฉพาะศีลของที่ 1 คือ การงดเว้นจากการทำสัตว์ที่มีชีวิตให้ตกลงไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ศีลข้อ 2 “การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้” ศีลข้อ 3 “การงดเว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม” นั้น ศีลข้อ 4 “การงดเว้นจากการพูดเท็จ” นัยเชิงรุกในประเด็นนี้คือ “การเคารพ” และใส่ใจต่อความทุกข์ที่จะเกิดแก่บุคคลอื่นอันเนื่องมาจากการที่เราพูดโดยขาดความยั้งคิด และถ้อยคำดังกล่าวอาจสร้างความเจ็บปวด และสร้างความไม่พอใจแก่คนอื่น และศีลข้อ 5 “การงดเว้นจากการดื่มสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่ประมาท”

สรุป แนวคิดศีลธรรม ดังกล่าวข้างต้นเป็นข้อปฏิบัติในการสร้างเสริมสันติให้เกิดขึ้นแก่สังคม คำว่า “สังคมแห่งสันติ” ที่เกิดขึ้นได้ตามนัยนี้ต้องประกอบไปด้วย “การเคารพในชีวิตของคนอื่น เคารพในทรัพย์สิน หรือทรัพย์สินของคนอื่น เคารพในคุ้มครองของคนอื่น เคารพความทุกข์ที่จะเกิดจากการพูด การไม่ประมาทและขาดสติของเราจากการดื่มสุรา เมรัยและสิ่งเสพติดต่าง ๆ

นอกจากนั้น พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญจากร) (2554 : 362) ได้สรุป “พุทธสันติวิธี” หมายถึง วิธีการจัดการความขัดแย้งที่ดำรงอยู่บนฐานของการ “รู้ ตื่น และเบิกบาน” กล่าวคือ นักสันติวิธีในบริบทนี้ต้องเป็นผู้ที่มีปัญญาในการวิเคราะห์สถานการณ์ความขัดแย้ง และมีที่ท่าต่อความขัดแย้ง ได้แก่ 1) รู้ คือ รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด อะไรสูง อะไรต่ำ การรู้ลักษณะเช่นนี้มุ่งเน้นที่ “การรู้สภาวะทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามความป็นจริง” 2) ตื่น คือ ตื่นจากการมีอคติ (Bias) ครอบงำ จากความโกรธ ความเกลียดชัง และการขาดความยั้งคิดจากความไม่รู้ (อวิชชา) และ 3) เบิกบาน คือ การวางสภาพจิตของตนเองในการทำหน้าที่นักสันติวิธีด้วยความรู้สึกที่ว่า เรากำลังทำหน้าที่เพื่อมวลมนุษยชาติ หรือเพื่อนร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ และตาย ในการทำหน้าที่ควรตั้งกัลยาณมิตรที่สัจซึ้ง และเบิกบานประดุจดอกบัวที่กำลังผลิบานในยามเช้า

จากการศึกษาแนวคิดสันติวิธีของพระพุทธเจ้าดังกล่าว มีนักสันติภาพ สันติวิธีจำนวนมาก ได้วิพากษ์วิจารณ์จุดอ่อน จุดแข็งของพระพุทธศาสนากับการสร้างสันติภาพไว้ เช่น “A Dialogue between Johan Galtung and Daisaku I Keda Translated and edited by Richard L. Gage ” ที่เขียนโดย ริชาร์ด เกจ (Richard L.Gage, 2540) แปลโดย ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ สรุปว่าพระพุทธศาสนามีจุดอ่อนเช่นเดียวกับศาสนาอื่น ๆ ในโลก ที่ความเชื่อซึ่งเป็นความรุนแรงทางวัฒนธรรม การอ้างพระเจ้า พระพุทธเจ้า หรือคำสอนของศาสนาเพื่อสร้างความชอบธรรมที่ถือว่าเป็นหน้าที่ สามารถนำไปทำร้ายผู้อื่นได้ ส่วนจุดแข็งของพระพุทธศาสนา คือ การมองความจริงให้สอดคล้องกับความขัดแย้งในชีวิตมนุษย์ การสร้างสันติภาพ สันติวิธีในพระพุทธศาสนาจะใช้บท

สนทนาภายใน และภายนอก โดยการเริ่มต้นที่ขบวนการสร้างสันติเป็นการยอมรับร่วมกันเสียก่อน ไม่ปิดบังซึ่งกันและกัน มีการสร้างแรงบันดาลใจร่วมกัน ไม่รีบร้อนสนทนา ประชุมเพื่อหาทางออก อย่างเร่งรีบจนเกินไป เพราะจะไปเร่งรีบความขัดแย้งเร็วเกินไป นั่นเอง

2.3.11. แนวคิดสันติวิธีของดิช นัท ฮันท์

ดิช นัท ฮันท์ (Thich Nhat Hanh) ท่านเป็นพระนักบวชนิกายเซนชาวเวียดนามแห่งสังฆะหมู่บ้านพลัม ประเทศฝรั่งเศส ผู้รณรงค์กิจกรรมเพื่อสันติภาพตั้งแต่อายุ 16 ปี ในช่วงสงครามเวียดนาม ท่านได้พยายามไกล่เกลี่ยสามัคคีเวียดนามฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ และรณรงค์กิจกรรมเพื่อหยุดการทำสงคราม และมุ่งสร้างสันติภาพโดยปลูกจิตสำนึกคนทั่วโลก จนกระทั่ง มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์ (Martin Luther King , Jr.) เสนอนาม ท่านดิช นัท ฮันท์ รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ในปี พ.ศ. 2510 ท่านดิช นัท ฮันท์ เขียนหนังสือมากกว่า 80 เล่ม จำนวนตีพิมพ์เผยแพร่ไปทั่วโลกมากกว่า 1.5 ล้านเล่ม มีชุมชนการปฏิบัติธรรมแห่งหมู่บ้านพลัม 12 แห่งทั่วโลก จนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในโลกตะวันตก และโลกตะวันออก แนวคิดสันติวิธีของท่าน ดิช นัท ฮันท์ มีดังต่อไปนี้ (ดิช นัท ฮันท์, 2553)

1. ความเป็นสากลของคุณค่าสันติภาพ เชื้อชาติ และศาสนาไม่ได้เป็นเป็นอุปสรรคต่อการเกื้อกูลสันติภาพ
2. การมีสันติภาพมิใช่เพียงการบรรยายให้ความรู้ด้วยสันติภาพคืออะไร สันติภาพจะสร้างได้อย่างไร แต่ปาฐกถาหรือการบรรยายธรรมนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เจริญสติควบคู่กันไปด้วย เพื่อให้สัมผัสบรรยากาศแห่งสันติภาพที่มาจากจิตใจอันสงบและเบิกบาน นั่นคือ การภาวนาด้านสันติภาพ คือการเจริญสติผู้สันติ เป็นวิถีแห่งสันติ หรือ “ศิลปะแห่งสันติ” (The Art of Peace)
3. อำนาจที่แท้จริง ไม่ใช่การใช้อำนาจครอบงำคนอื่น แต่เป็นการรู้จักใช้อำนาจอย่างมีศิลปะ หรือ “ศิลปะแห่งอำนาจ” (The Art of Power) อันประกอบด้วยพลัง 5 หรือพละ 5 ได้แก่ “ความศรัทธา ความเพียร สติ สมาธิ และปัญญา” หมายถึง การมีศรัทธาที่มีต่อกัน ต่อคำสอน และต่อการปฏิบัติ มีความเพียรอย่างไม่ลดละ อันเกิดจากการเบิกบานในการทำงานร่วมกัน การเจริญสติ ความมีสมาธิ อันได้แบ่งบานเป็นปัญญาแห่งความรัก และความเข้าใจที่เกิดขึ้นร่วมกัน

2.3.12 แนวคิดสันติวิธีของพุทธทาสภิกขุ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2531) พระสงฆ์จากประเทศไทยที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นบุคคลสำคัญของโลก ครบชวตกาล 100 ปี จากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้ชี้ให้เห็นว่า การที่สันติภาพจะเกิดขึ้น และสำเร็จผลตามที่ต้องการนั้นปัจเจกบุคคลและสังคมโดยรวมต้องตั้งปณิธานร่วมกัน 3 ประการด้วยกัน

1. การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ๆ ซึ่งจะทำได้สามารถทำลายความเห็นแก่ตัว อันเป็นศัตรูของสันติภาพ
2. ทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เพราะการที่ชาวโลกที่นับถือศาสนาที่แตกต่างกันพากันทำความเข้าใจศาสนาต่าง ๆ แล้วจะทำให้เกิดความเข้าใจ ยอมรับในความแตกต่าง และร่วมมือกันในทุกที่สุด
3. ออกจากเสียจากอำนาจวัตถุนิยม เพราะว่าการที่คนไม่เข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนก็เพราะมีว่ลุ่มหลงมีว่มาในวัตถุนิยม ซึ่งการลุ่มหลงมีว่มาจะทำให้ขาดความร่วมมือของบุคคลในระหว่างศาสนา

นอกจากนั้นในหนังสือ สันติภาพ ของพุทธทาสภิกขุ (2549 : 15 – 16) ในโครงการหนังสือ 100 ปี พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึง สันติภาพไว้ว่า “สันติภาพขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ เราต้องพัฒนาจิตใจของมนุษย์ คือ ปรับปรุงจิตใจของมนุษย์ให้ถูกต้องคือ การปรับปรุงโลกทั้งหมด เพราะจิตใจของมนุษย์เป็นรากฐานของสันติภาพ”

สรุปแนวคิดสันติวิธีของพุทธทาสภิกขุ คือ การมีปณิธาน 3 ประการ ได้แก่ การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนา การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และการออกจากเสียจากอำนาจวัตถุนิยม การมีปณิธาน 3 ประการดังกล่าวจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อชาวโลก หรือสากลจักรวาล เพราะจะทำให้สันติภาพแท้จริงกว้างขวางสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และการสร้างสันติภาพของโลกต้องเริ่มต้นที่การพัฒนา การปรับปรุงจิตใจของมนุษย์ นั่นคือ การสร้างสันติภาพภายในของมนุษย์ ซึ่งเป็นรากฐานของสันติภาพภายนอก นั่นเอง

2.3.13 แนวคิดสันติวิธีของพระธรรมปิฎก

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2538) พระสงฆ์จากประเทศไทยที่ได้รับรางวัล “การศึกษาเพื่อสันติภาพ” (Prize for Peace Education) จากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้นำเสนอแง่มุมของ “สันติวิธี” ว่า “หลักความคิดหลักสากล 3 ประการ หรือ “หลักตรีสากล” จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เกิดสันติภาพ ได้แก่

1. ความจริงที่เป็นสากล คือ หลักความจริงที่เป็นกลาง ๆ มีผลเสมอเหมือนกันแก่ทุกคนทุกที่ รวมทั้งทุกศาสนา
2. ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล คือ ความเป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็นเข้าใจ ให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมิสังกัดใดหรือไม่
3. ความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ การแผ่ความรู้สึกรักที่เป็นมิตร มีความรัก ความปรารถนา ประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยก

สรุปแนวคิดสันติวิธีของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) คือ “หลักตรีสากล” ความจริงที่เป็นสากล ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล และความมีเมตตาที่เป็นสากล ภาวะสันติภาพในโลกนี้มีหลายแบบ ความขัดแย้งมิใช่แค่การรบราฆ่าฟันกัน แต่สังคมที่แก่งแย่งแข่งขัน ต่างคนต่างมุ่งประโยชน์ เอารอดเอาเปรียบ ข่มเหงกัน ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จัดว่าเป็นสันติภาพไม่ได้ เพราะไม่มีความสงบ และความสุขที่แท้จริง

2.3.14 แนวคิดสันติวิธีของชัยวัฒน์ สถาอานันท์

ศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ แห่งคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้นำทางด้านสันติศึกษาและสันติวิธีของประเทศไทย ที่มีผลงานวิจัยงานวิชาการทางด้านสันติศึกษา (Peace Education) ทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติมาอย่างต่อเนื่องยาวนานมากกว่า 30 ปี ได้เปิดสอนวิชา “ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรงทางการเมือง” ซึ่งเป็นการสอนวิชาสันติวิธีในมหาวิทยาลัยรัฐครั้งแรกในประเทศไทย เป็นเจ้าของรางวัล “ศรีบูรพาแต่สันติภาพ” ประจำปี 2555 ได้นำเสนอแนวคิดสันติวิธี ไว้ ดังต่อไปนี้

1. “ความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ต้องมุ่งขจัดความขัดแย้ง แต่ความรุนแรงไม่ใช่เรื่องปกติ และทางออกจากความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องเผชิญความรุนแรง มันน่าจะเป็นทางเลือกอื่น และหนทางนี้น่าจะเป็น สันติวิธี” (กรุงเทพธุรกิจ, 2555)

2. “ไตรลักษณ์แห่งความขัดแย้ง” ที่ดำเนินอยู่ในสังคมไทย ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับประชาชน ความขัดแย้งกันทางเศรษฐกิจ และความขัดแย้งระหว่างรัฐสภา (ประชาธิปไตยแบบตัวแทน/ ส.ส.) กับประชาชน (ประชาธิปไตยแบบทางตรง) ซึ่งความขัดแย้งทั้ง 3 มีลักษณะไตรลักษณ์เชิงอำนาจ 3 ประการเรียงซ้อนกันอยู่ ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบชุมชน ความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์เชิงสัญญา เช่น ความขัดแย้งบางเรื่องเกิดจากอำนาจแบบอุปถัมภ์ โดยฝ่ายหนึ่งจัดการความขัดแย้งโดยการใช้อำนาจตามความสัมพันธ์แบบสัญญา แต่ฝ่ายที่เสียเปรียบก็อาศัยอำนาจแบบชุมชนมาคัดค้านไว้ เป็นต้น

(ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ 2543 อ้างถึงใน ชาญชัย ชัยสุขโกศล, 2551 : 12)

3. ความรุนแรงแฝงอยู่ในรูป “อัตลักษณ์” และ “ความดี” ที่บุคคลมักจะยึดติดและหลงอยู่ในอัตลักษณ์และความดีของฝ่ายตน ไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์และความดีในชาติ ศาสนา การเมือง อุดมการณ์ และชนชั้น ซึ่งจะพื้นฐานคิดให้ฝ่ายเราคิดกับฝ่ายอื่นที่มีอัตลักษณ์และความดีที่แตกต่างกันว่าเป็น “ฝ่ายไม่ดี” จนสามารถใช้เป็นเหตุผล เป็นเครื่องมือสร้างความรุนแรงกับผู้อื่นได้ การเข้าใจในเรื่องอัตลักษณ์ และความดีของตนเองและผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนเอง จะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการลดความรุนแรง สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2555)

สรุป แนวคิดสันติวิธีของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้ว่า สันติวิธีเป็นหนทางที่ดีที่สุดในการไม่ต้องเผชิญความรุนแรง ก่อนที่ความขัดแย้งจะกลายเป็นความรุนแรง เพราะความขัดแย้งเป็นเรื่องธรรมชาติ ไม่ต้องมุ่งขจัดความขัดแย้ง แต่ความรุนแรงไม่ใช่เรื่องปกติ และทางออกจากความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องเผชิญความรุนแรง และการเข้าใจในเรื่องอัตลักษณ์และความดีของตนเองและผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนเอง จะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการลดความรุนแรง สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้

ทฤษฎีสันติวิธี ของนักสันติวิธีทั้งตะวันตก แนวคิดสันติวิธีหลังสมัยใหม่ และตะวันออก จำนวน 14 แนวคิด สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 3 แสดงมโนทัศน์ทฤษฎีสันติวิธี ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงมโนทัศน์ทฤษฎีสันติวิธี

สำนักคิด	ทฤษฎีสันติวิธี	มโนทัศน์
ตะวันตก	ทฤษฎีสันติวิธีของ โยฮัน กัลดุง	“ การยอมรับในความหลากหลาย และพึ่งพาอาศัยกัน” “ การแปรเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี”
	ทฤษฎีสันติวิธีของ มาร์ติน ลูเธอร์ คิง จูเนียร์	การแสดงออกด้วยการไม่ให้ความร่วมมือ การคว่ำบาตร การประท้วง และการไม่ใช้ความรุนแรงด้วย “ความรัก”
	ทฤษฎีสันติวิธีของ ฮิน ชาร์ป	“ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง”การแสดงออกด้วยการไม่ให้ความร่วมมือ การประท้วง และการแทรกแซงที่ไร้ความรุนแรง”
	ทฤษฎีสันติวิธีของ เกล็น ดี เพจ	ความรุนแรงนั้นครอบงำและแบ่งแยกมนุษยชาติไม่มาโดยผู้มีอำนาจรัฐ และฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐ ควรมีส่วนร่วมในการยับยั้งไม่ให้ความ ขัดแย้งกลายเป็นการใช้ความรุนแรงถึงขั้นการต่อสู้ทำร้ายร่างกาย ประ หัตสประหารเช่นฆ่ากัน คือ “รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า” โดย ความเคารพความหลากหลาย ยึดมั่นต่อสวัสดิการแบบไม่ฆ่ามนุษย์ใน สังคมของเราเองและสังคมอื่น
ทฤษฎีสันติวิธีของ วิลเลียม ชูรี	“การไกล่เกลี่ยเป็นวัฒนธรรมการแก้ไขความขัดแย้งที่หล่อหลอม และ ถ่ายทอดในชุมชนได้” “การเจรจาเป็นสิ่งที่มิอยู่ทุกแห่ง การเจรจาเป็นสิ่งจำเป็น เป็นวิธีการ จัดการกับความขัดแย้งรุนแรง” “การแปรรูปวัฒนธรรมความขัดแย้งจากการบังคับไปสู่การยอมรับ และ การใช้กำลังไปสู่ผลประโยชน์ร่วมกัน”	
ตะวันออก	แนวคิดสันติวิธีของ มหาตมะ คานธี	การไม่เบียดเบียน” บนรากฐาน”หลักอหิงสา” และ “หลักสัตยาเคราะห์” หรือ “สัจจะ” ที่จะปฏิบัติการไม่ใช้ความรุนแรง หลักอหิงสาและหลักสัตยาเคราะห์จึงเป็น “วิถีแห่งชีวิต”
	แนวคิดพุทธสันติวิธี ของพระพุทธเจ้า	หลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏพระไตรปิฎก และคำสอนของ พระพุทธเจ้าใน โอกาสต่าง ๆ “พุทธสันติวิธี” เป็นเครื่องมือในการ จัดการความขัดแย้งที่พระพุทธเจ้าทรงนำไปใช้และเสนอเป็น “ธรรมะ”

ตารางที่ 3 แสดงมโนทัศน์ทฤษฎีสันติวิธี (ต่อ)

สำนักคิด	ทฤษฎีสันติวิธี	มโนทัศน์
ตะวันออก	แนวคิดสันติวิธีของ พระธรรมปิฎก	“หลักตรีสากล ความจริงที่เป็นสากล ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล และความมีเมตตาที่เป็นสากล คือ ภาวะสันติภาพในโลก ความสงบและความสุขที่แท้จริง”
	แนวคิดสันติวิธีของ พุทธทาสภิกขุ	การมีปณิธาน 3 ประการ ได้แก่ การทำให้ทุกคนเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนา การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา และการออกจากเงาจากอำนาจวัตถุนิยม
	แนวคิดสันติวิธีของ ท่านติช นัท ฮันห์	ความเป็นสากลของคุณค่าสันติภาพ เชื้อชาติ และศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาสันติภาพ การภาวนาด้านสันติภาพ คือ การเจริญสติสู่สันติ เป็นวิถีแห่งสันติ หรือ “ศิลปะแห่งสันติ” (The Art of Peace) และ ศิลปะแห่งอำนาจ (The Art of Power) อันประกอบด้วย พลัง 5 หรือ พละ 5
	แนวคิดสันติวิธีของ ชัชวาลน์ สถาอานันท์	“สันติวิธีเป็นทางออกจากความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องเผชิญความรุนแรง” “การเข้าใจในเรื่องอัตลักษณ์และความดีของตนเองและผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนเอง จะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการลดความรุนแรง สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นได้”
แนวคิดหลังสมัยใหม่	แนวคิดสันติวิธีของ พอล รุทเลจ	การประท้วงเชิงสัญลักษณ์ ด้วยการช่วงชิงความหมายจากพื้นที่ครอบงำอำนาจของรัฐ ผ่านการใช้ภาษา ความรู้ และระบบรัฐ
	แนวคิดสันติวิธีของ โรแลนด์ ไปลเกอร์	กระบวนการบ่อนเซาะอำนาจจากภายในอย่างเชื่องช้า มากกว่าการใช้ความรุนแรงจาก “พลังประชาชน” ในการถอดถอนอำนาจของผู้นำ
	แนวคิดสันติวิธีของ สเตลแลน วินทาแกน	การต่อสู้กับอำนาจครองใจด้วยการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงด้วย ขบวนการใช้อารมณ์ขัน วัฒนธรรมร่วมสมัย และการสร้างสถาบันคู่ขนานบนขั้นตอนการครอบงำของระบอบทุน

สรุป แนวคิดทฤษฎีและแนวคิดสันติวิธี สามารถจำแนกฐานวิธีคิดสันติวิธีจากสำนักคิดตะวันตก ด้วยวิธีการและเป้าหมายของสันติวิธีที่หลากหลายทั้งการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งโดยสันติวิธี การประท้วงและการแทรกแซงไร้ความรุนแรง รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า การยับยั้งไม่ใช้ความรุนแรง การเจรจา การไกล่เกลี่ย และการแปรรูปความขัดแย้งให้เป็นที่ยอมรับ ฐานวิธีคิดสำนักคิดตะวันออกจากศาสนาธรรมโดยเฉพาะพระพุทธศาสนา รวมทั้งสันติวิธีที่เป็นวิถีแห่งชีวิต คือ การไม่เบียดเบียนและรักษาสัจจะ และฐานวิธีคิดสันติวิธีปฏิบัติการไร้ความรุนแรงหลัง

สมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการประท้วงโดยไม่ใช้ความรุนแรง เพื่อการช่วงชิงพื้นที่แห่งอำนาจที่ถูกครอบงำจากรัฐและนายทุน

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

2.4.1 การจัดการความขัดแย้ง (Conflict Management)

ไพโรจน์ ภัทรนรากุล (2551 : 8 -12) ได้นำเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้งหรือการบริหารความขัดแย้งไว้ว่า การบริหารความขัดแย้งเป็นหน้าที่ของผู้หน้าที่จะต้องสร้างการถกเถียงหรือความขัดแย้งในลักษณะที่เป็นบวก (Functional Conflict) หากมีความรู้สึกรู้ว่ามีความคล้อยตามหรืออ่อนไหวเร็วเกินไป ก็ขอให้ความขัดแย้งนั้นสามารถนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีขึ้น และได้รับความเห็นชอบจากทุกคนที่เกี่ยวข้องเสียก่อน ซึ่งในอดีตตั้งแต่มนุษย์เริ่มอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก็เริ่มมีความขัดแย้งกันขึ้นในสังคม มีผู้กล่าวว่าความขัดแย้งเริ่มมีขึ้นเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป ระดับความซับซ้อนของความขัดแย้งมีตั้งแต่น้อยจนถึงซับซ้อนมาก ความขัดแย้งในสัตว์ก็มีแต่เป็นลักษณะที่ไม่ซับซ้อน (simple or instinct conflict) เช่น การแย่งอาหาร การแย่งตัวเมีย เป็นต้น แต่ในมนุษย์ซึ่งมีความคิด มีอารมณ์ มีการวางแผนซับซ้อน ความขัดแย้งในสังคมยิ่งทวีความซับซ้อนยุ่งยากขึ้นเท่านั้น ความขัดแย้งในสังคมมีตั้งแต่หน่วยเล็กคือครอบครัว หน่วยงาน ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับระหว่างประเทศนั้น จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการ เพื่อบรรเทาความขัดแย้งให้เบาบางลงจนถึงหมดไปได้ ความขัดแย้งในสังคมหรือองค์กรนั้นเป็นสิ่งที่ต้องมีในสังคมและองค์กรที่บริหารงานในระบอบประชาธิปไตย ความขัดแย้งในด้านความคิดก่อให้เกิดความเจริญกับองค์กรและประเทศชาติอย่างมาก ความขัดแย้งเมื่อถึงจุดสรุปก็จะนำไปสู่ความสร้างสรรค์ให้กับองค์กรได้อย่างเหลือเชื่อ

นอกจากนั้นสภาวะผู้นำเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในการก่อให้เกิดหรือจัดการความขัดแย้งใด ๆ ในองค์กร โดยจะต้องสามารถวิเคราะห์ให้ได้ว่ามีความขัดแย้งในองค์กรเพียงพอแล้วหรือยัง และความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นกำลังนำผลดีหรือผลเสียมาสู่องค์กร ซึ่งระดับของความขัดแย้งนี้เอง ที่จะเป็นตัวกำหนดอนาคตของตัวผู้นำคนนั้นว่าจะสามารถทำการบริหารงานต่อไปได้หรือไม่ ประเด็นที่สำคัญที่เน้นในที่นี้คือ ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และเป็นสิ่งที่ไม่ควรคิดที่จะหลีกเลี่ยงเลย แต่จะต้องทำการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมใหม่ๆ ในองค์กร

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี (2550 : 59 – 63) ได้เสนอเทคนิคการจัดการความขัดแย้งของผู้บริหาร โดยพิจารณาจากคำว่า “Conflict” ดังนี้

C = Control ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการควบคุมตนเอง (Self – Control)

O = Optimist / Openness ผู้บริหารต้องเรียนรู้ที่จะมองโลกในแง่ดีและเปิดใจกว้าง

N = Negotiation ผู้บริหารต้องมีการเจรจาต่อรองโดยยึดหลัก Win Win Approach

F = Fairness ผู้บริหารต้องมีความยุติธรรมไม่เกิดความลำเอียงต่อทั้งตนเองและผู้อื่น

L = Love ผู้บริหารต้องมีมอบความรัก สิ่งที่ดี ๆ ให้กับบุคคลอื่น

I = Individual / Identity ผู้บริหารต้องคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล

C = Communication ผู้บริหารต้องมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

T = Togetherness ผู้บริหารต้องรู้จักการอยู่ร่วมกัน สามารถทำงานร่วมกับคนอื่น

โทมัส และคิลแมน (Thomas and Kilmann, 1974 : 15 – 16) ได้ศึกษาว่า ในกรณีที่เราต้องเผชิญกับความขัดแย้ง เราจะมีวิธีการจัดการ (หรือขจัด) ความขัดแย้งนั้นอย่างไร ซึ่งผลจากการศึกษาได้จำแนกวิธีการจัดการกับความขัดแย้งออกเป็น 5 แนวทาง ดังนี้

1. การเอาชนะ (Competition) เมื่อคนเราพบกับความขัดแย้ง จะมีบางคนที่แก้ไขความขัดแย้งนั้น ด้วยวิธีการเอาชนะ โดยมุ่งเน้นชัยชนะของตนเองเป็นสำคัญ จึงพยายามใช้อิทธิพล วิธีการหรือช่องทางต่าง ๆ เพื่อจะทำให้คู่กรณียอมแพ้หรือพ่ายแพ้ตนเองให้ได้ การแก้ไขความขัดแย้งในแนวทางนี้ จะทำให้เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-แพ้”

2. การยอมรับ (Accommodation) จะเป็นพฤติกรรมที่เน้นการเอาใจผู้อื่น อยากรับที่ยอมรับและได้รับความรัก มุ่งสร้างความพอใจให้แก่คู่กรณี โดยที่ตนเองจะยอมเสียสละ แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ เกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-แพ้”

3. การหลีกเลี่ยง (Avoiding) เป็นวิธีการจัดการกับความขัดแย้งในลักษณะไม่สู้ปัญหา ไม่รวมมือในการแก้ไขปัญหา ไม่สนใจความต้องการของตนเองและผู้อื่น พยายามวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้ง พุดง่าย ๆ ก็คือทำตัวเป็นพระอิฐพระปูนนั่นเอง แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ มักเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-แพ้” เป็นส่วนใหญ่

4. การร่วมมือ (Collaboration) เป็นพฤติกรรมของคนที่มีเจตนาจัดการความขัดแย้ง โดยต้องการให้เกิดความพอใจทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นความร่วมมือร่วมใจในการแก้ไขปัญหาที่มุ่งให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่ายซึ่งวิธีการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งในแบบนี้ เรียกได้ว่าเป็น

วิธีการแก้ไขความขัดแย้งที่ Win-Win ทั้งสองฝ่ายแนวทางการแก้ไขแบบนี้จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “ชนะ-ชนะ”

5. การประนีประนอม (Compromising) เป็นความพยายามที่จะให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้รับความพอใจบ้าง และต้องยอมเสียสละบ้าง แต่ก็มีแนวโน้มที่จะใช้วิธีที่ 1 คือวิธีเอาชนะมากกว่าวิธีอื่น แนวทางการแก้ไขความขัดแย้งแบบนี้ จึงเกิดผลลัพธ์ในลักษณะ “แพ้-แพ้” หรือ “ชนะ-แพ้” ดังตารางที่ 4 แสดงประโยชน์และข้อควรระวังของความขัดแย้ง ดังนี้

ตารางที่ 4 ประโยชน์และข้อควรระวังของความขัดแย้ง

ประโยชน์	ข้อควรระวัง
1. ป้องกันความเฉื่อยชา เชื่องช้าขององค์กร	1. ขาดการยอมรับ ขาดความไว้วางใจ
2. เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลง	2. ขาดความร่วมมือ ขวัญและกำลังใจถดถอย
3. เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานหรือระหว่างกลุ่ม จะส่งผลให้เกิดความสามัคคีภายในหน่วยงานหรือในกลุ่มของตนเอง	3. การสื่อสารถูกบิดเบือน คลุมเครือ
4. เกิดความรอบคอบและมีเหตุผล	4. ประสิทธิภาพการทำงานลดลง
5. สร้างพฤติกรรมในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระและได้รับการยอมรับ	5. เกิดความเฉื่อยในงาน เพราะขาดความมั่นใจ

ที่มา : Thomas, K.W., and Kilmann, R.H. **Thomas – Kilmann Conflict Model Instrument.** (New York : Xicom, 1974), 16.

2.4.2 แนวคิดเรื่องความขัดแย้งกับการทำงานองค์กร

แนวคิดดั้งเดิมเกี่ยวกับ “ความขัดแย้ง” เรามักมองว่าความขัดแย้งเป็นอุปสรรคของการทำงานเสียเวลา คนที่มีความขัดแย้งจะถูกคนอื่นมองว่าเป็นพวกมองโลกในแง่ร้าย พวกแคะคำ ไม่มีสัมมาคารวะไม่ห่วงอนาคต แถมยังทำให้องค์กรไม่ก้าวหน้า เสียเวลาในการทำงาน ฯลฯ ด้วยเหตุนี้คนเราจึงไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้ง เพราะกลัวภาพลักษณ์ของตนเองจะถูกคนอื่นมองในด้านลบ โดยมีความเชื่อว่าความขัดแย้งเป็นเรื่องที่สามารถหลีกเลี่ยงได้

“แนวคิดใหม่” ของโทมัสและคิลแมน (Thomas and Kilmann, 1974 : 16 – 17) สำหรับความขัดแย้ง มองว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความขัดแย้งสามารถส่งผล

ทั้งด้านบวกและด้านลบแก่องค์กร ทำให้องค์กรไม่หยุดนิ่ง ทุกคนมีความคิดสร้างสรรค์ เกิดการยอมรับและไว้วางใจซึ่งกันและกัน ช่วยในการสร้างทีมงานได้เป็นอย่างดี

ความขัดแย้งอาจเกิดจากปัญหาในการทำงาน แต่บ่อยครั้งก็มีสาเหตุมาจากเรื่องอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เรื่องงาน แต่ส่งผลกระทบต่อการทำงานร่วมกัน แล้วก็มีหลายครั้งที่มีสาเหตุมาจากเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับงาน แต่ส่งผลกระทบต่องานและเพื่อนร่วมงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งท้ายสุดก็คืออาจส่งผลกระทบถึงลูกค้า ทั้งลูกค้าภายในซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงานและลูกค้าภายนอก ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดล้วนมีผลต่อความผาสุกในการทำงานของมวลหมู่พนักงานและบริษัทอย่างแน่นอน การพิจารณาหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง จะต้องใช้ความรู้และรู้รอบ ต้องมีการวางแผน รู้จังหวะ และหาโอกาสที่เหมาะสม นอกจากนี้ การได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์และมุมมองกับผู้เกี่ยวข้อง ยังช่วยให้ได้ข้อมูลและพบทางออกที่ได้รับการยอมรับจากสังคมมากที่สุด

2.4.3 การจำแนกความขัดแย้ง

จากการศึกษาความขัดแย้งในหลากหลายมิติ โทมัส และ คิลแมน (Thomas and Kilmann, 1974 : 18) ได้สรุปจำแนกความขัดแย้งออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ความขัดแย้งภายในบุคคล เป็นความขัดแย้งภายในจิตใจ ความคิด ความรู้สึก เจตคติภายในของแต่ละบุคคล
2. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล 2 คน
3. ความขัดแย้งภายในกลุ่ม เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากบุคคล 2 คนขึ้นไปภายในกลุ่มของตนเอง
4. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม 2 กลุ่ม
5. ความขัดแย้งภายในองค์กร เป็นความขัดแย้งของสมาชิกภายในองค์กรที่ทำงานร่วมกัน อาจจะเป็นความขัดแย้งของสมาชิกกับสมาชิก หรือความขัดแย้งระหว่างผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชา
6. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร เป็นความขัดแย้งระหว่างองค์กร 2 องค์กร ที่เกิดจากการทำงาน การแข่งขันทางผลประโยชน์ หรือการทำธุรกิจ

2.4.4 ประโยชน์ของความขัดแย้ง

หลายคนมีความสงสัยว่า ความขัดแย้งดีหรือไม่ เพราะเพียงแค่อุดยี่ห้อก็เกิดความรู้สึกในทางลบขึ้นมาทันที แต่ในความเป็นจริงนั้นความขัดแย้งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ไม่ใช่จะส่งผลร้ายเสียหายเสมอไป เราพบความหลากหลายและความแตกต่างระหว่างบุคคลไม่ว่าจะเป็น

ความเชื่อ วิถีชีวิต ค่านิยม ทัศนคติ ความคิด ความรู้สึกที่แตกต่างจากเราหรือคล้ายคลึงกับเรา จนกระทั่งไม่เหมือนกับเราเลยแม้แต่นิดเดียว ดังนั้น ทุก ๆ ครั้ง ทุก ๆ คนใน โลกนี้จึงยากที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ เมื่อต้องมีตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง คงไม่มีใครในโลกนี้ไม่เคยขัดแย้งกับบุคคลอื่น ไม่มีใครคนไหนจะมีความคิดเห็นที่ตรงกันไปได้ทุกเรื่องและทุกเวลา หรือแม้กระทั่งความขัดแย้งในตัวเอง มนุษย์ทุกคนยังเกิดความสับสนในการกระทำ ความคิด ความรู้สึกของตนเอง เมื่ออยู่ในสถานการณ์ความขัดแย้งต่าง ๆ แต่ต้องถามกลับว่า มีความขัดแย้งอีกมากเท่าไรที่เรา ยังไม่ได้จัดการความขัดแย้งนั้น ๆ ให้เหมาะสม มีคำกล่าวไว้ว่า อนาคตเป็นใหญ่ต้องผูกมิตรมากกว่า สร้างศัตรู แต่คนที่ประสบความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ล้วนมีศัตรูที่แข็งแกร่งและเข้มแข็งทั้งสิ้น นั่นหมายความว่า อุปสรรคยิ่งยาก เราก็ยิ่งแข็งแกร่ง ดังนั้น บุคคลใดหรือองค์กรใดไม่มีความขัดแย้ง บุคคลนั้นหรือองค์กรนั้นก็ยากที่จะประสบความสำเร็จได้

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญชากร) (2547 : 139 - 146) กล่าวว่า ความขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงกายภาพ และจิตภาพ พระพุทธเจ้ายอมรับว่า มนุษย์ปุถุชน มีความขัดแย้ง และความแปลกแยกในตัวเองอันเกิดจากแรงผลักดันของความ โลภ ความ โกรธ และความหลง อย่างไรก็ตาม ผลของความแปลกแยก หรือความขัดแย้งภายในลักษณะดังกล่าวได้ทำให้เกิดแง่มุมที่สำคัญหลายประการ ได้แก่

1. ความขัดแย้งเป็นที่มาของการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในเชิงปัจเจก
2. ความขัดแย้งเป็นที่มาของการเมืองการปกครอง
3. ความขัดแย้งเป็นที่มาของการบัญญัติพระวินัย
4. ความขัดแย้งเป็นที่มาของการจัดระเบียบสังคม
5. ความขัดแย้งเป็นที่มาของการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจ

2.4.5 แนวทางการลดข้อขัดแย้งในองค์กร

สุรเชษฐ์ พลวณิช (2551: 4 -9) ได้เสนอแนวทางการลดข้อขัดแย้งในองค์กรว่า วิธีการลดความขัดแย้งภายในองค์กรที่นิยมปฏิบัติกันมา คือ การประชุมผู้เกี่ยวข้อง การตั้งทีมงานเพื่อแก้ไขปัญหา การโอนย้ายงาน การทำงานแบบข้ามสายงาน การเปิดรับข้อเสนอแนะ การสำรวจความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง การออกเสียงข้างมาก แต่มีอยู่วิธีหนึ่งซึ่งผู้เขียนได้ทดลองนำไปใช้กับหน่วยงานบางแห่ง ผลปรากฏว่า กลุ่มคนที่ขัดแย้งกันเริ่มมีความเข้าอกเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น โดยทดลองให้พวกเขาเข้าร่วมกิจกรรม “สุนทรียสนทนา” หรือ “Dialogue”

กิจกรรม “สุนทรียสนทนา” เป็นเรื่องของการเปิดใจยอมรับฟัง และการร่วมแสดงความคิดเห็นโดยมุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาและการเสนอแนะ ไม่ได้เน้นที่ตัวบุคคลหรือค้นหาผู้กระทำผิด พร้อมทั้งสร้างทัศนคติที่ดีต่อกัน ผลลัพธ์สุดท้ายของกิจกรรมนี้ก็คือ องค์กรจะ

เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เกิดบรรยากาศในการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ และรู้สึกปลอดภัยในการให้ข้อมูล ซึ่งเมื่อเกิดความรู้สึกแบบนี้แล้วความขัดแย้งก็จะสลายไปในที่สุด

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่สามารถใช้ความขัดแย้งเป็นเครื่องมือ “สร้างโอกาส” ในการพัฒนาและปรับปรุงองค์กรได้เป็นอย่างดี หากบุคคลมีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง บุคคลนั้นจะเลือกทางออกอย่างไรระหว่างการเอาชนะ (Competition) การยอมให้ (Accommodation) การหลีกเลี่ยง (Avoiding) การร่วมมือ (Collaboration) หรือการประนีประนอม (Compromising) อย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญที่ต้องตระหนักก็คือ การกำหนดทางออกของปัญหา ไม่ใช่การหาผู้กระทำผิด หรือผู้ที่มีความเห็นไม่ตรงกับกลุ่มหรือบุคคล และพยายามอย่างยิ่งในการหาทางออกแบบ “ชนะ-ชนะ” ทักษะที่สำคัญอย่างหนึ่งในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งก็คือ ทักษะในการฟัง โดยต้องเป็นการฟังอย่าง “เข้าอกและเข้าใจ” ดังคำว่า “First to understand and then to be understood” และทดลองใช้เครื่องมือเพื่อขอความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ขอความร่วมมือ เพื่อลดปัญหาความขัดแย้ง “แบบเชิงรุก” โดยใช้ “สุนทรียสนทนา” (Dialogue) ซึ่งสอดคล้องกับ ทวีศักดิ์ สุวคนธ์ (2549 : 1) กล่าวไว้ในหนังสือ “คัมภีร์ผู้นำ วิถีสู่ ... สันติ” ว่า วิธีที่นิยมนำมาใช้ในการขจัดความขัดแย้ง มี 2 วิธีด้วยกัน คือ การเจรจากันโดยตรง เพื่อให้เกิดสันติ (Dialogue) และการไกล่เกลี่ยประนีประนอมโดยคนกลาง

2.4.6 การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี

วันชัย วัฒนศัพท์ (2547 : 114) มองว่า การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี (Peaceful Conflict Management) หมายถึง กระบวนการจัดการ (Management) หรือแก้ไข (Resolution) ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ โดยขยายความว่า “เมื่อเกิดความขัดแย้ง หรือข้อพิพาทแล้วจะหาทางออกในการจัดการ หรือแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้อย่างไร”

มารค ตามไท (2542 : 80) กล่าวว่า การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีเป็นการแก้ไขความขัดแย้ง (Conflict Resolution) และการเปลี่ยนรูปความขัดแย้งไปเป็นรูปแบบอื่น (Transformation)

การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีจึงเป็นวิธีการหรือแนวทางหนึ่งที่ดีที่สุด (Best Alternative) ในการแสวงหาทางออกร่วมกัน โดยการหาทางออกร่วมกันโดยไม่ใช้ความรุนแรง

2.4.7 รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี

พระมหาพรหม ฐมมหาโส (นิธิบุญญากร) (2557 : 95 - 108) ได้สรุปรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีไว้ว่า การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี (Conflict Management by Peaceful Means) ในโลกปัจจุบันนี้ มีรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี

หลายหลายวิธี หากจะจัดหมวดหมู่สามารถจัดออกเป็น 3 ชุดวิธี ได้แก่ วิธีการการทูตเชิงสันติ วิธีการกฎหมายเชิงสันติ และทางเลือกเชิงสันติอื่น ๆ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการทางการทูตเชิงสันติ (Peaceful Diplomatic Means) ได้แก่ การเจรจา (Negotiation) เป็นกระบวนการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อหาทางออกร่วมกันของทั้งสองฝ่าย การไต่สวน (Inquiry) เป็นการจัดการข้อพิพาททั้งในประเทศและระหว่างประเทศซึ่งจะดำเนินการโดยระดับรัฐ การไกล่เกลี่ย (Reconciliation) เป็นการปฏิบัติการของรัฐที่สาม หรือบุคคลที่สาม ในกรณีที่คู่กรณีไม่สามารถแก้ปัญหาด้วยตนเองโดยทางการเจรจาเพื่อให้คู่กรณีทำความตกลงกันในปัญหาที่พิพาท (วันชัย วัฒนศัพท์, 2542 : 7 อ้างถึง Chirtopher W. Moor, 1996 : 10)

2. การจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการทางกฎหมายเชิงสันติ (Peaceful Legal Means) ได้แก่ อนุญาโตตุลาการ (Arbitration) เป็นกระบวนการที่ทั้งคู่สมครใจขอให้ “บุคคลที่สามที่เป็นกลาง” ไม่มีสายได้เสียเป็นผู้ช่วยตัดสินใจในปัญหาความขัดแย้ง กระบวนการทางศาล (Judicial Approach) เป็นกระบวนการแก้ปัญหาระหว่างกันเองไปสู่กระบวนการของรัฐ โดยคู่กรณีดำเนินการจ้าง “ทนายความ” ให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการสู้คดี ซึ่งมีการนำสืบต่อหน้าบุคคลที่สามที่เป็นกลาง คือ “ผู้พิพากษา” หรือ “คณะลูกขุน” แล้วแต่ระบบศาลของรัฐนั้น ๆ และกระบวนการออกกฎหมาย (Legislative Approach) เป็นกระบวนการออกกฎหมายเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง หรือข้อพิพาท ดำเนินการโดยภาครัฐโดยอาศัยกระบวนการทางกฎหมายในรูปแบบของพระราชกำหนด หรือพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม (Amnesty Act) (วันชัย วัฒนศัพท์, 2542 : 9 อ้างถึง Chirtopher W. Moor, 1996 : 10)

3. ทางเลือกเชิงสันติอื่น ๆ (Peaceful Alternative Means) ในโลกนี้มีทางเลือกสันติวิธีเป็นทางเลือกอื่น ๆ พระมหาธรรมชา วมมหาโส (นิธิบุญยากร) (2557 : 105 - 108) ได้รวบรวมไว้ ประกอบด้วยทางเลือกเชิงสันติอื่น ๆ ดังนี้

3.1 การหลีกเลี่ยง หรือถอนตัว (Avoiding or Withdrawing) เป็นการหลบหลีก หรือถอนตัวออกจากประเด็นที่กำลังมีการขัดแย้ง

3.2 การเผชิญหน้า (Confrontation) เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวมไปถึงการเจรจาดกถึงข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่าย โดยมีการกำหนดการเผชิญหน้ากันอย่างสันติ นึกถึงความถูกต้องเที่ยงธรรมเป็นบรรทัดฐาน ไม่ได้นึกถึงประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง

3.3 การโน้มน้าว (Persuasion) เป็นวิธีการที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลพยายามเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนวิธีคิด ความรู้สึก และความคิดเห็น โดยใช้วิธีการอุปมาอุปมัย รวมถึงการใช้เหตุผลประกอบ

3.4 การสนับสนุน (Supporting) เป็นการให้โอกาสบุคคลที่อยู่ภายใต้ความกดดัน สามารถระบายความรู้สึก ความคิดเห็น ความโกรธ ความไม่พอใจ และช่วยให้ตัดสินใจง่ายว่าจะทำอะไร โดยผู้สนับสนุนไม่จำเป็นต้องเจรจาไกล่เกลี่ยเสมอไป คืออาจใช้ความสนับสนุนเป็นช่องทางเพื่อหลีกเลี่ยงการเจรจาไกล่เกลี่ย หรือการแทรกแซงการแข่งขัน

3.5 การบังคับ และผลักดัน (Competing ,Forcing and Compelling) เป็นการใช้อำนาจในลักษณะ “การลุกขึ้นสู้” เพื่อปกป้องหลักการและสิทธิที่ตนสมควรจะได้ วิธีการนี้เน้นการแบ่งสันปันส่วน (Distributive Approach) เป็นการเจรจาไกล่เกลี่ยที่เน้นการแพ้ การชนะ เพราะมุ่งเรื่องผลประโยชน์ (Interests) มากกว่ามุ่งเน้นเรื่องความสัมพันธ์ (Relationship)

3.6 การโอนอ่อนผ่อนตามหรือทำให้ราบรื่น (Accommodating or Smoothing) เป็นการเน้นวิธีการรักษาความสัมพันธ์มากกว่าเป้าหมายในการแก้ไขความขัดแย้ง มองดูว่าเป็นวิธีการที่อ่อนแอ หรือต้องการความสงบ เป็นการยอมเสียผลประโยชน์ เพื่อรักษาความสัมพันธ์เป็นหลัก (Relational in Orientation)

3.7 การร่วมมือกัน หรือการแก้ปัญหา (Collaborating ,Integrating ,or Problem Solving) เป็นการร่วมมือในลักษณะบูรณาการ หรือการแก้ไขปัญหาคำสำคัญกับจุดมุ่งหมายเป็นวิธีที่ทั้งเชิงรุก และเชิงรับ เกิดความร่วมมือแบบบูรณาการประสานผลประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย เน้นการเจรจาไกล่เกลี่ยและการไกล่เกลี่ยโดยคนกลางเป็นการใช้ทั้งวิธีบูรณาการ และการแบ่งสันปันส่วนในการเจรจาไกล่เกลี่ย แม้วิธีการนี้ให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์ แต่เป้าหมายก็มุ่งเน้นไปที่การยุติความขัดแย้ง และผลการเจรจายุติความขัดแย้งที่ตามมาภายหลัง

3.8 การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติ ที่เน้นการมีส่วนร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการ “สร้างเวที” และ “เปิดเวที” ให้แก่ประชาชน (Public) หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ที่ได้รับผลกระทบโดยตรง (Direct) หรือโดยอ้อม (Indirect) เข้ามามีส่วนร่วมในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสังเกตการณ์ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์

3.9 การลงมติ หรือการลงคะแนนเสียง (Voting) การลงคะแนนเสียงจัดเป็นแนวทางสันติวิธีอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นวิธีการลงคะแนนเสียงเพื่อตัดสินใจ หรือหาทางออกให้แก่ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในประเด็นต่าง ๆ การลงมติ หรือการลงคะแนนเสียง มีทั้งผลดีและผลเสีย กล่าวคือ หากฝ่ายที่ได้รับการลงมติ หรือฝ่ายเสียงข้างมาก นำมติที่ได้รับไปใช้จัดการความขัดแย้งโดยการไม่เคารพและไม่ฟังเสียงของฝ่ายที่ไม่ได้รับการลงมติ หรือฝ่ายเสียงข้างน้อย มองว่าฝ่ายตนเป็นฝ่าย “เสียงข้างมาก” ไม่จำเป็นต้องฟังฝ่าย “เสียงข้างน้อย” อาจจะนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งได้ หรือฝ่ายที่ไม่ได้รับการลงมติ หรือฝ่ายเสียงข้างน้อย ไม่ยอมรับในการลงมติของฝ่าย

เสียงข้างมาก และมองว่าฝ่ายเสียงข้างมากใช้ความเผด็จการ “พวกมากลากไป” ปัญหาความขัดแย้งก็จะดำเนินอยู่ และนำไปสู่ความรุนแรงได้เช่นเดียวกัน

ในทัศนะของผู้วิจัย ทางเลือกการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีโดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม เพราะกระบวนการมีส่วนร่วมทำให้เกิดการ “ร่วมมือ ร่วมทำ” กันในทุกขั้นตอนก่อนที่จะตัดสินใจ “เลือก” หรือ “ไม่เลือก” วิธีการแก้ไขความขัดแย้งนั้น ได้ผ่านการสำรวจและตรวจสอบซึ่งกันและกัน ในลักษณะการทำ “ประชาพิจารณ์” (Public Hearing) เป็น “สัญญาประชาชน” เกิดกระบวนการ “การสานเสวนา” หรือ “หลักเสวนาประชาคม” (Citizen’s Dialogue) ในระหว่างกลุ่มประชาชนที่มีส่วนได้ ส่วนเสียโดยตรงและโดยอ้อมว่า “จะเอา” หรือ “ไม่เอา” และถ้าประชาชนรับรู้ข้อมูลจากการพูดคุยในทุก ๆ มิติแล้ว ทำการลงประชามติ และหากตัดสินใจว่า “จะเอา” จึงเริ่มมีการดำเนินโครงการ อันเป็นหัวใจของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

นอกจากนั้น การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี ยังมีนักวิชาการ นักคิด นักปฏิบัติ นักสันติวิธี ได้นำเสนอรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีในรูปแบบต่าง ๆ มีการนำเสนอ การนำไปทดลองใช้ และนำไปใช้แก้ไขปัญหาคัดแย้งในระดับองค์กร ระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน ระดับสังคม และระดับประเทศ ดังเช่น

روبบินส์ (Robbins, 1998 : 435) ได้วิเคราะห์สาเหตุของการขัดแย้งในองค์กรและวิธีการจัดการความขัดแย้งในองค์กร ไว้ดังต่อไปนี้

สาเหตุของความขัดแย้งในองค์กร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างขององค์กร ได้แก่ ขนาดองค์กร ซึ่งสัมพันธ์กับความต้องการทรัพยากรอันเป็นมูลเหตุให้เกิดความขัดแย้งมาตรฐานการทำงานต่างกัน
2. การสื่อสาร ซึ่งเป็นสาเหตุของความขัดแย้ง ได้แก่ ความยากในความหมายของภาษาการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ไม่มีประสิทธิภาพ ข้อมูลไม่เพียงพอในการสื่อสาร ข้อมูลมากเกินไป เสียงรบกวน
3. พฤติกรรมส่วนบุคคล ความแตกต่างของบุคคล ได้แก่ อายุ อายุมากมีความขัดแย้งน้อย อายุน้อยมีความขัดแย้งมากระบบค่านิยมที่แตกต่างกัน บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล ถ้าสภาพการณ์ในองค์กรมีความขัดแย้งในระดับต่ำหรือไม่มี

นอกจากนั้น روبบินส์ได้เสนอเทคนิคการแก้ปัญหาความขัดแย้ง 9 วิธี คือ

1. การแก้ปัญหาหรือเป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นการแก้ปัญหาแบบเผชิญหน้ากัน หรือการร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหา กลุ่มต่าง ๆ จะร่วมกันกำหนดปัญหา ประเมินผลและแก้ปัญหา

2. การพิจารณาวัตถุประสงค์ระดับสูง การนำเอาวัตถุประสงค์ทั่วไป ซึ่ง 2 กลุ่มหรือมากกว่ากำลังขัดแย้งกันอยู่ ซึ่งแต่ละกลุ่มต้องการ และไม่สามารถบรรลุจุดหมายได้ ถ้าปราศจากความช่วยเหลือจากกลุ่มที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยกันค้นหาวิธีการที่ดีที่สุด

3. การเพิ่มทรัพยากร ใช้ทรัพยากรเพิ่มขึ้น

4. การหลีกเลี่ยง หนี รวมทั้งการถอนตัวและการกดไว้

5. กลบให้เรียบ ลืมส่วนที่แตกต่าง เน้นส่วนที่เหมือนกันมาเป็นพื้นฐานของความร่วมมือในส่วนที่เหมือนกัน เน้นความกลมกลืน หลีกเลี่ยงการแตกแยก

6. การประนีประนอม ต้องการให้แต่ละกลุ่มเลิกค่านิยมบางสิ่งบางอย่าง รวมทั้งให้บุคคลภายนอกหรือกลุ่มที่สาม มาเจรจาตกลงกันและให้มีการลงมติ

7. การใช้อำนาจบังคับเป็นการแก้ปัญหาแบบผู้บริหารใช้อำนาจในตำแหน่งบังคับ

8. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและเจตคติของกลุ่มบุคคลที่กำลังขัดแย้งกัน การให้การศึกษา การฝึกความมีเหตุผล ฝึกมนุษยสัมพันธ์

9. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเปลี่ยนแปลงสมาชิกของกลุ่ม เพิ่มตำแหน่ง ประสานงาน พัฒนาระบบ ขยายกลุ่มหรือขยายขอบข่ายขององค์การ

รอบบินส์ สรุปไว้ว่า ไม่มีเทคนิคเพียงเทคนิคเดียวที่จะบริหารความขัดแย้งได้ประสบความสำเร็จ การจัดการความขัดแย้งที่มีประสิทธิผลนั้นขึ้นอยู่กับว่า เราจะทราบสาเหตุและสาระของความขัดแย้งเพียงใดเท่านั้น ดังนั้น ผู้บริหารควรพิจารณาสาเหตุของความขัดแย้งก่อนที่จะตัดสินใจใช้เทคนิคในการแก้ปัญหาคือความขัดแย้ง (สิทธิพงษ์ สิทธิจร, 2535 : 17)

แดเนียล ดานา (2549 : 71 - 77) ได้เสนอการแก้ไขความขัดแย้ง 3 รูปแบบ (The Three Way) ไว้ดังนี้

1. การต่อสู้ด้วยการใช้อำนาจ (Power Contest) การแก้ไขความขัดแย้งในรูปแบบการต่อสู้ด้วยการใช้อำนาจ เป็นรูปแบบการต่อสู้ ที่มีเป้าหมาย คือ การชนะ หรือ การแพ้ จัดได้ว่าเป็นการแก้ไขความขัดแย้งที่ดื้อน้อยที่สุด เพราะบางครั้งความขัดแย้งจากการชนะ การแพ้ มักจะกลับมาต่อสู้ด้วยการใช้อำนาจใหม่อีก

2. การต่อสู้ด้วยการใช้สิทธิ (Rights Contest) การแก้ไขความขัดแย้งในรูปแบบการต่อสู้ด้วยการใช้สิทธิเป็นการใช้สิทธิตามกฎหมาย เมื่อบุคคลมีความขัดแย้งจากการถูกละเมิดสิทธิ บุคคลนั้น ย่อมสามารถใช้สิทธิที่ตนเองมีตามกฎหมายในการต่อสู้เพื่อรักษาสิทธิของตนเอง

3. การปรองดองเพื่อผลประโยชน์ (Interest Reconciliation) การแก้ไขความขัดแย้งในรูปแบบการปรองดองเพื่อผลประโยชน์ เป็นการแก้ไขความขัดแย้งแบบบูรณาการ เน้นการพูดคุย การเจรจาต่อรอง และกระบวนการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง ซึ่งเป้าหมายของการแก้ไขความขัดแย้งเป็นแบบชนะทั้งคู่ จัดว่าเป็นการแก้ไขความขัดแย้งที่ดีที่สุด เพราะมีการร่วมมือกัน ไม่ใช่การแก้ไขความขัดแย้งแบบอ่อนแอ แต่เป็นความฉลาดในการแก้ไขความขัดแย้ง

การจัดเสวนาทางวิชาการ ห้องเรียนคนธรรมดา ครั้งที่ 1 วิชา “ความรุนแรง 101” เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2551 ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จัดโดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี มหาวิทยาลัยมหิดล ร่วมกับเครือข่ายสันติวิธี มีการนำเสนอการแก้ไขความขัดแย้ง ดังต่อไปนี้ (ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี, 2555)

วิธีที่ 1 คือ การประเมินสถานการณ์ (Assessment) เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นทุกฝ่ายที่เกิดขึ้น ทุกฝ่ายต้องมีสงบและใช้สติเพื่อประเมินสถานการณ์ ว่าสถานการณ์ที่เป็นจริงคืออะไร แล้วรวบรวมข้อมูลหรือเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง จากนั้นประเมินประเด็นหรือแง่มุมที่เกิดขึ้นเพื่อให้เต็มใจให้มีการประนีประนอม ประเมินตนเองและฝ่ายตรงข้ามว่าต้องการอะไร สุดท้ายกำหนดแบบพฤติกรรมเบื้องต้นที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ความสัมพันธ์ และสภาพแวดล้อม

วิธีที่ 2 คือ การยอมรับความคิดเห็น (Acknowledgement) รับฟังความเห็นของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยอาจใช้วิธีการสานเสวนา (Dialogue) พยายามเข้าใจแง่มุมความคิดเห็นของทุกคน ไม่ปิดกั้นหรือด่วนตัดสินว่าฝ่ายใดถูกฝ่ายใดผิด ใครอยู่ฝ่ายไหนอย่างไร ซึ่งในส่วนนี้ต้องการความร่วมมือกับ “สื่อ” อย่างมาก

วิธีที่ 3 คือ การปรับทัศนคติ (Attitude) หลีกเลี่ยงการกำหนดความเห็นนำหรือชี้นำประเด็นล่วงหน้า หรือบิดเบือนข้อมูล เพราะมันจะนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งอย่างไม่จริงจัง ต้องรักษาความเป็นกลางทางความคิดโดยไม่ยึดอัตวิสัย พยายามเปิดกว้างและยืดหยุ่นให้มากที่สุด เนื่องจากทัศนคติจะส่งผลต่อท่าทีที่คนหนึ่งจะแสดงออกมาด้วย

วิธีที่ 4 คือ การปฏิบัติ (Action) สังเกตและระวังการใช้ภาษาในการเจรจาโต้ตอบ สังเกตการณ์ใช้ภาษากายและการสื่อสารรูปแบบอื่นๆ (Non-verbal Communication) สังเกตว่าอีกฝ่ายสื่อสารอย่างไรทั้งด้วย Verbal หรือ Non - verbal Language ยึดประเด็นหลักไว้ให้ได้ ไม่เบี่ยงเบนประเด็น หรือออกนอกกรอบ ไม่ควรสัญญาในสิ่งที่คิดว่าทำไม่ได้ หรือปฏิบัติไม่ได้ ยานำเสนอประเด็นที่ส่งผลให้มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้หรือเสีย ต้องมีความจริงจัง เชื่อมมั่นและน่าเชื่อถือ พยายามเปิดใจและยืดหยุ่น ใช้พฤติกรรมที่แสดงถึงการมุ่งแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง ปรับแก้พฤติกรรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปต่อท่าทีของคนที่แสดงออกมาซึ่งมันส่งผล

ในการคลี่คลายความขัดแย้ง พร้อมกันนั้นคนที่เข้ามาจัดการความขัดแย้งนั้นก็ต้องได้รับการยอมรับด้วย

วิธีที่ 5 คือ การวิเคราะห์ผล (Analysis) ต้องทำให้แน่ใจว่าทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมตรวจสอบและพิจารณา โดยร่วมกันทำข้อสรุปและทำความเข้าใจในประเด็นเนื้อหาที่ต้องตัดสินใจ ทบทวนวิธีการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่อไป จากวิธีการในการแก้ไขความขัดแย้งที่กล่าวมาทุกคนจะต้องให้ความร่วมมือกับการรับสภาพความขัดแย้ง หรือการร่วมกันเดินทางทางสายกลาง โดยการประนีประนอม รอมชอม โดยทุกฝ่าย ซึ่งการให้ความร่วมมือ ซึ่งถือว่าเป็นการแก้ไขความขัดแย้งที่เป็นการแสวงหาทางเลือกที่เป็นประโยชน์กับทุกฝ่ายในที่สุดนั่นเอง

สถาบันพระปกเกล้า (2555 : 18 - 19) อ้างถึง วันชัย วัฒนศัพท์ (2550) ว่า เครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้ง สามารถเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการในการยุติความรุนแรงได้หลากหลายวิธีประกอบไปด้วย การเจรจา (Negotiation) การไกล่เกลี่ย (Mediation) การสานเสวนา (Dialogue) และการปรึกษาเสวนาหาทางออก (Deliberation) ดังต่อไปนี้

การเจรจา (Negotiation) เป็นการเจรจาระหว่างคู่ขัดแย้งที่มีอำนาจตัดสินใจ นอกจากนี้ การเจรจามีความแตกต่างจากการไกล่เกลี่ยอย่างชัดเจน กล่าวคือ การเจรจาเป็นการที่คู่ขัดแย้งพูดคุยเพื่อหาข้อตกลงหรือยุติปัญหาด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพิงบุคคลที่สาม และการเจรจาเป็นวิธีการที่คู่ขัดแย้งมักเลือกใช้ในการจัดการปัญหาเป็นอันดับแรก นอกเสียจากว่าปัญหามีระดับที่รุนแรงมากขึ้นจนควบคุมได้ยาก คู่ขัดแย้งจึงจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง

การไกล่เกลี่ย (Mediation) เป็นกระบวนการที่บุคคลที่สามเข้ามาช่วยกำกับกระบวนการและกระตุ้นให้คู่ขัดแย้งตัดสินใจหาข้อตกลงร่วมกัน การใช้การไกล่เกลี่ยเนื่องจากทั้ง 2 ฝ่าย ไม่สามารถเจรจากันได้เอง ก็ต้องอาศัยฝ่ายที่สามเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยหรือที่เรียกว่า การไกล่เกลี่ยคนกลาง

การสานเสวนา (Dialogue) เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกัน ทั้งภายในและระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ ในสังคม เพื่อปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน ตลอดจนเพื่อร่วมกันหาทางออกหรือแนวทางในการปรับโครงสร้างต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ข้อตกลงที่ได้จะเกิดการยอมรับร่วมกันจากสังคมมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาถึงเนื้อหาที่ควรจะเป็นรวมถึงสภาพของอนาคตร่วมกันในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ซึ่งวิธีการต่าง ๆ เหล่านี้ต้องดำเนินการควบคู่กันไปบนฐานคิดที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันว่า ความรุนแรงไม่อาจนำมาซึ่งเป้าหมายและทางออกที่ยั่งยืนได้

การประชุมเสวนาทางออก (Deliberation) เป็นกระบวนการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจในเรื่องยากที่มีหลายฝ่ายเกี่ยวข้องและต่างมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน กระบวนการประชุมเสวนามีความแตกต่างจากการสานเสวนา คือ การประชุมเสวนาทางออกจะเน้นที่ผลลัพธ์คือการตัดสินใจร่วมกันของผู้เข้าร่วม ส่วนการสานเสวนาอาจไม่จำเป็นต้องมีการตัดสินใจร่วมกันก็ได้

นอกจากนั้น ยังนำเสนอแนวคิดและกระบวนการสร้างความปรองดอง (Reconciliation) ว่าเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การลดความขัดแย้ง ลดความเกลียดชังแตกแยก และสร้างความไว้วางใจเพื่อฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งรุนแรง โดยผ่านการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน (Abu – Nimer, 2001) โดยมีหลักการสร้างความปรองดองดังต่อไปนี้

1. การสานเสวนาเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการนำไปสู่การสร้างความปรองดอง
2. การเน้นหรือจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของคน
3. ความปรองดองเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง
4. ศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง
5. การสร้างความปรองดองจำเป็นมากที่จะต้องใช้นิวทอนที่หลากหลาย
6. การสร้างความปรองดองเน้นที่หัวใจ (Heart) และ ความคิด (Head)
7. กำเนียงถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายในกระบวนการสร้างความปรองดอง
8. การให้อภัยมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคม
9. ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่านมีความเหมาะสมสำหรับการสร้างความปรองดอง

ขั้นตอนและกระบวนการต่าง ๆ ของการปรองดอง

ลูกส์ ฮุยเซ่ (Luc Huyse, 2003) ศาสตราจารย์วิชาสังคมวิทยาและสังคมวิทยาคุณหมาย มหาวิทยาลัยกนูมาลย์เวิน (Leuven) ได้เสนอขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการปรองดองไว้ 3 ขั้นตอน ซึ่งอาจจะไม่ต้องดำเนินการตามขั้นตอนทั้งหมด ขึ้นอยู่กับบริบทและสถานการณ์ความขัดแย้งนั้น ได้แก่

ขั้นตอนที่ 1 หุคใช้ความรุนแรงเพื่อหุคยั้งความหวาดกลัว (Replacing Fear by Non - Violent Coexistence) เพื่อขจัดความเกลียดชัง ความเกลียดแค้น และความทรงจำที่

เจ็บปวด โดยขั้นตอนแรกสุดของการเดินทางสู่ความปรองดอง คือ จะต้องหยุดใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบ

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ (Building Confidence and Trust) หลังจากที่ได้หยุดการใช้ความรุนแรงแล้ว รัฐบาลต้องสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจในสังคมให้กลับคืนมา ทั้งนี้คู่ขัดแย้ง เหยื่อ และผู้ได้รับผลกระทบกับความขัดแย้งทางการเมืองจะต้องสร้างความไว้วางใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์และสิทธิมนุษยชน

ขั้นตอนที่ 3 การเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Towards Empathy) คือการเข้าใจถึงสาเหตุที่มาของความขัดแย้งจากมุมมองของฝ่ายตรงข้าม โดยเหยื่อยินดีที่จะรับฟังเหตุผลของผู้กระทำผิด และผู้กระทำผิดก็พร้อมที่จะรับรู้ความรู้สึกเจ็บปวดของเหยื่อ เพื่อหยุดยั้งความเกลียดชังและแก้แค้นต่อกัน (Abu – Nimer, 2001)

2.4.8 วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักศาสนาธรรม

อมรา รอดคารา (2554 : 6 - 11) กล่าวว่า ธรรมชาติของศาสนาเป็นเรื่องเกี่ยวกับความต้องการทางจิตใจของมนุษย์ที่แฝงไว้ด้วยความศักดิ์สิทธิ์เป็นศรัทธาสูงสุดของมนุษย์ที่จะเชื่อและปฏิบัติตาม เพื่อความอยู่รอดและความสงบสุขของสังคมมนุษย์ เป้าหมายสำคัญของศาสนา คือ มีทัศนคติที่ดีต่อชีวิต เพื่อนมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยดี สามัคคี และเกิดสันติสุข ด้วยเป้าหมายของศาสนามีความสอดคล้องกับการจัดการความขัดแย้งของมนุษยชาติเพื่อสันติภาพของโลก การนำหลักศาสนาไปใช้ในการจัดการความขัดแย้งจึงเป็นอีกหนึ่งวิธีที่มนุษย์นำมาปฏิบัติกันอย่างยาวนาน ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหานครินทร์ แก้วโชติรุ่ง (2548 : 48) กล่าวว่า ในแต่ละศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่เป็นแนวทางเดียวกันในเบื้องต้น คือ สอนให้มนุษย์ทุกคนทำความดีละเว้นความชั่ว เมื่อมนุษย์ประพฤติปฏิบัติได้ตามคำสอนดังกล่าว ก็จะทำให้มนุษย์และสังคมทุกระดับเกิดความสุข สงบ มีสันติภาพได้ ดังนั้น ทุกศาสนาจึงนำเสนอสันติภาพที่เริ่มต้นภายในปัจเจกบุคคลแต่ละคน ซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนย่อยในสังคมก่อน แต่เป็นองค์ประกอบย่อยที่สำคัญยิ่ง แล้วจึงค่อยขยายภาวะสันติภาพไปยังระดับสังคมต่อ ๆ ไป โดยการรวมตัวกันของบุคคลหลาย ๆ คนที่มีสันติภาพภายในจนเกิดเป็นกลุ่มสันติภาพ คือ สันติภาพภายนอก และสอดคล้องกับ พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิต โด) ศาสนาทุกศาสนามุ่งสอนให้คนในสังคมอยู่กันอย่างสันติภาพ โดยเนื้อแท้และวัตถุประสงค์ตรงแล้วก็คือ เรื่องสันติภาพ เรื่องความสงบร่มเย็น เริ่มที่ภายในตัวเราแต่ละคนก่อน แล้วจึงขยายไปสู่ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และโลกทั้งหมดทั้งมวล

จากความสำคัญดังกล่าว ศาสนาทุกศาสนาจึงมีความสำคัญในการส่งเสริมสันติภาพ และสามารถนำหลักศาสนธรรมของแต่ละศาสนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ ของมนุษย์ได้ โดยในงานวิจัยนี้เน้นศึกษาศาสนาสากล ดังต่อไปนี้

1. วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนา

การจัดการความขัดแย้งด้วยหลักพระพุทธศาสนามีเป้าหมายเพื่อสันติภาพ ได้แก่ สันติภาพภายใน หมายถึง การมีสภาวะจิตได้บรรลุพระนิพพานซึ่งเป็นสันติภาพที่แท้จริงและสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งเกิดจากการฝึกฝนอบรมตนตามหลักไตรสิกขา คือ “ศีล สมาธิ ปัญญา” และสันติภาพภายนอก หมายถึง การอยู่ดี มีสุขของประชาชนหรือสังคมหรือโลกทั้งหมด ซึ่งเป็นภาวะที่ทุกคนรับรู้ได้ และภาวะที่เกิดขึ้นจากการที่สังคมสงบสุขเรียบร้อย ไม่มีการรบราฆ่าฟัน ไม่มีสงครามอยู่กันโดยไม่เบียดเบียน การฝึกตนเองในด้านพฤติกรรมภายนอกทางกาย วาจา เรียกว่า “ศีล” การฝึกฝนพัฒนาคนในด้านจิตใจ เรียกว่า “สมาธิ” และการฝึกฝนพัฒนาคนในเรื่องของความรู้ความเข้าใจให้เข้าถึงความจริง เรียกว่า “ปัญญา” (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุต.โต, 2538 : 6) นอกจากนี้หลัก “ศีล สมาธิ ปัญญา” ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งแล้ว ยังมีหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจำนวนมากมายที่เกี่ยวข้องกับความสงบสุขและสันติภาพ หลักธรรม “เมตตาธรรม” เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งได้โดยทันที เพราะ เมตตาธรรม เป็นคุณธรรมประจำใจที่เปิดจิตใจให้กว้างขวาง พ้นจากความเห็นแก่ตัว และขยายความรู้สึกลงไปถึงคนออกไปทั่วทั้งโลก แผลออกไปถึงสรรพสัตว์ เมื่อจิตพ้นจากความยึดติดในตัวตนและสิ่งที่จะเอาเป็นของตน ก็พร้อมที่จะรองรับและเปิดโอกาสให้คุณธรรมอื่น ๆ เจริญงอกงามขึ้นได้อีก พร้อมที่จะปฏิบัติคุณธรรมข้ออื่น ๆ ได้อย่างจริงใจและเต็มที (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุต.โต, 2542 : 356 - 357)

นอกจากนั้น ผลการประชุมของประมุขสงฆ์ ผู้นำชาวพุทธกว่า 80 ประเทศทั่วโลกในการประชุมผู้นำชาวพุทธนานาชาติเนื่องในวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 2557 ที่ประเทศเวียดนาม เมื่อวันที่ 7 – 11 พฤษภาคม 2557 มีมติที่ประชุมว่า “พระพุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งสันติภาพ และชาวพุทธควรเป็นแบบอย่างของการใช้สันติวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้ง เพราะพระพุทธศาสนาไม่เคยเป็นข้อขัดแย้งจนเกิดสงครามระหว่างศาสนาอื่น ๆ มาก่อนในประวัติศาสตร์ ดังนั้น ชาวพุทธจึงควรเป็นแบบอย่างในการนำหลักขันติ สันติวิธีมาใช้ในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ทั้งยังเรียกร้องให้แต่ละประเทศ ช่วยกันเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งด้วย” แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีได้เป็นอย่างดี (ไทยรัฐออนไลน์, 2557)

2. วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักคริสต์ศาสนา

ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรักของพระเจ้าศาสนาแห่งความรักของมนุษย์ อันพระเยซูคริสต์ (เยซู) ทรงเป็นผู้นำมาเผยแผ่โก (เสถียร พันธรังสี, 2542 : 327) หลักธรรมสำคัญของคริสต์ศาสนาที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง คือ “หลักแห่งความรัก” ซึ่งความรักในคริสต์ศาสนา มี 2 ระดับ คือ ระดับแรก ความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และระดับสอง ความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งนี้มนุษย์ทุกคนล้วนเป็นบุตรของพระเจ้านอกจากนั้นยังมีหลักจริยธรรมที่พระเยซูได้สั่งสอนเกี่ยวกับจริยธรรมของมนุษย์ไว้หลายประการ ได้แก่ การอย่ากล่าวโทษผู้อื่น การอย่าใช้วิธีการรุนแรงแก่กัน จงเป็นผู้มีความดีพร้อม การให้อภัยแก่กัน และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น (อมรา รอดคารา, 2554 : 6 - 44) จะเห็นได้ว่าหลักธรรมและหลักจริยธรรมในศาสนาคริสต์ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการเกิดสันติภาพ โดยคำสอนที่เน้นความรักในพระเจ้า รักในครอบครัว และรักเพื่อนมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมก่อให้เกิดสันติภาพในสังคมอย่างแท้จริง

3. วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยหลักศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาประเภทเอกเทวนิยม มีท่านศาสดา มุฮัมมัด ผู้ได้ชื่อว่า “นบี” หรือ ศาสดาประกาศเผยแผร์ศาสนาอิสลาม โดยมีธรรมนูญที่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า คือ “อัลเลาะห์” ประทานให้เป็นระบอบสันติธรรม ศาสนาอิสลามสอนว่า ชีวิตเป็นเอกภาพ ไม่แยกวัตถุและจิตใจออกจากกัน จึงไม่เชื่อเรื่องการทรมาณกาย ไม่สอนให้มนุษย์หนีจากโลกวัตถุ แต่ยกระดับจิตใจให้อยู่ในกรอบแห่งความดี เพื่อสร้างคุณภาพแห่งชีวิต คือ วัตถุกับจิตใจ ทำให้ชีวิตสมบูรณ์เพื่อสันติสุข และสันติภาพ จะเห็นได้ว่า ศาสนาอิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติภาพอย่างแท้จริง (อมรา รอดคารา, 2554 : 6 - 46) ในหลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลามนั้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง โดยสอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างอ่อนน้อมถ่อมตนเชื่อฟังและปฏิบัติตามพระประสงค์ของอัลเลาะห์ เพราะมีจุดมุ่งหมายในการสร้างสันติภาพอย่างแท้จริงให้เกิดขึ้นภายในจิตและสังคมโดยทั่วไป ได้แก่ เพื่อนำมนุษยชาติไปสู่แนวทางแห่งความดี มีสันติสุขทั้งโลกนี้และโลกหน้า เพื่อปรับปรุงขัดเกลาอุปนิสัยของมนุษย์ให้ปราศจากความชั่วต่าง ๆ มุ่งประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมอันดี เพื่อฝึกให้มนุษยชาติมีความเป็นอยู่อย่างอิสระอย่างแท้จริง และมุ่งส่งเสริมหลักมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมของมนุษยชาติ ฝึกจิตใจให้มีความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน (ดลมนรรัตน์ บากา และแวอูเซ็ง มะแคเฮาะ, 2536 : 3)

2.4.9 วิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยการไกล่เกลี่ยแบบพุทธ

พระไพศาล วิสาโล (2550 : 2 – 8) กล่าวว่า การไกล่เกลี่ยแบบพุทธ เกิดในพระพุทธประวัติมีหลายครั้งที่พระพุทธองค์ได้ทรงเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง เช่นกรณีความขัดแย้งระหว่างพวกสาณะกับพวกโกถิยะเคยทำสงครามเพื่อแย่งน้ำกัน และกรณีพระเจ้าวิฑูทกะ โอรสพระเจ้าปเสนทิโกศลคิดที่จะยกทัพไปทำลายพวกสาณะที่เป็นพระญาติของพระองค์ที่กรุงกบิลพัสดุ์ พระพุทธองค์ทรงเข้าไปห้ามโดยวิธีการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งด้วยตัวของพระองค์เอง นอกจากนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสต่อ พระอานนทที่เพิกเฉยและวางเฉยต่อกรณีพระภิกษุถูกจับขังเบียดเบียน พระพุทธทรงเห็นว่าเรื่องแบบนี้วางเฉยไม่ได้ พระพุทธศาสนาจะไม่วางเฉยเมื่อมีความขัดแย้ง ต้องเข้าไปแก้ไข เพราะถือว่าเป็นกิจส่วนร่วม เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และหลักการของพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสิ่งที่เรียกว่า “อกุศลมูล” ความขัดแย้งและการแก้ไขความขัดแย้งมี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่หนึ่ง คือ ประเด็นหรือข้อเรียกร้อง องค์ประกอบที่สอง คือ บุคคลหรือคู่ขัดแย้ง และองค์ประกอบที่สาม คือกระบวนการหรือปฏิสัมพันธ์ เช่น การตอบโต้กัน การเผชิญหน้ากัน การใช้ความรุนแรงต่อกันหรือการเจรจาต่อกัน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเน้นการเจรจาต่อกัน โดยการเป็นผู้ไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง

นอกจากนั้น พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุญญากร) (2547 : 241 -246) ได้กล่าวถึง บทบาทของพระพุทธเจ้าในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง เช่น ในกรณีโกสัมพีศึกษา ครั้งนั้นเกิดการทะเลาะวิวาทของคณะสงฆ์สองฝ่าย ระหว่างฝ่ายพระธรรมกถึก และพระวินัยรที่ที่มีความขัดแย้งเรื่อง “การเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย ว่าเป็นอาบัติ หรือไม่อาบัติ” วิธีการไกล่เกลี่ยของพระพุทธเจ้าคือ การเข้าไปเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ย คือเป็นคนกลาง โดยพระพุทธองค์ทรงเข้าไปพูดคุย เพื่อค้นหาสาเหตุของความขัดแย้งจากคณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายก่อน โดยในครั้งแรก ๆ คณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายยังประกาศที่จะทะเลาะวิวาทกันต่อ พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสว่า “จงวางตนอยู่อย่างชอบธรรมเถิด” แล้วนำคณะสงฆ์เดินทางออกจากเมืองโกสัมพีที่มีแต่ความขัดแย้งไปยังเมืองสามัคคี และทรงนำหน้าที่ไกล่เกลี่ยความขัดแย้งไปเรื่อย ๆ จนในที่สุดพระสงฆ์ที่ทะเลาะบาดหมางกันเกิดความสมานฉันท์ เกิดกระบวนการสร้างสันติ ที่เรียกว่า “สังฆเสวนา” (Shangha 's Dialogue) ในเมืองสาวัตถีจนสามารถได้ข้อตกลงร่วมกันของพระภิกษุทั้งสองฝ่าย

จากวิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยการไกล่เกลี่ยแบบพุทธจากทั้งสองกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการไกล่เกลี่ยแบบพุทธสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมไทย ที่มีลักษณะเด่นทางโครงสร้างเชิงวัฒนธรรม คือการนับถือพระพุทธศาสนา และวิถีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตแบบพุทธสามารถที่นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้วยการไกล่เกลี่ยพูดคุยกัน

อย่างมีเหตุมีผล และการเข้าใจซึ่งกันและกันที่เรียกว่า การสานเสวนา “Dialogue” ที่มีมาแต่พุทธกาลแล้ว

2.4.10 การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีเชิงนโยบายในสังคมไทย

สันติวิธีได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยอย่างจริงจังตั้งแต่มีความขัดแย้งรุนแรงจากเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 และเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2557 รัฐบาลแต่ละสมัยมีการนำสันติวิธีเชิงนโยบายผ่านนโยบายของรัฐเป็นการเชื่อมโยงแนวทางสำคัญของ “ยุทธศาสตร์สันติวิธีเพื่อความมั่นคงของชาติ” กับ “นโยบายความมั่นคงแห่งชาติ” ที่เน้นการเสริมสร้างพลังความสามัคคีบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เช่น นโยบายความมั่นคงแห่งชาติเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ (พ.ศ.2542 – 2546), นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546, พระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน ปี พ.ศ.2548, นโยบายเสริมสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 206/2549, นโยบายการบริหารราชการในจังหวัดชายแดนภาคใต้ คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 207/2549 และยุทธศาสตร์การสนับสนุนการศึกษาไทยมุสลิมในต่างประเทศ, คำสั่งคณะรักษาความสงบแห่งชาติ พ.ศ. 2557 เป็นต้น

จากการศึกษากรณีตัวอย่างผลการนำสันติวิธีเชิงนโยบายไปปฏิบัติ เช่น นโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546 เรื่องนโยบายการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี สั่ง ณ วันที่ 1 กันยายน 2546 ที่เน้นการสร้างความสมานฉันท์และการสร้างความปรองดองของชาติ คือ การใช้กระบวนการพูดคุย (Dialogue) เป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา โดยอาจหาทางเลือกต่าง ๆ ให้มีหน่วยงานกลางช่วยทำหน้าที่ประสานหาทางออกร่วมกันของทุก ๆ ฝ่าย ศูนย์ข่าวอิสรา สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ได้นำเสนอรายงานวิจัยเรื่อง การจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีภาครัฐของคณะกรรมการยุทธศาสตร์สันติวิธี พบว่า ทหาร ตำรวจ ฝ่ายปกครองในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังไม่เข้าใจและรับรู้แนวทางสันติวิธี อันเนื่องมาจากเงื่อนไขข้อจำกัดของการถ่ายทอดจากนโยบายของภาครัฐสู่ฝ่ายปฏิบัติ และการต้องเร่งสร้างความเข้าใจและเชื่อมั่นกับระดับล่าง รวมถึงการสร้างกิจกรรมสันติวิธีและพัฒนารูปแบบการจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ความขัดแย้งอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับรายงานการวิจัยเรื่อง ระดับการเรียนรู้และเข้าใจการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของเจ้าหน้าที่ทหาร ตำรวจ และฝ่ายปกครองในพื้นที่จังหวัดยะลา ปัตตานีและนราธิวาส คำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ 187/2546 โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ชัชชนก นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ที่มีจุดประสงค์เพื่อนำเสนอผลงานวิจัยต่อคณะทำงานเตรียมความพร้อมและขับเคลื่อน

แนวทางสันติวิธีในภาครัฐ คณะกรรมการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธีของคณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) พบว่า ความไม่ชัดเจนในแนวทางสันติวิธีของภาครัฐเกิดจากวิธีการปฏิบัติตามแนวทางสันติวิธีด้วยการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติของระบบราชการไทยที่ไม่ชัดเจน ไม่เอื้อต่อผู้ปฏิบัติระดับล่างในการรับรู้และการเข้าใจนโยบาย ประกอบกับวัฒนธรรมองค์กร ประสบการณ์การทำงานและภูมิหลังของเจ้าหน้าที่แต่ละคน มีผลโดยตรงต่อการรับรู้หรือการปฏิเสธที่จะเรียนรู้คำสั่งฯ และส่งผลต่อความเข้าใจในแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธีที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่นจะเห็นพ้องว่า สันติวิธีเป็นแนวทางการจัดการความขัดแย้งที่มีทิศทางที่ถูกต้อง เป็นการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน และต้องใช้เวลา แต่ความเชื่อมั่นในพลังสันติวิธีต่อการแก้ไขปัญหาจะมีความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมองค์กรของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่สังกัด ทุกองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาความขัดแย้งต้องสร้างและถ่ายทอดวัฒนธรรมองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาความขัดแย้งต้องสร้างและถ่ายทอดวัฒนธรรมองค์กรในเรื่องการจัดการปัญหาด้วยสันติวิธีให้อยู่ในจิตสำนึก เพื่อให้การจัดการปัญหาด้วยสันติวิธีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (ประชาไทออนไลน์, 2556)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 ได้เกิดเหตุการณ์รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 โดยคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข (คปค.) นำโดยพล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน หัวหน้าคณะฯ ทำการรัฐประหารอำนาจการบริหารของรัฐบาลนายกรัฐมนตรีนาย พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร และประกาศใช้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2549 และแต่งตั้งพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศ ต่อมามีการร่างและทำประชามติรับรองรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 สำเร็จนำไปสู่การจัดการเลือกตั้งใหม่ได้นายสมัคร สุนทรเวช จากพรรคพลังประชาชน (พรรคไทยรักไทยถูกศาลรัฐธรรมนูญสั่งยุบพรรค) เป็นนายกรัฐมนตรี ต่อมานายสมัคร สุนทรเวช พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตามมติของศาลรัฐธรรมนูญว่าการขาดคุณสมบัติเนื่องจากการเป็นพิธีกรรายการทำอาหารทางสถานีโทรทัศน์ จึงได้นายกรัฐมนตรีคนใหม่จากพรรคพลังประชาชน นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ มาบริหารประเทศต่อ แต่กลับถูกกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พชม.) หรือ กลุ่มคนเสื้อเหลืองต่อต้านรัฐบาลให้นายกรัฐมนตรีลาออก ด้วยเหตุผลเป็น “นายกอนมินี” จากการเป็นพี่เขยของอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร โดยการเข้าไปยึดทำเนียบรัฐบาล เกิดการสลายการชุมนุมกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยด้วยแก๊สน้ำตาบริเวณหน้ารัฐสภา และถนนรอบ ๆ ทำเนียบรัฐบาล เหตุการณ์เริ่มบานปลายกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยเข้ายึดสนามบินสุวรรณภูมิ สนามบินดอนเมือง และสนามบินต่าง ๆ ในต่างจังหวัด สร้างความสับสนวุ่นวายให้กับสังคมไทยจนเป็นข่าวโด่งดังไปทั่วโลก เหตุการณ์

ความไม่สงบจบลงเมื่อศาลรัฐธรรมนูญมีมติให้ยุบพรรคพลังประชาชน และตัดสิทธิ์ทางการเมืองหัวหน้าพรรคและกรรมการบริหารพรรค ทำให้นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจึงนำไปสู่การเลือกตั้งใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2552 ได้รัฐบาลนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ มาบริหารประเทศแต่กลับสร้างความขัดแย้งทางการเมืองสูงมากขึ้น เพราะพรรคประชาธิปัตย์ไม่ได้ชนะเลือกตั้ง แต่สามารถรวบรวมเสียงข้างมากมาได้ นำไปสู่การชุมนุมเรียกร้องของกลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) ให้รัฐบาลนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ยุบสภาเพื่อจัดการเลือกตั้งใหม่ รัฐบาลได้ประกาศใช้นโยบายการสร้างความปลอดภัย พ.ศ. 2553 เพื่อนำเสนอแผนการปลอดภัยแห่งชาติ เป็น Road Map ประเทศไทย ที่จะนำพาประเทศไทยสู่การปลอดภัย

รัฐบาลนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้มีการเจรจากับแกนนำผู้ร่วมชุมนุม นปช. และมีการถ่ายทอดสดให้ประชาชนได้รับทราบการเจรจาทางสถานีโทรทัศน์ แต่สุดท้ายการเจรจาก็ล้มเหลวนำไปสู่เหตุการณ์สลายการชุมนุม เกิดมีความสูญเสียทั้งทางชีวิต และทรัพย์สิน ตลอดจนบาดเจ็บในใจของประชาชนชาวไทยออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนรัฐบาล และฝ่ายสนับสนุนผู้ชุมนุม โดยมีพรรคการเมือง 2 พรรคใหญ่ให้การสนับสนุน จากรายงานโครงการยุทธศาสตร์สันติวิธีสำหรับสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2554 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย, 2554) พบข้อสรุปปัญหาความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรง มีมูลเหตุจากการใช้ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง (Nonviolent action) โดยสันติวิธีของทั้ง 2 ฝ่าย มีการแอบแฝง การบิดบังข้อมูล การใช้วาทกรรม ใช้สื่อสารมวลชน และมีผู้สนับสนุนที่เป็นมวลชนของตัวเองคอยสนับสนุนความถูกต้องในการจัดการความขัดแย้งของฝ่ายตน มีการใช้การต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ผ่านวาทกรรมและมีการผลิตซ้ำเพื่อให้เกิดเป็นความเชื่อว่าเป็นความจริงเข้าต่อสู้กัน เช่น ประชาธิปไตย สถาบันกษัตริย์ ชนชั้นอำมาตย์ – ไพร่ ผู้ก่อการร้าย ชายชูดำ การกระชกพื้นที่ การขอกินพื้นที่ เขตการใช้กระสุนจริง เขตสันติวิธี สองมาตรฐาน เป็นต้น แม้ภายหลังเหตุการณ์สงบลงหลังจากที่ฝ่ายรัฐได้ใช้กำลังทหารเข้าสลายการชุมนุมจนสำเร็จ ได้สร้างความขัดแย้งในสังคมไทยและสร้างประวัติศาสตร์บาดแผลแยกคนไทยออกจากกันอย่างชัดเจน ก่อนที่รัฐบาลนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ จะมีการประกาศยุบสภาเพื่อจัดการเลือกตั้งใหม่ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการปฏิรูปประเทศไทย คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูปประเทศไทย และคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) เพื่อศึกษาข้อมูลและนำเสนอแนวทางในการสร้างความปรองดองแห่งชาติในระยะยาว โดยผลการศึกษาของคณะกรรมการปฏิรูปประเทศไทย คณะกรรมการสมัชชาปฏิรูปประเทศไทย และคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริง

เพื่อการปรองดองแห่งชาติได้นำเสนอต่อรัฐบาลชุดใหม่ของนายกรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร และสาธารณชน แต่ผลของการศึกษาไม่ได้รับการตอบรับหรือนำมาใช้เป็นนโยบายในการสร้างความปรองดองมากนัก เพราะคณะกรรมการฯ ดังกล่าวจัดตั้งในสมัยนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ที่เป็นคู่แข่งทางการเมืองกับรัฐบาลชุดปัจจุบัน โดยเฉพาะผลการศึกษา รายงานฉบับสมบูรณ์ของ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ หรือ คอป. (2555) ที่มีศาสตราจารย์ คณิต ฒ นคร เป็นประธานคณะกรรมการฯ ได้สรุปความจริงในเหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มผู้ชุมนุมแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) กับรัฐบาลนายกรัฐมนตรี นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ต่างกรรมต่างวาระว่ามีการใช้ความรุนแรงกันจริง มีการใช้อาวุธกระสุนและระเบิดจริงในระหว่างเหตุการณ์จากทั้งกลุ่มผู้ชุมนุมและเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐ รวมทั้งมีกองกำลังไม่ทราบฝ่าย (ชายชุดดำ) เข้าร่วมในเหตุการณ์ความรุนแรงครั้งนี้ด้วย แต่ไม่ทราบว่าเป็นกองกำลังจากฝ่ายใด จึงควรมีการพิสูจน์เพื่อค้นหาความจริงกันต่อไป

นอกจากนั้นยังมีการนำเสนอรายงานวิจัย การสร้างความปรองดองแห่งชาติ จัดทำโดย สถาบันพระปกเกล้า (2555 : 154 - 155) นำเสนอต่อคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติสภาผู้แทนราษฎร เมื่อเดือน มีนาคม 2555 สรุปผลการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การจัดการเกี่ยวกับความจริงของเหตุการณ์รุนแรงที่นำมาสู่ความสูญเสีย โดยการเปิดเผยของเท็จจริงของเหตุการณ์ที่ไม่ระบุตัวบุคคลในระยะเวลาที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบททางสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บทเรียนที่เกิดขึ้นในอดีตและป้องกันมิให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอีกในอนาคต

2. การให้อภัยผ่านกระบวนการนิรโทษกรรมคดีที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมทางการเมืองโดยรวมถึงกลุ่มผู้ชุมนุมทุกฝ่าย เจ้าหน้าที่รัฐและผู้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อย

3. การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและการลดเงื่อนไขของข้อกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมในส่วนของการดำเนินคดีกับผู้กล่าวหาจากกระบวนการตรวจสอบการกระทำที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.)

4. การกำหนดกติกาทางการเมืองซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขกฎหมายหลัก/รัฐธรรมนูญ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาข้อสรุปต่อประเด็นที่อาจจะขัดต่อหลักนิติธรรมและความเป็นประชาธิปไตย และต้องหลีกเลี่ยงการสร้าง “ความยุติธรรมของผู้ชนะ” อาทิ การยุบพรรค

การเมืองโดยง่าย การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองโดยง่าย และการถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และองค์กรอิสระ

5. การสร้างการยอมรับในมุมมองต่อประชาธิปไตยที่แตกต่าง ในประเด็น คุณลักษณะของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (กติกการเมือง)

6. การวางรากฐานของประเทศไทยเพื่อความเป็นธรรมในสังคม ได้แก่ การลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การเสริมสร้างวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองและการอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง

7. การสร้างบรรยากาศแห่งการปรองดอง โดยรัฐบาลควรสร้างความตระหนักของทุกภาคส่วนในสังคมให้เห็นความสำคัญของการสร้างความปรองดองแห่งชาติ มีการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งในรูปของตัวเงินและความรู้สึก ทุกฝ่ายควรลดเว้นการกระทำที่แสดงถึงการไม่เคารพกฎหมายและหลักนิติรัฐ เช่น การใช้มวลชนกดดัน เรียกร้องด้วยวิธีการอันผิดกฎหมาย มีกระบวนการพูดคุย (Dialogue) ใน 2 ระดับ คือ ระดับตัวแทนทางการเมืองและกลุ่มที่มีส่วนได้เสียโดยตรง และระดับประชาชนฐานรากในรูปแบบการจัด “เวทีประเทศไทย” ในพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการถกเถียงประเด็นปัญหาความขัดแย้งและร่วมกันหาทางออกของประเทศร่วมกัน

ข้อเสนอการสร้างความปรองดองแห่งชาติดังกล่าว สร้างความไม่พอใจให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียในเหตุการณ์ออกมาต่อต้าน และไม่ยอมรับผลของการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะประเด็นความจริงของเหตุการณ์การสลายการชุมนุมที่แตกต่างกัน การนิรโทษกรรม และการแก้ไขรัฐธรรมนูญ แม้รัฐบาลนายกรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร จะพยายามนำผลการศึกษาไปปฏิบัติ “สันติวิธีเชิงนโยบาย” ได้แก่ การเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรง การพยายามออก พ.ร.บ. ปรองดอง, พ.ร.บ. นิรโทษกรรม, การแก้ไขรัฐธรรมนูญ และการดำเนินการกระบวนการพูดคุย (Dialogue) เพื่อสร้างความปรองดองในชาติ ในประเด็นความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง โดยการนำเสนอร่างกฎหมายการปรองดอง และร่างกฎหมายนิรโทษกรรม เพื่อสนองตอบนโยบายความปรองดองแห่งชาติ มาเป็นระยะ ๆ นับตั้งแต่ปีแรก พ.ศ. 2554 ของรัฐบาลจนถึงปัจจุบัน กฎหมายการปรองดองและกฎหมายนิรโทษกรรมที่รัฐบาลพยายามนำเสนอเข้าพิจารณาในรัฐสภาในรูปร่าง พ.ร.บ. การปรองดอง ซึ่งนำเสนอโดยหัวหน้าพรรค มาตุภูมิ พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน อดีตหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข (คปค.) และร่าง พ.ร.บ. นิรโทษกรรม ที่นำเสนอจากฝ่ายรัฐบาล กลับถูกต่อต้านโดยสมาชิกพรรคฝ่ายค้าน โดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์และมวลชน

หลาย ๆ ฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย เช่น กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กลุ่มคนเสื้อหลากสี กลุ่มองค์กรพิทักษ์สยาม กลุ่มคนไทยหัวใจรักชาติ เป็นต้น รวมกลุ่มต่อต้านไม่ให้มีการพิจารณากฎหมายดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงอยู่ในวังวนของความขัดแย้งอยู่ในปัจจุบัน เพราะฝ่ายตรงข้ามยังไม่เกิดความไว้วางใจต่อรัฐ มีคำถามว่าสิ่งที่รัฐบาลกระทำตามข้อเสนอของรายงานวิจัยการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติของสถาบันพระปกเกล้า มีวาระซ่อนเร้นเพื่อช่วยเหลืออดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร นักการเมืองและแกนนำผู้ชุมนุมทางการเมือง รวมทั้งประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของพรรคการเมืองของรัฐบาล แสดงให้เห็นว่า “สันติวิธีเชิงนโยบาย” ยังไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความหวาดระแวง ความไม่ไว้วางใจ และผลประโยชน์ทางการเมืองของผู้มีส่วนได้เสียทางการเมืองยังคงดำเนินอยู่ต่อไปจนกระทั่งเกิดการชุมนุมประท้วงทางการเมืองของประชาชนในนามกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข หรือกลุ่มกปปส. กับรัฐบาลนายกรัฐมนตรี นางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ระหว่างเดือนตุลาคม 2556 – พฤษภาคม 2557 มีการปิดกรุงเทพ ปิดถนน ปิดสถานที่ราชการไม่ให้ข้าราชการเข้าไปทำงาน การล้มการเลือกตั้งด้วยการขัดขวางไม่ให้มีการใช้สิทธิ์เลือกตั้ง มีเหตุการณ์ความรุนแรงจากการปะทะกันระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนทั้งสองฝ่ายหลายครั้งหลายคราอย่างต่อเนื่องยาวนานหลายเดือน จนนำไปสู่การทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) โดยพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา หัวหน้าคณะ คสช. เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ที่ผ่านมา

ในด้านการจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสมัยรัฐบาลของนางสาวยิ่งลักษณ์ ชินวัตร สภาความมั่นคงแห่งชาติได้ลงนามแสดงเจตนารมย์เพื่อความสงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ กับผู้แทนขบวนการบีอาร์เอ็น(BRN) ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย (General Consensus Document to Launch a Dialogue Process for Peace in the Border Provinces of Southern Thailand) เมื่อวันที่ 28 ก.พ. 2556 แต่เหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงดำเนินอยู่อย่างเดิม จนสังคมตั้งคำถามว่า สันติวิธีเชิงนโยบายด้วยการเจรจาต่อรองกับผู้ก่อความไม่สงบได้เดินทางมาถูกต้องและถูกทางมากขนาดไหน (สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, 2556) โดยปัจจุบัน พ.ศ. 2557 รัฐบาลของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ก็ยังมีความพยายามที่จะจัดการความขัดแย้งในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการบังคับใช้กฎหมายความมั่นคงอย่างจริงจังจับกุมกับกระบวนการเจรจาสันติวิธี แต่เหตุการณ์ความไม่สงบก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การเสนอวิธีการจัดการความขัดแย้ง โดยสันติวิธีในสังคมไทยนั้น มีจำนวนพอประมาณ แต่ยังมีน้อยวิธีการที่สามารถจัดการความขัดแย้งได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในสังคมไทย

ปัญหาความขัดแย้งเป็นปัญหาที่ซับซ้อน มีลักษณะผูกติดกับโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง การแสวงหาทางออกการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีจึงเป็นสิ่งที่น่าท้าทาย และค้นคว้าศึกษาอย่างยิ่ง การศึกษา “สันติศึกษา” อย่างกว้างขวาง และลึกซึ้งน่าจะเป็นคำตอบที่แท้จริงหนทางหนึ่ง ในการหาวิธีการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีได้เหมาะสมกับสังคมไทยอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับปัญหาที่ซับซ้อน

จากการศึกษาการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญากร) (2547 : 69 - 70) ได้สรุปสันติวิธีเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่งในการจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง 3 ประการ ดังนี้

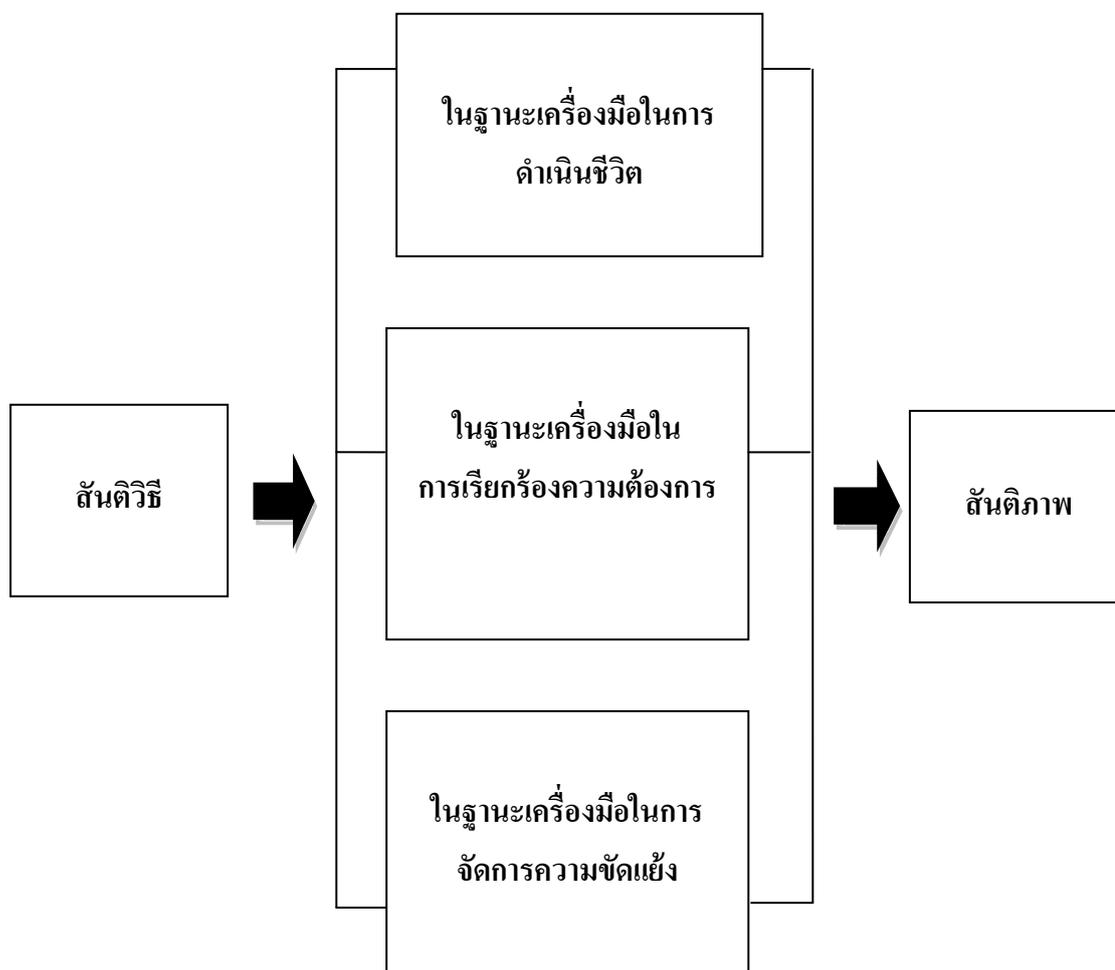
1) สันติวิธีในฐานะเครื่องมือในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการจัดการความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเอง การมีหลักธรรมะ การควบคุมพฤติกรรม และการมีวิถีแห่งการให้อภัย ตามนัยของกลุ่มสันตินิยมบางกลุ่ม

2) สันติวิธีในฐานะเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ โดยเฉพาะการเรียกร้องความยุติธรรม เมื่อถูกละเมิดสิทธิ ตามนัยของกลุ่มสันตินิยมบางกลุ่ม มหาตมะ คานธี และฮิน ชาร์ป

3) สันติวิธีในฐานะเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง โดยเฉพาะการจัดการความขัดแย้งทั่ว ๆ ไป เมื่อเราอยู่ในสถานการณ์ ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน และสังคม ตามนัยของนักสันติวิธีทุกกลุ่ม ยกเว้นมหาตมะ คานธี

โดยทั้งสามกลุ่มมีเป้าหมายเดียวกัน คือ “ต้องการสันติภาพ” และ การได้มาซึ่งสันติภาพนั้น ทั้งสามกลุ่มมองว่าต้องใช้ “สันติวิธี” สิ่งที่มีหวังก็คือ “สังคมจะสันติ” ต้องใช้ “วิธีการที่สันติ” หรือ “วิธีการที่ไม่รุนแรง” เท่านั้น อย่างไรก็ตาม “สันติภาพ” และ “สันติวิธี” หากมองในมิติหนึ่งก็ไม่ใช่คนละสิ่ง หากเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ปัญหาจึงอยู่กับการมองสันติภาพว่าอยู่ในฐานะที่เป็นเป้าหมาย และมองสันติภาพในฐานะที่เป็นวิธีการ

สันติวิธีจึงอยู่ในฐานะเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง และความรุนแรง ที่มีเป้าหมายที่ “สันติภาพ” ดังแผนภูมิที่ 3 แสดงสันติวิธีในฐานะเครื่องมือการจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง ดังนี้

แผนภูมิที่ 3 แสดงสันติวิธีในฐานะเครื่องมือการจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง
 ที่มา : พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญยากร). “พุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่
 ตาซ่าง จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.
 (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547), 69 – 70.

3. แนวคิดเกี่ยวกับการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย

หลังจากที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2529 เป็นปีสันติภาพสากล และเชิญชวนให้รัฐสมาชิก รวมทั้งองค์กรและสถาบัน ตลอดจนประเทศต่าง ๆ ร่วมมือกันจัดกิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และส่งเสริมสันติภาพถาวรให้เกิดขึ้นในโลก เพื่อเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล และบริจาคให้แก่กองทุนสำหรับโครงการปีสันติภาพสากล เนื่องจาก

เรื่องปีสันติภาพสากลเป็นเรื่องสืบเนื่องจากการเสนอของสมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ ซึ่งทบวงมหาวิทยาลัยสมัยนั้นได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุม ระหว่างวันที่ 1 - 6 กรกฎาคม 2527 กระทรวงการต่างประเทศจึงได้ขอให้ทบวงมหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานกลางของประเทศ ในการดำเนินงานเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล โดยทบวงมหาวิทยาลัยได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น การจัดประชุม สัมมนา การจัดนิทรรศการ การปาฐกถาสัญจร ไปตามหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ และได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับปีสันติภาพสากลและความรู้เกี่ยวกับสันติภาพ สันติศึกษา และสันติวิทยา ไว้ในหนังสือ “ประมวลความรู้เรื่องสันติภาพ” ซึ่งถือว่าเป็นหนังสือที่สำคัญของทบวงมหาวิทยาลัยในการรวบรวมองค์ความรู้การเคลื่อนไหวทางสันติภาพ และสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาไทย (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2530 : 1 - 412)

วิชัย ดันศิริ (2529 : 221 - 229) กล่าวไว้ว่า การศึกษาสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาไทยได้พัฒนาระหว่างปี พ.ศ. 2516 - 2534 เริ่มต้นจากการยกย่องหลักสูตรวิชาเอกสันติศึกษา การเปิดสอนวิชาสันติศึกษา วิชาด้านสันติวิทยา และการสอนสอดแทรกเนื้อหาสันติภาพในกระบวนการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ มีการพยายามเปิดวิชาเอกสันติศึกษา ยกย่องเป็นหลักสูตรครูศึกษา ประโยคปริญญาตรี วิชาสันติศึกษา โดยศาสตราจารย์ ดร. ประชุมสุข อาชาวำรุง ประธานกรรมการสมาคมนักศึกษานานาชาติเพื่อสันติภาพโลก สำหรับใช้สอนในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ยกย่องหลักสูตรนี้มาเสนอต่อที่ประชุม World Congress ณ กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา แต่ท้ายที่สุดไม่ได้ถูกนำมาใช้สอนจริงในคณะครุศาสตร์ รายวิชาย่อยของวิชาเอกสันติศึกษา เนื่องจากความไม่พร้อมทางด้านการบริหารจัดการ และปัญหาอาจารย์ผู้สอน

ต่อมาความพยายามในการเปิดวิชาสันติศึกษาขึ้นครั้งแรกสำเร็จในปีการศึกษา 2532 ที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช มีการเปิดรายวิชาสันติศึกษา พร้อมเอกสารชุดการสอนวิชาสันติศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี และต่อมาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดรายวิชา “มนุษย์กับสันติภาพ” โดยมีหนังสืออ่านประกอบวิชาเลือกด้านสันติภาพในโครงการศึกษาทั่วไป ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เอกสาร/หนังสือทั้งสองเล่มกลายเป็นผลงานบุกเบิกทางด้านสันติศึกษาที่ทรงคุณค่าต่อการพัฒนาสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เป็นการเปิดพื้นที่แห่งพรหมความรู้ด้านสันติภาพ และสันติวิธีของไทยออกไปอย่างมาก โดยชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2539 : 8 - 9) ได้วิจารณ์งานทั้ง 2 ชิ้น ไว้ว่า “งานชิ้นแรกเป็นเสมือนเวทีให้ผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ ทั้งปรัชญา ศาสนารัฐศาสตร์ การทหาร วิทยาศาสตร์ สื่อสารมวลชน และการศึกษาจากหลากหลายสถาบันมานำเสนอ “สันติศึกษา” อย่างรอบด้าน ในขณะที่งานชิ้นหลังเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสันติภาพในแง่มุมวิชาการสาขาต่างๆ คือ จิตวิทยา สังคม

วิทยาการเมือง ปรัชญา ศาสนา กฎหมาย เศรษฐศาสตร์การเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การบริหารองค์การ การศึกษา และประวัติศาสตร์ ”

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่าง ๆ และนักการศึกษาได้เสนอแนวทางในการสอนสันติศึกษา ไว้ดังต่อไปนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2542) ได้จัดทำคู่มือการเรียนการสอนเพื่อสันติภาพ สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย หนังสือเรื่อง ขันติธรรม : ประตูลู่สันติภาพ (Tolerance : The Threshold Of Peace) ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ แปลโดย คณะผู้ร่วมประชุมปฏิบัติการฝึกทักษะการแปลเพื่อสร้างนักแปลรุ่นใหม่เครือข่ายภาคอีสาน โดยมีเนื้อหา 5 บท ได้แก่ การศึกษาเพื่อขันติธรรม, การปลูกฝังสันติภาพ การค้นหาสาเหตุของการไร้สันติธรรมและลักษณะของขันติธรรม, ปัญหาและแนวทางให้การศึกษาเพื่อเสริมสร้างขันติธรรม, ขันติธรรมในโรงเรียน : ห้องปฏิบัติการขันติธรรม และการสอนขันติธรรมในชั้นเรียนทุกวิชา ทุกระดับ และทุกประเทศ สรุปเนื้อหาเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสอน จะเน้นการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจคำว่า “ขันติธรรม” หมายถึง วิธีการไม่ให้เกิดความรุนแรงและการกดขี่ข่มเหง เพื่อให้เกิดสันติภาพ การสอนขันติธรรมเพื่อให้เกิดสันติภาพ ต้องเริ่มต้นที่ผู้สอนขันติธรรม คณะผู้บริหาร ผู้ปกครอง และสมาชิกองค์กรในสังคมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาจะต้องมีมโนทัศน์ และทัศนคติที่ดีต่อการสอนขันติธรรม ส่วนการสอนขันติธรรมนั้น สามารถสอนได้หลายวิธี ได้แก่ การยกกรณีตัวอย่าง การอภิปราย การสอนสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การสอนให้เข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่าง การจัดบรรยากาศเชิงสร้างสรรค์ในโรงเรียน การสอนขันติธรรมในทุกวิชา ทุกชั้นเรียน เช่น การสอนภาษาเป็นสื่อในการศึกษาหลากหลายวัฒนธรรม การสอนวรรณคดี เพื่อเป็นสื่อในการศึกษาค่านิยม การสอนประวัติศาสตร์เพื่อเกิดทัศนคติที่ร่วมประสบการณ์แห่งมวลมนุษยชาติ การสอนสังคมศึกษาและหน้าที่พลเมืองเพื่อการเรียนรู้เรื่องบรรทัดฐานของขันติธรรม การสอนวิทยาศาสตร์เพื่อศึกษาปัญหาศีลธรรมและความรับผิดชอบ การสอนคณิตศาสตร์เพื่อสถิติแห่งสมดุล การสอนศิลปะเพื่อสื่อสากลของมนุษย์ การสอนศิลปหัตถกรรมเพื่อสร้างสรรค์ชุมชน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก การทำงานร่วมกัน การสื่อสารความหมาย การสร้างความซาบซึ้งและชื่นชมในบุคคลอื่น การต่อต้านอคติในเรื่องเพศหญิง เพศชาย และบุคคลที่แตกต่างจากตน การจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม การเคารพในศักดิ์ศรีของมนุษย์ เป็นต้น

สันสนีย์ จันทร์อานูภาพ (2549 : 133 - 137) ได้กล่าวถึงแนวทางในการศึกษาสันติศึกษาตามแนวทางที่องค์การยูเนสโกใช้เพื่อสร้างเสริมสันติภาพ สามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง (อ้างถึง วิชัย ต้นศิริ, 2530) ได้แก่ แนวทางการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Education)

แนวทางการศึกษาศหวัฒนธรรม (Inter – Cultural Studies) แนวทางสากลทัศน์ศึกษา (Global Education) และแนวทางพัฒนศึกษา (Development Education) ในการจัดการศึกษาสันติศึกษาสามารถจัดได้ทั้งในระบบโรงเรียน นอกกระบบโรงเรียน และการจัดตั้งแวดล้อมภายนอกที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้สันติศึกษา มี 5 ขั้นตอนใหญ่ อ้างถึง โจฮัน กัลตุง (Johan Galtung, 1969) ดังนี้

1. ขั้นการจำแนก แยกแยะปัญหา (Analysis)
2. ขั้นการกำหนดเป้าหมาย (Goal formation)
3. ขั้นการวิเคราะห์วิจารณ์และการคาดเดา (Critique)
4. ขั้นเสนอทางเลือก (Proposal – making)
5. ขั้นการลงมือปฏิบัติ (Action)

โดยการสอนที่สำคัญ คือ การฝึกฝนทักษะและค่านิยมของสันติศึกษาด้วยการร่วมมือการทำงานกลุ่ม การเข้าใจและยอมรับความคิดเห็นและความเชื่อที่แตกต่างหลากหลาย การไม่ด่วนตัดสินใจว่าใครดี ใครเลว การใช้เหตุผลในชีวิตจริง ความอดทนและสำนึกที่จะทำงาน และการยึดมั่นยืนหยัดในสิ่งที่ถูกต้อง

อมรวิเศษ นาคทรพรพ และจิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร (2549) ได้เสนอตัวอย่างทางเลือกในการสอนสันติศึกษา ว่าแท้จริงแล้วมิใช่เพียงกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียนเท่านั้น แต่ยังสามารถทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมในโรงเรียน ทางเลือกใหม่ ได้แก่

1. การสอนสันติศึกษาผ่านภาษา เพราะการเรียนรู้ภาษาจะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสพูดคุยอภิปรายถึงประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับความขัดแย้ง ความเข้าใจในคุณค่าของมนุษย์ และการตระหนักถึงความแตกต่าง
2. การสอนสันติภาพผ่านศาสนาและวัฒนธรรม การเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ เช่น การฟังนิทาน หรือการเล่าเรื่องในศาสนาต่าง ๆ ทั้งศาสนาที่ตนเองนับถือและศาสนาอื่น ๆ เน้นการพูดคุยและเขียนเล่าความรู้สึกของตนเอง
3. ใช้ระบบการประเมินผลจาก “ความร่วมมือ” และ “กระบวนการทำงานของนักเรียน” ครูมิใช่ผู้พิพากษา แต่เป็นผู้พยายามช่วยเหลือ หลีกเลียงการบรรยาย การต่อรอง ข่มขู่ นักเรียน
4. การจัดการความขัดแย้งสอนให้รู้จัก “ชนะ โดยไม่ใช้ความรุนแรง” เช่น การใช้หลักสูตร “การจัดการความโกรธ” ของ Indiana Prevention Resource โดยการเปิดวิถีทัศน์สอนวัยรุ่น เพื่อให้รู้จักการจัดการความโกรธ เมื่ออยู่ในสภาวะโกรธ โดยไม่ใช้ความรุนแรง

5. การสอนสันติศึกษาแบบบูรณาการในวิชาต่าง ๆ โดยการสอนสันติศึกษาเป็นการสอนแบบปกติ

พระไพศาล วิสาโล (2550 : 123 - 125) ได้กล่าวถึงวิธีการสร้างสันติภาพด้วยมือเราไว้ในหนังสือ “สร้างสันติภาพด้วยมือเรา คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” จัดพิมพ์โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (ศพส.) มหาวิทยาลัยมหิดล ว่า การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงแบ่งออกเป็น 3 วิธี ได้แก่

1. การประท้วงและการโน้มน้าว มี 10 วิธีการย่อย คือ การประกาศอย่างเป็นทางการ การสื่อสารกับคนวงกว้าง การจัดกลุ่มตัวแทน การปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ การกดดันต่อปัจเจกบุคคล ละครและดนตรี ขบวนการ การให้เกียรติผู้ตาย การชุมนุมในที่สาธารณะ และการเพิกถอนและสละสิทธิ์

2. การไม่ให้ความร่วมมือ แบ่งออกเป็น การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม เช่น การไม่ให้ความร่วมมือ กับสถาบันทางสังคม กิจกรรมทางประเพณีและวัฒนธรรม การไม่ให้ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ เช่น การคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ การคว่ำบาตรของผู้บริโภคต่อสินค้าและนายทุน และการไม่ให้ความร่วมมือทางการเมือง เช่น การถือแฟ่งโดยประชาชนต่อบุคลากรของรัฐ รัฐบาล และรัฐบาลท้องถิ่น การคว่ำบาตรรัฐบาล การนัดหยุดงาน เป็นต้น

3. การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง เป็นวิธีการทำทายและเสี่ยงต่อการถูกตอบโต้ เช่น การแทรกแซงทางจิตวิทยา (การอดอาหาร) การแทรกแซงทางกายภาพ เช่น การเข้าไปในที่ห้ามเข้า

โดยในคู่มือ ฯ ดังกล่าว จะมีกิจกรรมและประเด็นอภิปรายให้ผู้ศึกษาได้ลงมือปฏิบัติ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสันติภาพทั้งในระดับตนเอง ชุมชน สังคม และระดับประเทศได้เป็นอย่างดี ซึ่งถือได้ว่าเป็นคู่มือในการสร้างสันติภาพที่ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับสันติภาพ สันติศึกษา และสันติวิธี ที่บุกเบิกงานทฤษฎีสันติศึกษาสู่ภาคปฏิบัติการสันติวิธีเล่มแรก ๆ ของประเทศไทย

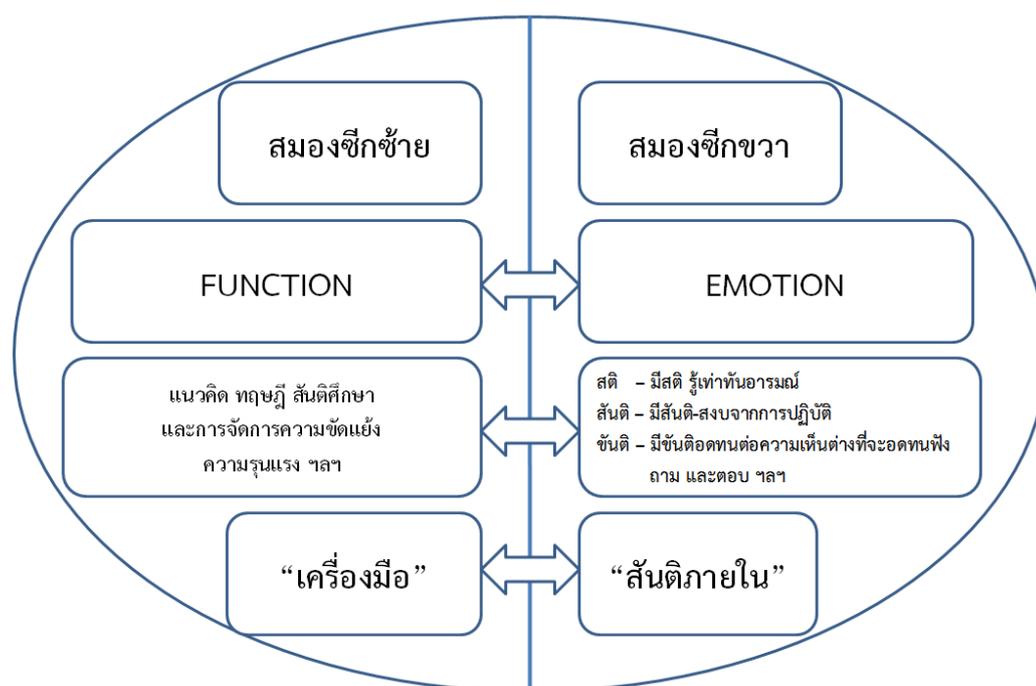
เสมสิกขาลัย (2550) หน่วยงานการศึกษาทางด้านมนุษยนิยม จิตวิญญาณ และจิตวิทยาเพื่อสันติสุข เป็นหน่วยงานที่จัดกระบวนการสื่อสารสันติ (Nonviolent Communication - NVC) ของมาแชล โรเซนเบอร์ค มาประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมนักประสานสันติของเสมสิกขาลัยเช่น หลักสูตรอบรมทักษะการใช้ภาษา (Body Language) การสร้างสัมพันธภาพ (Relationship Building) การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) การสะท้อน (Reflection or Mirroring) คำถามปลายเปิด (Open Question) การแสดงความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) การแสดงความรับรู้ (Minimal Encouragers) รูปแบบการแก้ปัญหา (Problem Solving Model)

นอกจากนั้นยังมีหลักสูตรฝึกอบรมนักประสานสันติ ภายใต้หลักวิชาการสมานไมตรี ใช้หลักการสำคัญ คือ วิธีการสนทนาวิสาสะอย่างเปิดใจกว้าง รับฟังอีกฝ่ายด้วยการเอาใจใส่อย่างลึกซึ้ง คล้ายคลึงกับคุณแจสำคัญของสมานไมตรี เช่น การลดละอคติ (Prejudices) ของตนเองลง การยอมรับความจริง (Truth) จากข้อเท็จจริงต่าง ๆ และความกล้าที่จะให้อภัยอย่างจริงจัง (Moral Courage) เป็นต้น (เสมสิกขาลัย 2550)

ชาญชัย ชัยสุขโกศล (2551 : 9 อ้างถึง อริยา โหราชูร์, ม.ป.ป.) จากสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “ศิลปะ ความรัก และสันติ” ของ อริยา โหราชูร์ แห่งศูนย์ศึกษาศิลปะธรรมชาติเด็กกรีกป่า จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เป็นงานวิจัยที่น่าสนใจ เพราะได้ศึกษาเด็ก ๆ ในสามจังหวัดภาคใต้ที่อยู่ในสภาวะประสบความรุนแรงในพื้นที่ การที่จะสอนสันติวิธีแก่เด็ก ๆ ในสามจังหวัดภาคใต้ และที่อื่น ๆ นั้น ควรจะสอนโดยให้เด็ก ๆ ได้แสดงออกซึ่ง ความรู้สึก นึกคิด และการเรียนรู้โลกของตนเอง ผ่านการสร้างสรรค์งานศิลปะอันเป็นงานเชิงสุนทรียศาสตร์แขนงหนึ่ง จะช่วยรักษาและเยียวยาตนเองแก่เด็ก ๆ จากสถานการณ์ความรุนแรงได้ โดยชาญชัย ชัยสุขโกศล ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “งานของอริยาจึงน่าสนใจทั้งในแง่วิธีการสอนสันติวิธีให้เด็ก ๆ อย่างละเมียดละไมและสดใส และทั้งยังน่าจะนำมาสู่การกระตุ้นเตือนให้ผู้ใหญ่และวงวิชาการด้านสันติวิธีของไทย หันมาสนใจมิติทางสุนทรียศาสตร์ในฐานะการสร้างสรรค์สันติวัฒนธรรมและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงด้วยสันติวิธี ทั้งที่เป็นงานด้านทัศนศิลป์ วรรณศิลป์ กวีนิพนธ์ กิตติศิลป์ ฯลฯ ”

นอกจากนั้น พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญจากร) (2557) ได้เสนอการพัฒนา รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ไว้ว่า อาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาควรมีการพัฒนา รูปแบบการสอนหรือวิธีการสอนสันติศึกษาที่สามารถตอบโจทย์สภาพปัญหาของผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น ถ้านักศึกษามีปัญหาการใช้ Hate Speech หรือ การใช้ถ้อยคำแห่งความเกลียดชัง อาจารย์ผู้สอนจะมีวิธีการสอนอย่างไรในการสอนให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ และรู้จักวิธีการลด Hate Speech ในการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น หรือถ้าหากนักศึกษามีพฤติกรรมก้าวร้าว ชอบใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา เช่น การทะเลาะวิวาท การยกพวกตีกัน การทำลายร่างกาย การชกต่อย/ ตบตีเพื่อแย่งชิงบุคคลหรือสิ่งของ อาจารย์ผู้สอนจะมีวิธีการสอนอย่างไรในการสอนให้นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ และรู้จักวิธีการไม่ใช้ความรุนแรงในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา การสอนสันติศึกษาจึงมีเป้าหมายอยู่ที่การสอนให้เกิด “สันติภายใน” (Internal Peace) แก่ผู้เรียน คือ สอนให้เกิด “สติ สันติ และขันติ” ได้แก่ การสอนให้นักศึกษารู้จักการควบคุมตัวเอง มีสติ รู้เท่าทันอารมณ์ของตัวเอง การละอายต่อการทำบาปทั้งปวง ทั้งทางร่างกาย วาจา และใจ สามารถที่จะอดทนต่อความเห็นต่าง อดทนที่จะฟังผู้อื่น อดทนที่จะตอบคำถามผู้อื่นอย่างมีสติ มีเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ใน

การตอบคำถาม ฯลฯ การสอน “สันติภายใน” แก่ผู้เรียนจึงเป็นการสอนสันติศึกษาเพื่อให้เกิดความสมดุลของสมองซีกซ้ายและสมองซีกขวา กล่าวคือ สมองซีกซ้าย เป็นการสอนถึง “Function” บทบาท/หน้าที่เกี่ยวกับเนื้อหา ความรู้ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติศึกษา และวิธีการในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งเปรียบได้กับ “เครื่องมือ” ในการศึกษาสันติศึกษา และสมองซีกขวา เป็นการสอนถึง “Emotion” เกี่ยวกับการฝึกสติให้รู้เท่าทันอารมณ์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดสำคัญในการแสดง ความขัดแย้งและความรุนแรง หากสามารถสอนให้รู้จักการควบคุมอารมณ์ที่กำลังก่อตัวสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรงได้ จะทำให้เกิด “สันติภายใน” ต่อผู้เรียน ซึ่งเปรียบได้กับ “วิธีการ” ในการจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรง หรือ “สันติวิธี” จากภายในตัวเอง นั่นเอง ดังแผนภูมิที่ 4 แสดง การสอนสันติศึกษาเพื่อปรับสมดุลสมองซีกซ้ายและสมองซีกขวา

แผนภูมิที่ 4 แสดงการสอนสันติศึกษาเพื่อปรับสมดุลของสมองซีกซ้ายและสมองซีกขวา

ที่มา : พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญชากร). บันทึกการให้คำปรึกษาการพัฒนา รูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย. (นครปฐม : สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2557), 1.

จากการศึกษารูปแบบและวิธีการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย พบว่าการสอนสันติศึกษาในสถานศึกษาไทย สามารถสอนได้หลากหลายรูปแบบและหลากหลายวิธี เนื่องสันติศึกษาเป็นการศึกษาด้านสันติภาพ และสันติวิธี ซึ่งมีขอบข่ายวิชาการกว้างขวางครอบคลุมหลายศาสตร์ เช่น รัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พฤติกรรมศาสตร์ จิตวิทยา สุนทรียศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา จริยธรรม ฯลฯ การสอนสันติศึกษาจึงหลากหลายและมีลักษณะศาสตร์เชิงสหวิทยาการ (Multidisciplinary Subjects) ที่ผู้สอนสามารถศึกษา และออกแบบรูปแบบการสอนและวิธีการสอนให้เหมาะสมกับบริบทของรายวิชา ผู้เรียน สถานศึกษา ชุมชน และสังคม ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาและพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษา เนื่องจากการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยด้านสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยยังมีไม่มากนัก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของทักษิณี จันอินทร์ (2550 : 153 - 154) เรื่อง “วิวัฒนาการของมโนทัศน์การศึกษาเพื่อสันติภาพในประเทศไทย” สรุปไว้ว่าการศึกษาและการวิจัยด้านสันติภาพในประเทศไทยยังไม่มียานวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ความขัดแย้งมากนักและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านสันติภาพยังมีอยู่จำนวนน้อยมากเช่นเดียวกัน

จากนโยบายสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย เกิดจากปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา สถานที่ทำงาน สังคม และประเทศที่สะสมมาเป็นเวลานาน ในบางยุคบางสมัยแต่ละรัฐบาลจึงมีนโยบายเกี่ยวกับสันติวิธีเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ความรุนแรงต่าง ๆ เรื่อยมา โดยมีจุดเริ่มต้นจากที่องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี พ.ศ. 2529 เป็นปีสันติภาพสากลและเชิญชวนให้รัฐสมาชิก รวมทั้งองค์การและสถาบัน ตลอดจนประเทศต่าง ๆ ร่วมมือกันจัดกิจกรรมส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ และส่งเสริมสันติภาพถาวรให้เกิดขึ้นในโลก เพื่อเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล และบริจาคให้แก่กองทุนสำหรับโครงการปีสันติภาพสากล เนื่องจากเรื่องปีสันติภาพสากลเป็นเรื่องสืบเนื่องจากการเสนอของสมาคมอธิการบดีระหว่างประเทศ ซึ่งทบวงมหาวิทยาลัยสมัยนั้นได้เป็นเจ้าภาพจัดการประชุม ระหว่างวันที่ 1-6 กรกฎาคม 2527 กระทรวงการต่างประเทศจึงได้ขอให้ทบวงมหาวิทยาลัยเป็นหน่วยงานกลางของประเทศ ในการดำเนินงานเฉลิมฉลองปีสันติภาพสากล โดยทบวงมหาวิทยาลัยได้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น การจัดประชุม สัมมนา การจัดนิทรรศการ การปาฐกถาสัญจร ไปตามหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 29 พ.ย. 2548 เห็นชอบตามมติคณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอรัฐมนตรีคณะที่ 7 ฝ่ายกฎหมาย,พลังงาน, ระบบราชการ, และประชาสัมพันธ์ อ้างจากหนังสือของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ นร0504/18022 (สำนักนายกรัฐมนตรี้, 2548) เห็นชอบให้จัดตั้งศูนย์สันติวิธีหรือ

ศูนย์สันติศึกษาขึ้นในมหาวิทยาลัย เพื่อบรรจุเรื่องการจัดความขัดแย้งเป็นหลักสูตรหนึ่งของมหาวิทยาลัย และจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรอิสระ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ได้จัดตั้งหน่วยงานสันติศึกษาขึ้นในสถาบันการศึกษาทำหน้าที่ในการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับสันติศึกษา เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความขัดแย้ง การลดความขัดแย้งเพื่อสร้างสันติวิธีแก่สังคมและประเทศชาติ ได้แก่ ศูนย์ศึกษาสันติภาพและความขัดแย้ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล (เกิดจากการรวมกันของศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธีกับศูนย์สิทธิมนุษยชนศึกษาและการพัฒนา) ศูนย์ข่าวสารสันติภาพ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ศูนย์สันติวิธีและธรรมาภิบาลนักศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ สถาบันศาสนา วัฒนธรรมและสันติภาพ มหาวิทยาลัยพายัพ ศูนย์ศึกษาสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และหน่วยงานสันติศึกษาและสันติวิธีสังกัด สังกัดสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร คือ สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า หน่วยงานสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย จำนวน 8 แห่ง ดังกล่าวเปิดดำเนินการจากนโยบายของมหาวิทยาลัยที่ให้ความสำคัญต่อบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับสันติศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับสถานการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทย และสถานการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสนองตอบต่อคำสั่งนายกรัฐมนตรีของสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่ นร0504/18022 (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2548) เห็นชอบให้จัดตั้งศูนย์สันติวิธีหรือศูนย์สันติศึกษาขึ้นในมหาวิทยาลัย เพื่อบรรจุเรื่องการจัดความขัดแย้งเป็นหลักสูตรหนึ่งของมหาวิทยาลัย และจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรอิสระ เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง และไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ทำให้สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ได้จัดตั้งหน่วยงานสันติศึกษาขึ้นในสถาบันการศึกษาทำหน้าที่ในการศึกษาและการวิจัยเกี่ยวกับสันติศึกษา เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการความขัดแย้ง การลดความขัดแย้งเพื่อสร้างสันติวิธีแก่สังคมและประเทศชาติ หน่วยงานส่วนใหญ่จะเน้นเรื่องการวิจัย และการบริการวิชาการแก่สังคม ประเทศ และต่างประเทศ เป็นสำคัญ และบางแห่งมีการผลิตบัณฑิตระดับมหาบัณฑิตทางด้านสันติศึกษา สิทธิมนุษยชน หรือการจัดการความขัดแย้ง ยังไม่ปรากฏมีการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรี แต่อย่างไร โดยที่บางแห่งได้เปิดการเรียนการสอนรายวิชาสันติศึกษา สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ในหมวดวิทยาศาสตร์ทั่วไป หรือหมวดวิชาเลือกเสรี ได้แก่ สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา เปิดสอนรายวิชาการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธี และรายวิชาสังคม สงคราม และสันติ สถาบันสันติศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เปิดสอนรายวิชาการจัดการความขัดแย้ง สำหรับสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า แม้จะเป็นหน่วยงานสังกัดรัฐสภา แต่

มีบทบาทในด้านการศึกษาและวิจัยทางด้านสันติศึกษา และสันติวิธี ที่ทำงานประสานความร่วมมือกับหน่วยงานสันติศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังมีการส่งบุคลากรของสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ไปเป็นที่ปรึกษาและอาจารย์พิเศษในรายวิชาสันติศึกษาทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก อีกด้วย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยปัจจุบันสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยได้มีการบรรจุวิชาเกี่ยวกับสันติศึกษาไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนต่าง ๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีรายวิชา “มนุษย์กับสันติภาพ” ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีรายวิชา “สันติศึกษา” สำหรับนิสิตคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราชมีหนังสือ “สันติศึกษา” สำหรับนักศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหิดล มีรายวิชา “การเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งโดยสันติวิธี” และรายวิชา “สังคม สงคราม และสันติ” สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี จัดการเรียนการสอนโดยสถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยสยามมีรายวิชา “สันติภาพศึกษา” ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมีรายวิชา “มนุษย์กับสันติภาพ” ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ มีรายวิชา “การจัดการความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน” ในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เป็นต้น แม้บางมหาวิทยาลัยไม่มีรายวิชาเกี่ยวกับสันติศึกษาโดยตรง แต่มีการบรรจุหัวข้อเกี่ยวกับสันติศึกษา การจัดการความขัดแย้งแทรกในหลักสูตรทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ในสาขาต่าง ๆ ให้นักศึกษาได้เรียนรู้สันติศึกษาแทรกในหลักสูตรบ้าง นอกจากนี้ยังมีการเปิดหลักสูตรปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาเกี่ยวกับสันติภาพ ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เช่น มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

ต่อมาได้มีการจัดตั้งเครือข่ายอุดมศึกษาเพื่อสันติศึกษา ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ จัดการประชุมใหญ่สันติศึกษาระดับอุดมศึกษา ในหัวข้อ “สันติศึกษากับความรับผิดชอบของมหาวิทยาลัยต่อสังคม” เมื่อวันที่ 18 – 19 เมษายน 2554 ณ ห้องประชุม 202 อาคารจามจรี 4 เพื่อระดมความคิดจากนักวิชาการทางด้านสันติศึกษาและแสดงบทบาทของมหาวิทยาลัยกับการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยหลักสันติวิธี โดยมีคณาจารย์ นักวิชาการ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมประชุมกว่า 80 คน

ในการประชุมครั้งนี้ นายจาตุรนต์ ฉายแสง ประธานสถาบันศึกษากับการพัฒนาประชาธิปไตย ได้กล่าวถึงบทบาททางวิชาการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง มีสาระสำคัญดังนี้

1. บทบาททางวิชาการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยว่ามีความพยายามในเรื่องนี้ในวงจำกัด อันเนื่องมาจากสาเหตุ เช่น ความอ่อนไหวและความล่อแหลมต่อการเข้าใจผิด

รวมทั้งอาจถูกมองว่าเป็นการเลือกข้าง ทำให้การแสดงความคิดเห็นทางวิชาการไม่มีน้ำหนัก บทบาทของนักวิชาการสันติศึกษาในการแก้ไขความขัดแย้งขาดความน่าเชื่อถือ

2. นักวิชาการสันติศึกษาจะต้องเป็นหลักให้กับสังคม และยื่นหยัดในหลักวิชาการทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้แก่ฝ่ายต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ความรู้เรื่องสันติวิธีมีความหลากหลาย ซึ่งสังคมไทยยังขาดองค์ความรู้ในเรื่องเหล่านี้อยู่มาก

3. ทุกฝ่ายควรหลีกเลี่ยงความรุนแรง หาทางแก้ไขปัญหาความแตกต่างทางสังคมและความคิดด้วยหลักสันติวิธี รัฐต้องบังคับใช้กฎหมายโดยหลักนิติธรรม โดยคำนึงถึงการรักษาชีวิตของประชาชน ที่ผ่านมารายังยึดติดกับเรื่องสันติวิธี โดยมองว่าต้องไม่ใช่ความรุนแรงเพียงอย่างเดียว แต่ไม่ได้แก้ที่ต้นเหตุของปัญหา ทำให้ความขัดแย้งนำไปสู่การใช้ความรุนแรงดังที่เป็นอยู่ สถาบันอุดมศึกษาและนักวิชาการสันติศึกษาจึงเป็นหลักสำคัญในการความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างมาก

จากการประชุมใหญ่สันติศึกษาระดับอุดมศึกษาได้สรุปแถลงการณ์ของเครือข่ายสันติศึกษา ณ วันที่ 19 เมษายน 2554 ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยบุคคล องค์กร และสถาบันการศึกษา จะพยายามสร้างเครือข่ายความร่วมมือกันเพื่อพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ทางด้านสันติศึกษา โดยส่งเสริมการศึกษาวิจัยทั้งทฤษฎีและปฏิบัติด้านสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ อย่างมุ่งมั่นและต่อเนื่อง พยายามเสริมสร้างปัญญาร่วมกับสังคมให้มีการสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจต่อสังคม ในการใช้พลังปัญญาในการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยยึดคุณค่าและคุณประโยชน์ของสังคมส่วนร่วม และประการสุดท้ายคือ พยายามแสวงหาวิธีในการสร้างสรรค์สังคมที่นำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย โดยอาศัยองค์ความรู้และภูมิปัญญาในสันติศึกษาที่สั่งสมไว้และพัฒนาอีก ๆ ขึ้น เพื่อเป็นพลังในการเสริมสร้างผู้สังคมแห่งสันติสุขอย่างยั่งยืน (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554 : 2 – 3)

ผลจากแนวคิดการจัดตั้ง “เครือข่ายสันติศึกษาอุดมศึกษา” ดังกล่าวได้เกิดการร่วมตัวกันอย่างหลวม ๆ ของนักวิชาการและหน่วยงานด้านสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ผลจากการนำเสนอตามข้อเรียกร้องของเครือข่ายมีหน่วยงานที่รับผิดชอบนำไปปฏิบัติในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่ความตระหนักในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธียังไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจจะเกิดจากหน่วยงานด้านสันติศึกษา และสันติวิธี ต่างฝ่ายต่างปฏิบัติไปตามแนวทางนโยบายของหน่วยงานของตนเอง ยังไม่มีหน่วยงานกลางด้านสันติศึกษาและสันติวิธีที่จะผลักดันเป็น “นโยบาย” หรือ “วาระแห่งชาติ” ก็เป็นการยากอย่างยิ่งที่ ขบวนการหรือเครือข่ายสันติศึกษาอุดมศึกษาจะมีพลังในการดำเนินงานเพื่อ นำสันติวิธีมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยได้อย่างเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ ในทัศนะของผู้วิจัยเห็นว่า หากสำนักงาน

คณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ว่าเป็นเจ้าภาพในการจัดตั้ง “เครือข่ายสันติศึกษาอุดมศึกษา” และผลักดันให้เกิด การจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาภายในสถานศึกษา ระดับอุดมศึกษาทุกแห่ง ย่อมจะทำให้เกิดการผลักดัน “สันติศึกษา” เข้าสู่มหาวิทยาลัยที่มีภารกิจหลักในการผลิตบัณฑิตให้มีความรู้ด้านสันติศึกษา การทำงานวิจัยด้านสันติศึกษา การบริการวิชาการด้านสันติศึกษา และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมด้านสันติศึกษา ย่อมจะส่งผลให้สังคมไทยโดยรวมตระหนักเห็นความสำคัญของสันติศึกษาและสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้ง ความรุนแรงทั้งในปัญหาความมั่นคงของชาติ การเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ต่อไป

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาได้มีประกาศคณะกรรมการการอุดมศึกษา เรื่อง แนวทางการปฏิบัติตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552 : 6 – 20) ได้กำหนดการเรียนรู้และมาตรฐานผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยไว้อย่างน้อย 5 ด้าน ได้แก่ ทักษะด้านคุณธรรม จริยธรรม (Ethics and Moral) ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (Interpersonal Skills and Responsibility) และด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ (Numerical Analysis Communication and Information Technology Skills) ในด้านทักษะทางปัญญา (Cognitive Skills) หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์และใช้ความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ ทฤษฎี และกระบวนการต่าง ๆ ในการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ๆ ที่ไม่ได้คาดคิดมาก่อน

นอกจากนั้น สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2552 : 20) ได้กำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของแต่ละระดับคุณวุฒิ ในระดับปริญญาตรีตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย จำนวน 3 ใน 5 ข้อไว้ ดังนี้

1. มีความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหา และข้อโต้แย้งทั้งในสถานการณ์ส่วนบุคคล และของกลุ่ม โดยการแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำในการแสวงหาทางเลือกใหม่ที่เหมาะสม ไปปฏิบัติได้
2. สามารถประยุกต์ความเข้าใจอันต้องแท้ในทฤษฎีและระเบียบวิธีการศึกษาค้นคว้าในสาขาวิชาของตนเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและข้อโต้แย้งในสถานการณ์อื่น ๆ
3. สามารถพิจารณาแสวงหาและเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาทางวิชาการหรือวิชาชีพ โดยยอมรับข้อจำกัดของธรรมชาติและความรู้ในสาขาวิชาของตน

จากการเรียนรู้และมาตรฐานผลการเรียนรู้ และคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของแต่ละระดับคุณวุฒิ ในระดับปริญญาตรีตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย

ไทยดังกล่าว ได้ให้ความสำคัญต่อทักษะทางปัญญาในการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์ใหม่ ๆ และมีคุณสมบัติในการแก้ปัญหา ความขัดแย้งในสถานการณ์ส่วนบุคคล และกลุ่ม สามารถแสวงหาทางเลือกในการแก้ปัญหาและสามารถนำไปปฏิบัติได้ นั้น มีความสอดคล้องกับการสอนสันติศึกษาอย่างมาก เพราะวิชาสันติศึกษานั้น มุ่งสอนให้ผู้เรียนมีทักษะทางปัญญา มีความสามารถในการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรงในสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งความขัดแย้งในระดับบุคคล กลุ่ม ชุมชน สังคม และประเทศ และมีสามารถในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีเป็นทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

ซึ่งสอดคล้องกับรายงานประจำปีของคณะกรรมการการดำเนินการกิจกรรมการสร้างรายวิชาและการจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษา เครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลาง เพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2554 : 5) ได้สรุปไว้ว่า การจัดการเรียนการสอนในหมวดวิชาศึกษาทั่วไปตามหลักสูตรระดับปริญญาตรี สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ควรมีการสร้างหลักสูตรและเปิดรายวิชาที่มีความทันสมัย เหมาะสมกับเหตุการณ์หรือบริบทของสังคมไทยในปัจจุบัน และรองรับสิ่งที่จะเกิดขึ้นและเกิดผลกระทบต่อสังคมไทยในอนาคต ในรายวิชาที่มหาวิทยาลัยควรนำไปพิจารณาเปิดการเรียนการสอน ได้แก่ รายวิชาเกี่ยวกับ การเป็นพลเมืองโลกและพลเมืองที่ดี ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สันติศึกษาหรือสันติภาพ การป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติ อาเซียนศึกษา และการเรียนรู้สู่จิตสำนึกที่ดี เช่น จิตตปัญญาศึกษา การพัฒนาจิต เป็นต้น จากการประชุมดังกล่าวมีมหาวิทยาลัยที่เป็นเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลาง เพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้ทำการเปิดการเรียนการสอนรายวิชาสันติศึกษาในหมวดวิชาศึกษาทั่วไป ได้แก่ รายวิชามนุษย์กับสันติภาพ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ การสอนสอดแทรกความรู้สันติศึกษาในรายวิชาต่าง ๆ ของหมวดวิชาศึกษาทั่วไป และหมวดวิชาเลือก ของมหาวิทยาลัยเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษาเขตภาคกลาง เพื่อพัฒนาบัณฑิตอุดมคติไทย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา แต่การเรียนการสอนสันติศึกษายังมีจำนวนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนสถาบันการศึกษาที่เปิดการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี

4. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการสอน

4.1 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน

องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน ได้มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนไว้ อาทิเช่น

จอยส์ เวลและชาวเวอร์ (Joyce Weil and Showers, 1992 : 197-210) ได้เสนอรูปแบบการจัดการเรียนการสอน โดยเริ่มจากเสนอภาพเหตุการณ์ในห้องเรียน (Scenario) เพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนแต่ละรูปแบบซึ่งแต่ละรูปแบบมีองค์ประกอบ 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 กล่าวถึงที่มาของรูปแบบการเรียนการสอน (Orientation to the Model) ประกอบด้วยเป้าหมายของรูปแบบ ข้อตกลงเบื้องต้น หลักการ มโนทัศน์ที่สำคัญที่เป็นพื้นฐานของรูปแบบการสอน

ส่วนที่ 2 รูปแบบการเรียนการสอน (The Model of Teaching) มี 4 ส่วน คือ กิจกรรมที่จะสอนเป็นขั้น ๆ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีจำนวนขั้นตอนการสอนแตกต่างกันไป

1. ขั้นตอนของรูปแบบ (Syntax) เป็นการจัดเรียงตามลำดับกิจกรรมที่จะสอนเป็นขั้น ๆ ซึ่งแต่ละรูปแบบมีจำนวนขั้นตอนการสอนแตกต่างกันไป

2. รูปแบบของสังคม (Social System) เป็นการอธิบายบทบาทของครู และนักเรียนซึ่งแต่ละรูปแบบจะแตกต่างกันไป

3. หลักการแสดงการโต้ตอบ (Principle of Reaction) เป็นการบอกวิธีการที่ครูจะตอบสนองต่อสิ่งที่นักเรียนกระทำ อาจเป็นการให้รางวัล การสร้างบรรยากาศอิสระไม่มีการประเมินว่า ถูกหรือผิด เป็นต้น

4. สิ่งสนับสนุนการเรียนการสอน (Support System) เป็นการบอกเงื่อนไขหรือสิ่งจำเป็นในการที่จะใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้เกิดผล เช่น การสอนฝึกทักษะนักเรียนจะต้องได้ฝึกการทำงานในสถานที่และด้วยอุปกรณ์ที่ใกล้เคียงกับสภาพการทำงานจริง ๆ

ส่วนที่ 3 การนำรูปแบบการเรียนการสอนไปใช้ (Application) เป็นการแนะนำ และให้ข้อสังเกตการใช้รูปแบบการเรียนการสอนนั้น เช่น จะใช้เนื้อหาประเภทใดใช้กับเด็กระดับใดจึงจะเหมาะสม เป็นต้น

ส่วนที่ 4 ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียนทั้งทางตรง และทางอ้อม (Instructional and Nurturant Effects) เป็นการบอกให้รู้ว่าแต่ละรูปแบบจะเกิดผลอะไรบ้างกับนักเรียน โดยที่ผลทางตรงมาจากการสอนของครูที่จัดขึ้นตามขั้นตอน ส่วนผลทางอ้อมมาจากสภาพแวดล้อม ซึ่งถือเป็นผลกระทบที่เกิดแฝงไปกับการสอนซึ่งสามารถใช้เป็นข้อพิจารณาในการเลือกรูปแบบการสอนไปใช้

อาร์เรนด์ (Arend, 1997 : 7) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนว่ามี 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. หลักการตามทฤษฎีที่ใช้เป็นแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบ
2. ผลการเรียนรู้ที่ต้องการ
3. วิธีสอนที่จะทำให้การเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ

4. สิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอนที่จะนำไปสู่ผลการเรียนรู้ที่ต้องการ
ทิสนา เขมมณี (2555 : 222) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน
ไว้ ดังนี้

1. มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของ
รูปแบบการสอนนั้น
 2. มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้อง
กับหลักที่ยึดถือ
 3. มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของ
ระบบให้สามารถนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้น ๆ
 4. มีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่าง ๆ อันจะช่วยให้
กระบวนการเรียนการสอนนั้น ๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด
- จากองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้
ดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน

องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน		
Joyce Weil and Showers (1992)	Arends (1997)	ทิสนา เขมมณี (2545)
หลักการ มโนทัศน์	หลักการตามทฤษฎี	ปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด
รูปแบบการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอน	ผลการเรียนรู้	สภาพและลักษณะของการ จัดการเรียนการสอน
การแนะนำ และการให้ ข้อสังเกตต่อรูปแบบการสอน	วิธีสอน	การจัดระบบ
ผลที่เกิดขึ้น	สิ่งแวดล้อม ผลการเรียนรู้	วิธีสอน เทคนิคการสอน กระบวนการเรียนการสอน

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่า ผลการสรุปองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน
ของนักการศึกษาทั้ง 3 ท่าน ได้กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนออกเป็น 4

องค์ประกอบ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันขึ้นอยู่กับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี การเรียนการสอน วิธีการสอนต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ

5. แนวคิดเกี่ยวกับการถอดบทเรียน

5.1 ความหมายของการถอดบทเรียน

ความหมายของการถอดบทเรียนได้มี นักวิชาการ นักการศึกษา หน่วยงานได้ให้ความหมายของการถอดบทเรียน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555 : 3) การถอดบทเรียน หมายถึง วิธีการเรียบเรียงความรู้จากการเล่าเรื่อง และการถ่ายทอดเป็นเอกสารงานเขียนการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนของครูที่จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งการจัดกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ แล้วนำมาพัฒนาเป็นความรู้การจัดกิจกรรมผู้เรียน สารสำคัญที่ได้มาจากประสบการณ์และการปฏิบัติของครูที่ดำเนินการอยู่ในโรงเรียนซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ได้จริง

กนกภรณ์ ชูจิต และสกรรจ์ พรหมศิริ (ม.ป.ป. : 3) การถอดบทเรียน หมายถึง วิธีการจัดการความรู้รูปแบบหนึ่งที่เน้นเสริมสร้างการเรียนรู้ในกลุ่มที่เป็นระบบ เพื่อสกัดความรู้ที่ฝังลึกในตัวคนและองค์ความรู้ของท้องถิ่นออกมาเป็นบทเรียนที่สามารถนำไปสรุปและสังเคราะห์เป็นชุดความรู้ คู่มือ สื่อรูปแบบต่างๆ โดยผลที่ได้จากการถอดบทเรียนนอกจากเรื่องของชุดความรู้แล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ผู้ร่วมกระบวนการถอดบทเรียนจะต้องเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์ และมีคุณภาพยิ่งขึ้น

อรศรี งามวิทย์พงศ์ (2549 : 122) การถอดบทเรียน หมายถึง กระบวนการทบทวนสรุปประสบการณ์ที่ผ่านมาในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดอันชัดเจนและความรู้ในเหตุปัจจัยอย่างเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอก ซึ่งทำให้เกิดผลอย่างเห็นอยู่ในปัจจุบัน ไม่ว่าผลด้านบวกหรือด้านลบ

นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ (2556 : 55) การถอดบทเรียน หมายถึง เป็นวิธีการจัดการความรู้หรือคล้ายกับการประเมินผลแบบหนึ่ง เพื่อสกัดความรู้ที่ฝังลึกในตัวคน ออกมาเป็นบทเรียน ในการสร้างสรรค์งานให้มีคุณภาพตามเรื่องที่สนใจศึกษา

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การถอดบทเรียน หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อการพัฒนา หรือปรับปรุงการปฏิบัติกิจกรรมในการปฏิบัติต่อไปของการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น โดยการสะท้อนการเรียนรู้หลัง

ปฏิบัติกิจกรรมด้วยการอธิบายเหตุการณ์จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม จนเกิดผลการปฏิบัติตามความสามารถ

5.2 การดำเนินการถอดบทเรียน

การถอดบทเรียน มีแนวทางการดำเนินการถอดบทเรียน ซึ่ง นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ (2556 : 56) ได้กล่าวถึงรูปแบบการถอดบทเรียนว่าโดยทั่วไปมี 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น เป็นการถอดบทเรียนที่เน้นเฉพาะกิจกรรมสำคัญของโครงการ และสามารถนำผลการถอดบทเรียนจากกิจกรรมนั้น ๆ ไปใช้ประโยชน์ในพัฒนาโครงการให้ประสบความสำเร็จในอนาคต (Best Practice)

2. การถอดบทเรียนทั้งโครงการ เป็นการถอดบทเรียนทั้งระบบ โดยเริ่มตั้งแต่ความเป็นมาของโครงการ กระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์เมื่อสิ้นสุดโครงการ

จะเห็นได้ว่าการถอดบทเรียนทั้ง 2 รูปแบบจะต้องใช้การวิเคราะห์เชิงลึก เช่น วิเคราะห์ด้วย SWOT เพื่อศึกษาปัจจัย และเงื่อนไขที่นำไปสู่ผลของการดำเนินโครงการ ดังนั้นการถอดบทเรียนจึงมีขั้นตอนที่สำคัญ คือ การสร้างบรรยากาศ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการถอดบทเรียนมีความผ่อนคลายเป็นกันเอง การกำหนดกติกาในการถอดบทเรียนอย่างมีส่วนร่วม โดยกำหนดประเด็นที่สำคัญคือการกำหนดเป้าหมายการถอดบทเรียนคืออะไร มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร วิธีการถอดบทเรียนใช้วิธีอะไร เช่น ใช้การระดมความคิดเห็น เน้นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หน้าที่ของผู้ร่วมถอดบทเรียนเป็นอย่างไร เช่น ทุกคนให้การยอมรับความเป็นจริง และเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ข้อพึงระวังในการถอดบทเรียนควรเป็นอย่างไร เช่น ไม่ตำหนิ และไม่ประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ร่วมถอดบทเรียน เป็นต้น และการเข้าสู่ประเด็นสำคัญของการถอดบทเรียน เป็นขั้นตอนสำคัญในการสกัดความรู้จากผู้ร่วมถอดบทเรียน โดยการเล่าประสบการณ์จากวิธีการปฏิบัติงานของผู้ร่วมถอดบทเรียน การเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างวิธีการปฏิบัติงานที่กำหนดในแผนปฏิบัติงานกับวิธีการปฏิบัติงานจริง การวิเคราะห์ผลการปฏิบัติงานที่ได้เป็นอย่างดี การให้ข้อเสนอแนะวิธีการปฏิบัติงานต่อไปให้ดีขึ้น การวิเคราะห์อุปสรรคที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน การให้ข้อเสนอแนะในสิ่งที่ควรทำเพิ่มเติมในการปฏิบัติงานที่ผ่านมา ข้อเสนอแนะในสิ่งที่ควรทำเพิ่มเติมในการปฏิบัติงานที่ผ่านมา และการประเมินความพึงพอใจผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา ซึ่ง นรินทร์ สังข์รักษา (2555 : 18-33) ได้แสดงขั้นตอนการถอดบทเรียน ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ขั้นตอนการถอดบทเรียน

ที่	การดำเนินการถอดบทเรียน	ขั้นตอนการถอดบทเรียน
1	การออกแบบแผนการถอดบทเรียน	<p>ขั้นที่ 1 การกำหนดรูปแบบในการถอดบทเรียน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การถอดบทเรียนทั้งโครงการ - การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น <p>ขั้นที่ 2 การเลือกเทคนิคการถอดบทเรียน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การถอดบทเรียนด้วยเทคนิคการทบทวนหลังปฏิบัติ (Retrospect) - เทคนิคการประเมินประสิทธิผลการทำงาน (Performance measurement : PM) - เทคนิคการทบทวนระหว่างปฏิบัติ (After action review : AAR) - เทคนิคแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome mapping : OM) <p>ขั้นที่ 3 การกำหนดปฏิทินการถอดบทเรียน</p>
2	การดำเนินการถอดบทเรียน	<p>ขั้นที่ 4 การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น</p> <p>ขั้นที่ 5 การถอดบทเรียนทั้งโครงการ</p>
3	การสื่อสารผลการถอดบทเรียน	<p>ขั้นที่ 6 การบันทึกบทเรียน</p> <p>ขั้นที่ 7 การพัฒนาชุดความรู้</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเขียนชุดความรู้แบบเล่าเรื่อง - การเขียนชุดความรู้แบบวิเคราะห์
4	การติดตามการนำบทเรียนไปใช้	<p>ขั้นที่ 8 การติดตามการใช้บทเรียน</p> <ul style="list-style-type: none"> - การติดตามการใช้บทเรียนระหว่างการปฏิบัติงาน - การติดตามการใช้บทเรียนหลังสิ้นสุดโครงการ

5.3 วิธีวิทยาในการถอดบทเรียน

วิธีวิทยา (Methodology) ในการถอดบทเรียนเป็นการศึกษาที่มีระบบเกี่ยวกับวิธีการหรือเทคนิควิธี คุณค่าของวิธีวิทยามีได้อยู่ที่ความแพร่หลาย ความทันสมัยหรือความนิยมชมชอบ แต่อยู่ที่ว่าวิธีวิทยานั้น ๆ ได้สร้างความรู้ใหม่และนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากความรู้นั้นได้มากเพียงใด ซึ่ง นรินทร์ สังข์รักษา และคณะ (2556 : 58 - 60) ได้กล่าวถึงวิธีวิทยาที่ใช้ในการถอดบทเรียน ดังนี้

1. การเรียนรู้จากเพื่อน (Peer assist : PA) การเรียนรู้จากเพื่อนได้รับการพัฒนาจากบริษัท BP Amaco ซึ่งเป็นบริษัทน้ำมันของประเทศอังกฤษ โดยการเชิญทีมงานภายนอก (ทีมเยือน) มาแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ให้กับทีมเจ้าของบ้านหรือทีมภายใน (ทีมเหย้า) การเรียนรู้จากเพื่อนเป็นการเรียนรู้ก่อนทำกิจกรรม โดยคำว่า “เพื่อน” ในที่นี้ หมายถึง ทีมผู้ช่วยกับทีมที่ปรึกษาภายนอก ขั้นตอนสำคัญของวิธีการเรียนรู้จากเพื่อน ดังนี้

1.1 กำหนดวัตถุประสงค์ว่าอะไรคือโจทย์ที่ต้องการเรียนรู้

1.2 ออกแบบการดำเนินงาน โดยการกำหนดว่า ใครคือผู้รู้ ใครคือผู้ดำเนินการ ใครคือผู้ร่วม (เพื่อให้เกิดความหลากหลายในทักษะและประสบการณ์) และกำหนดบทบาทของแต่ละฝ่าย ให้ชัดเจนในแต่ละช่วงเวลา 4 ช่วงหลัก อันได้แก่ 1) ทีมเหย้า-ให้ข้อมูลพื้นฐาน 2) ทีมเยือน-ซักถามสิ่งที่สงสัย 3) ทีมเยือน-เสนอมุมมอง และ 4) ทีมเหย้า-ทีมเยือนแลกเปลี่ยนความรู้

2. การเรียนรู้หลังการดำเนินงาน (Retrospect) มีรายละเอียดที่ลึกซึ้งมากกว่า AAR ทั้งนี้เป้าหมายสำคัญอยู่ที่การนำบทเรียนที่ได้ไปใช้ใน โครงการต่อไปมิใช่เพื่อให้ทีมงานบรรลุเป้าหมายของงานเดิม ซึ่งขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 จัดประชุมพร้อมหน้า (Face to face) ไม่ควรใช้วิธีการประชุมทางไกล (Video conference) หรือการติดต่อทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์

2.2 เชิญบุคคลที่เหมาะสมและ เช่น แกนหลักของโครงการ ผู้รับผลจากโครงการ

2.3 คัดเลือกวิทยากรและทีมงานที่มีทักษะและไม่ควรเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับโครงการเพราะจะทำให้ไปมุ่งเน้น อธิบาย “สิ่งที่เราทำผ่านมา” มากกว่าที่จะพิจารณาว่า “เราควรจะทำอะไรต่อไปในอนาคต หากมีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกัน”

2.4 ทบทวนวัตถุประสงค์และผลที่ส่งมอบของโครงการ

2.5 ทบทวนแผนงานและกระบวนการดำเนินโครงการ

2.6 ตั้งคำถามว่า “อะไรที่เป็นไปได้ดีและทำไมหลีกเลี่ยงคำถามที่ตอกย้ำความผิด

2.7 ค้นหาว่าอะไรทำได้ดี และมีข้อเสนอแนะในอนาคตอย่างไร

2.8 อะไรที่สามารถทำให้ดียิ่งขึ้น “ทุก ๆ ความสำเร็จมีช่องว่างของการพัฒนาเสมอ”

2.9 ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้นและพยายามหลีกเลี่ยงการทำผิดซ้ำ

2.10 แน่ใจว่าผู้เข้าร่วมการประชุมไปด้วยความชื่นชม

2.11 จะทำอะไรต่อไป

2.12 บันทึกผลการประชุม โดยมีคำแนะนำสำหรับอนาคต

3. การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) เป็นเครื่องมือที่เชื่อในแนวคิดเรื่อง “ตีเหล็กกำลังร้อน” โดยพัฒนามาจากการพัฒนาการเรียนรู้ในกองทัพสหรัฐอเมริกา กล่าวกันว่า การเรียนรู้หลังปฏิบัติการมีสถานะเป็นระบบที่สถาปนาเป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงสถาบัน (Institutional learning system) ที่สำคัญของทหารอเมริกันในช่วงช่วงที่อเมริกาประสบความสำเร็จในสงครามเวียดนาม อันทำให้ความภาคภูมิใจในตนเองของทหารอเมริกันเสื่อมถอยไปมาก แต่ด้วยกระบวนการการเรียนรู้หลังปฏิบัติการที่เข้มข้น หรือด้วยการถอดบทเรียนจากสถานการณ์รบจำลอง เมื่อทบทวนความสำเร็จหรือล้มเหลวภายหลังจากกลุ่มปฏิบัติการกิจที่ได้รับมอบหมาย เพื่อหาหนทางที่จะทำให้อีกดีขึ้นในวันข้างหน้า ทำให้กองทัพเกิดการเรียนรู้เป็นอย่างมาก จนทำให้สามารถสถาปนาความรู้สู่ภาคภูมิใจในกองทัพให้หวนกลับมาได้อีกครั้ง ดังนั้น การเรียนรู้หลังปฏิบัติการที่นำมาประยุกต์ใช้ในโครงการพัฒนานั้นมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น Lesson learned, Post-operation view, Learning review และ Learning after the event เป็นต้น แต่คำถามหลัก ๆ ที่เรียกกันว่า Key learning points เพื่อการเรียนรู้ ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก ดังเช่น ชุดคำถาม ดังนี้

3.1 เราวางแผนกันอย่างไร อะไรคือจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติการ

3.2 เมื่อเราดำเนินโครงการพัฒนาไประยะหนึ่งแล้วสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เป็นไปตามที่วางแผนไว้หรือไม่/ทำไมเป็นเช่นนั้น

3.3 มีสิ่งใดบ้างไม่เป็นไปตามที่วางแผนไว้/ทำไมเป็นเช่นนั้น

3.4 เรามีปัญหาอะไรบ้าง

3.5 เราน่าจะสามารถทำสิ่งใดให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้บ้าง

3.6 ในการดำเนินงานครั้งต่อไป มีสิ่งใดที่เราจะปฏิบัติให้แตกต่างไปจากครั้งที่ผ่านมา

การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) ซึ่ง เนาวรัตน์ พลายน้อย (2547 : 5-8) ได้กล่าวถึง ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า ในการดำเนินโครงการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด ระบบคุณค่าและพฤติกรรมนั้น แม้มีโครงการที่ออกแบบวางแผนไว้อย่างดีในขั้นตอนแรกแล้ว ก็ยังต้องการจัดการในขั้นตอนของการดำเนินการและในกระบวนการของโครงการให้มีลักษณะ “Effect process” ไปโดยตลอด เนื่องจากในความเป็นจริง

เงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ องค์ความรู้และวิธีคิดในการทำงานก็จะต้องมีพลวัตปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ด้วย องค์ความรู้ทุกด้าน โดยเฉพาะองค์ความรู้ในการบริหารจัดการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายนั้น จึงต้องมีพลวัตอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยวิธีคิดที่หลากหลายและมีพลังอันจะทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของบุคคล กลุ่มบุคคลและองค์กร การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) เกิดจากความสำเร็จพื้นฐาน ดังนี้

1. ความรู้ ความรู้เกิดจากการใคร่ครวญ ครุ่นคิดและจัดระบบจากปฏิบัติการจริงอย่างทันเวลา

2. ใครคือผู้รู้ ผู้รู้ในโครงการพัฒนา คือ ผู้รู้ที่มีเชิงปัจเจกบุคคลที่ตั้งตัวกำหนดแนวปฏิบัติให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม หากแต่ผู้รู้ คือ เครือข่ายของบุคคล และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางความรู้ ของผู้ที่มีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติจริงมาด้วยกัน ผู้ปฏิบัติการที่หลากหลายคือแหล่งความรู้ (Source of knowledge) ของการเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR)

3. ความรู้สร้างขึ้นหรือแสวงหามาได้อย่างไร การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) สร้างความรู้ผ่านการกระทำหรือการปฏิบัติจริงของกลุ่มอย่างกระตือรือร้น ทั้งนี้ความรู้จะผ่านการสังเคราะห์ โดยความช่วยเหลือของผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) นำไปใช้และสร้างความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบต่อเนื่องไปเรื่อย ๆ

4. ความรู้ถ่ายทอด (Transmit) อย่างไร การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) เชื่อในการถ่ายทอดความรู้ในเชิงปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มผู้ปฏิบัติการด้วยกัน (Community of practices) และเชื่อว่าจะต้องมีกระบวนการให้ความรู้ใหม่เชิงปฏิบัติการที่สร้างขึ้นได้นั้น ถ่ายทอดเผยแพร่ให้เป็นที่รับรู้และเรียนรู้ในองค์กรให้ทั่วถึงโดยเร็วที่สุด โดยมีเงื่อนไขและสถานการณ์แวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมสนับสนุน

5. ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) จะถูกนำไปใช้ (Utilized) อย่างไร ความรู้ที่เห็นพ้องร่วมกันจะถูกนำไปใช้เพื่อปฏิบัติการครั้งต่อไป ในทันที AAR เชื่อในเรื่องการเปลี่ยนแปลงที่จะบรรลุได้ด้วยการบริหารจัดการความรู้ที่ผ่านการเห็นพ้องอย่างมีประสิทธิภาพ AAR มิเพียงให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้เท่านั้น หากแต่ให้ความสำคัญกับสมรรถนะของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กร ในการเลือกหยิบความรู้ที่มีอยู่แล้วมาใช้เพื่อปฏิบัติการให้ได้ผลด้วย

6. ความรู้มีการสะสม (Accumulated) อย่างไร การเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) แต่ละครั้งจะมีการทำเอกสารสรุปบทวน โดยกลุ่มจนเป็นความเห็นรวม การสะสม

ความรู้โดยการบันทึกผ่านปฏิบัติการ แต่แต่ละครั้งและนำความรู้เหล่านั้นมาเผยแพร่ไปสู่การค้นพบ “บทเรียนที่ดี”

7. สิ่งใดคือกระบวนการเรียนรู้ (Process of learning) กระบวนการเรียนรู้ในการเรียนรู้ หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) คือการใช้ฐานการปฏิบัติการจริง วิธีการเข้าสู่ความรู้ ใช้แนวทางการมีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์ในทางราบและพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างบูรณาการ ทั้งนี้ วิธีการเรียนรู้ (Learning method) ในการเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) ได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ข้างต้น และให้ความสำคัญอย่างมากกับผู้อำนวยความสะดวก ที่จะเป็นผู้มีบทบาทหลักในการอำนวยความสะดวกให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้

จากที่กล่าวมา สรุปได้ว่าการถอดบทเรียนเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้ในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม เพื่อการพัฒนา หรือปรับปรุงการปฏิบัติกิจกรรมในการปฏิบัติต่อไปของการปฏิบัติงานให้ดีขึ้น โดยการสะท้อนการเรียนรู้หลังปฏิบัติกิจกรรมด้วยการอธิบายเหตุการณ์จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการปฏิบัติกิจกรรม จนเกิดผลการปฏิบัติ ตามความสามารถ

ในงานวิจัยครั้งนี้ จะใช้การถอดบทเรียนการเรียนรู้หลังปฏิบัติการ (After action review : AAR) การสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษา หลังการทดลองใช้รูปแบบการสอน สันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทยเสร็จสิ้น

6. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

6.1 ความหมายของความพึงพอใจ

จากการศึกษาค้นคว้างานเอกสารและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ มีนักวิชาการและนักวิจัยได้ให้ความหมายแนวคิดและทฤษฎีความพึงพอใจ ไว้ดังนี้

วรูม (Vroom, 1964 : 99) ได้กล่าวว่า “ความพึงพอใจ หมายถึง ผลที่ได้จากการที่บุคคล เข้าไปมีส่วนร่วมในสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยมีลักษณะคล้ายกันกับทัศนคติ กล่าวคือ ทัศนคติด้านบวกจะ แสดงให้เห็นถึงความพึงพอใจและทัศนคติด้านลบจะแสดงให้เห็นถึงความไม่พึงพอใจ ความพึงพอใจจึงเป็นทัศนคติทางบวกที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วม”

โวลแมน (Wolman, 1973 : 384) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจ หมายถึง “ความรู้สึก หรือ (Feeling) มีความสุข สำเร็จตามเป้าหมาย/แรงจูงใจตามที่ต้องการ”

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 775) ได้ให้ความหมายของความพึงพอใจ หมายถึง “ความพอใจ ความชอบใจ”

มอร์ส (Morse อ้างถึงใน กมลมาศ อุเทนสุด, 2548) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถลดความตึงเครียดของบุคคลให้น้อยลงได้ ถ้าความตึงเครียดมีมากก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ ซึ่งความเครียดมีผลมาจากความต้องการของมนุษย์ หากมนุษย์มีความต้องการมากก็จะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้อง แต่ถ้าเมื่อใดความต้องการได้รับการตอบสนอง ก็จะทำให้เกิดความพอใจ

จิรพร วีระหงส์ (2548) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของความพึงพอใจไว้ 3 ประการ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) เป็นลักษณะความรู้สึก หรืออารมณ์ของบุคคล มี 2 ลักษณะคือ ความรู้สึกทางบวก คือ ความชอบ ความพอใจ เห็นใจ เป็นต้น และความรู้สึกทางลบ คือ ไม่ชอบ ไม่พอใจ ไม่เห็นใจ เป็นต้น

2. องค์ประกอบทางด้านความคิด (Cognitive Component) คือ การที่สมองของบุคคลรับรู้และวินิจฉัยข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้รับเกิดความรู้ความคิดเกี่ยวกับวัตถุบุคคลหรือสภาพขึ้น องค์ประกอบทางความคิดเกี่ยวข้องกับการพิจารณาที่มาของทัศนคติออกมาว่าถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี

3. องค์ประกอบทางพฤติกรรม (Behavior Component) เป็นความพร้อมที่จะกระทำหรือพร้อมที่จะตอบสนองต่อที่มาของทัศนคติ

6.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจที่มีชื่อเสียงมากที่สุด คือ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow, 1970 : 170) โดยที่มาสโลว์มีความเชื่อพื้นฐานว่า “ความพึงพอใจของมนุษย์เป็นกระบวนการจูงใจให้มนุษย์แสวงหาความต้องการตามลำดับขั้น เมื่อมนุษย์มีความพึงพอใจอย่างสมบูรณ์ มนุษย์จะพึงพอใจต่อสิ่งนั้นและยังคงเรียกร้องความพึงพอใจสิ่งอื่น ๆ ต่อไป จนกว่าจะบรรลุความพึงพอใจในความต้องการขั้นสูงสุด”

ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (The Need Hierarchy Conception of Human Motivation) เรียงลำดับความต้องการของมนุษย์จากขั้นต้นไปสู่ความต้องการขั้นต่อไปเป็นลำดับดังนี้

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำ ออกซิเจน การพักผ่อนนอนหลับ ความต้องการทางเพศ ความต้องการทางการสัมผัส
2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ ความต้องการรู้สึกมั่นคงทางร่างกายและจิตใจ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
3. ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and Love Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก การมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ความเป็นเจ้าของ และการมีส่วนร่วม
4. ความต้องการได้รับความยกย่องนับถือ (Esteem Needs) ได้แก่ ความยอมรับนับถือ

ตนเอง ความเชื่อมั่นในตนเอง การมีความสามารถในตนเอง ความศรัทธาในตัวเอง และการต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง และการยอมรับนับถือ

5. ความต้องการที่จะเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง (Self-Actualization Needs) ได้แก่ การค้นพบคุณค่าและความสามารถของตนเอง มีความภาคภูมิใจในตนเองอย่างลึกซึ้ง และมีความเข้าใจในตัวเองอย่างแท้จริง

สรุปลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ มีการเรียงลำดับขั้นความต้องการที่อยู่ในขั้นต่ำสุด จะต้องได้รับความพึงพอใจเสียก่อนบุคคลจึงจะสามารถผ่านพ้นไปสู่ความต้องการที่อยู่ในขั้นสูงขึ้นตามลำดับ

มาสโลว์ มีข้อสังเกตเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ที่มีผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกมาประกอบด้วย หลักการสำคัญ 2 ประการ คือ

1. หลักการแห่งความขาดตกบกพร่อง (The Deficit Principle) เมื่อมนุษย์พลาดหวังจากความต้องการของตัวเอง จะทำให้ความต้องการของตัวเองหยุดไปไม่สามารถสร้างแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมอื่น ๆ ต่อไป จะกลายเป็นคนที่ยอมรับความพ้อใจในสภาพตามความเป็นจริง ยอมรับและพอใจต่อความขาดตกบกพร่องของตัวเองได้

2. หลักการแห่งความเจริญก้าวหน้า (The Progression Principle) เมื่อมนุษย์บรรลุความต้องการในขั้นที่ต่ำกว่า มนุษย์จะต้องการความเจริญก้าวหน้าในขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับเรื่อย ๆ แม้ความต้องการของมนุษย์ไม่สามารถบรรลุในขั้นความต้องการที่สูงกว่า มนุษย์ก็จะพยายามให้ถึงที่สุดเพื่อให้ความต้องการสูงสุดในชีวิตเกิดขึ้นให้ได้

นอกจากนั้น ความพึงพอใจของมนุษย์ยังมีความสัมพันธ์กับสิ่งล่อใจหรือเครื่องล่อใจ (Incentive) ดังที่ สมโภชน์ เอี่ยมสุภาษิต (2540 : 187 - 188) กล่าวไว้ว่า สิ่งล่อใจอาจเป็นวัตถุสิ่งของหรือเงื่อนไขที่สามารถจะตอบสนองความพึงพอใจของความต้องการได้ ดังนั้นสิ่งล่อใจจึงอาจจะเป็นเป้าหมายที่จะจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งล่อใจนั้นได้ สิ่งล่อใจแบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ 1) สิ่งล่อใจที่เป็นเงิน ค่าจ้าง หรือสิ่งของ และ 2) สิ่งล่อใจที่ไม่ใช่เงิน เช่น คำยกย่องสรรเสริญ คำชมเชย มนุษย์อาจแสดงความพึงพอใจต่อสิ่งล่อใจไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งขึ้นอยู่กับสภาพชีวิตจริงของแต่ละบุคคล บางครั้งสิ่งล่อใจที่มีแรงจูงใจให้บุคคลแสดงพฤติกรรม อาจะเกิดขึ้นได้ทั้งสองลักษณะในเวลาเดียวกัน นั่นคือ แสดงพฤติกรรมเพื่อให้สิ่งของบางอย่าง ในขณะที่เดียวกันก็สามารถที่จะหลีกเลี่ยงพฤติกรรมบางอย่างที่ทำให้ไม่พึงพอใจได้ เช่น การสอบได้เกรดที่ดีอาจไม่ใช่เพราะต้องการได้เกรดที่ดี แต่เป็นเพราะไม่อยากถูกลงโทษ การดำเนินจากบุคคลอื่นก็เป็นได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า ความพึงพอใจจากสิ่งล่อใจเป็นผลจากเป้าหมายของความต้องการหลาย ๆ อย่างที่สัมพันธ์กับสภาพการณ์ที่เป็นจริง

จากการศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ สรุปได้ว่า ความพึงพอใจเป็นความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ ในการแสวงหาความพอใจตอบสนองต่อร่างกายและจิตใจของตัวเอง หากได้รับความพึงพอใจจากความต้องการมนุษย์จะเกิดทัศนคติทางบวก พึงพอใจในชีวิตและพยายามแสวงหาความต้องการในขั้นที่สูงกว่าต่อไป จนกว่าจะเกิดความพึงพอใจหรือมีทัศนคติทางบวกในระดับสูงสุดนั้น แต่ถ้าหากมนุษย์ไม่ได้รับความพึงพอใจต่อความต้องการที่ความต้องการมนุษย์จะเกิดทัศนคติเชิงลบต่อความพึงพอใจที่ได้รับ อาจจะทำให้มนุษย์ไม่มีปฏิกิริยา คือเฉย ๆ ต่อความพึงพอใจนั้น ๆ ได้ จนไม่อยากจะแสวงหาความต้องการในลำดับขั้นที่สูงกว่าก็เป็นได้

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการสอน

อารีย์ ปริศิกุล (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบการสอนภาษาอังกฤษที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้วิธีสตอรีไลน์สำหรับนักศึกษาในสถาบันราชภัฏ : กรณีศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการสอนภาษาอังกฤษที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้วิธีการสตอรีไลน์สำหรับนักศึกษาสถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม และศึกษาเปรียบเทียบความสามารถของนักศึกษาในสถาบันราชภัฏระหว่างกลุ่มที่รับการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยวิธีสตอรีไลน์ และกลุ่มการสอนด้วยวิธีปกติในสองด้าน ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความคิดเห็นต่อกระบวนการเรียนการสอนวิชาการสอนภาษาอังกฤษทั่วไป

ผลการวิจัยพบว่า “ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาการอ่านภาษาอังกฤษทั่วไปและความคิดเห็นต่อกระบวนการเรียนการสอนของนักศึกษาที่รับการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยวิธีสตอรีไลน์และวิธีการสอนปกติมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยผู้เรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยใช้วิธีสตอรีไลน์มีผลสัมฤทธิ์สูงกว่ากลุ่มที่ได้รับการสอนด้วยวิธีปกติ”

ทิสนา แคมมณี (2548 : 282 - 284) ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : โมเดลซิปปา (CIPPA Model) โดยการบูรณาการประสบการณ์การสอนและวิธีการสอนตลอดระยะเวลา 30 ปี นำไปทดลองใช้จนเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่มีชื่อเสียงในวงการการศึกษาไทย โดยมีรายละเอียดดังนี้

รูปแบบการสอนตามรูปแบบ CIPPA

รูปแบบการสอนตามรูปแบบ CIPPA มาจาก

C (Construction) คือ ครูจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง

I (Interaction) คือ ให้นักเรียนทำกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มี ปฏิสัมพันธ์ทาง

สังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ที่หลากหลาย

P (Physical Participation) คือ จัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เคลื่อนไหวร่างกาย

P (Process Learning) คือ จัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่างๆ เช่น กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการทำงานให้สำเร็จ

A (Application) คือ การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

กระบวนการเรียนการสอนตามรูปแบบ CIPPA model

1. ขั้นการทบทวนความรู้เดิม เป็นการสนทนาซักถามถึงกิจกรรมที่เคยเรียนรู้ หรือพินความรู้ของนักเรียนในเรื่องที่จะดำเนินการสอน

2. ขั้นการแสวงหาความรู้ใหม่ หมายถึง ให้นักเรียนได้รู้จักแหล่งที่จะค้นหาความรู้ เช่น แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นห้องสมุด สื่อเอกสาร มุมประสบการณ์ต่าง ๆ หรือแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ภูมิปัญญา สถานที่สำคัญในชุมชน เป็นต้น

3. ขั้นการศึกษาทำความเข้าใจข้อมูล/ความรู้ใหม่และเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิม เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาทำความเข้าใจแล้วใช้กระบวนการคิดในการประมวลข้อมูลที่รับเข้ามาใหม่กับข้อมูลเดิมทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือสิ่งใหม่

4. ขั้นการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกับกลุ่ม เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนเมื่อได้เรียนรู้แล้วนำองค์ความรู้ที่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อสะท้อนความคิดของตน

5. ขั้นการสรุปและการจัดระเบียบความรู้ เพื่อให้ผู้เรียนจดจำสิ่งที่เรียนได้ง่าย เป็นกิจกรรมสรุปร่วมกัน โดยสังเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้

6. ขั้นการแสดงผลงาน เป็นกิจกรรมเสนอสิ่งที่เรียนรู้ในรูปแบบของการจัดกิจกรรม

7. ขั้นการประยุกต์ใช้ความรู้ นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ หรือเพื่อแก้ปัญหาในสิ่งที่ต้องการคำตอบต่อไป

ผลการทดลองใช้รูปแบบการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง : โมเดลซิปปา (CIPPA Model) ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในสิ่งที่เรียน สามารถอธิบาย ชี้แจง ตอบคำถามได้ดี

นอกจากนี้ยังได้พัฒนาทักษะในการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การทำงานเป็นกลุ่ม การสื่อสาร รวมทั้งเกิดความรู้ด้วย

บัญชา จันมาคือ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการสอนสอดแทรกความรู้ด้านจริยธรรมในวิชากระบวนการการทำงาน (พอ 011) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เพื่อพัฒนารูปแบบการสอนสอดแทรกความรู้ด้านจริยธรรมในวิชากระบวนการการทำงาน (พอ 011) ชั้น

มัธยมศึกษาปีที่ 5 และเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชากระบวนการทำงาน (พอ 011) ของนักเรียนก่อนการเรียนและหลังการเรียน ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการสอนสอดแทรกความรู้ด้านจริยธรรม ในวิชากระบวนการการทำงาน (พอ 011) สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ด้านคือ ด้านปัจจัย ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต และด้านผลสะท้อน กระบวนการจัดการเรียนตามรูปแบบการสอนประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นนำ ขั้นสอน ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอนย่อย คือ กำหนดจุดมุ่งหมาย วางแผนการทำงานร่วมกัน ปฏิบัติตามแผน วิเคราะห์ความรู้ด้านจริยธรรม ประเมินสรุปการดำเนินการเชื่อมโยงองค์ความรู้ นำเสนอรูปแบบ และขั้นสรุป 2) ระดับความรู้ด้านจริยธรรมของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนมากกว่าร้อยละ 80 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บัณฑิต ฉัตรวิโรจน์ (2550 : 183-185) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู มีวัตถุประสงค์เพื่อ พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู และเพื่อศึกษาผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ที่เสริมสร้างสมรรถนะการสอนของนักศึกษาครู พบว่า 1) การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียน การสอนแบบการจัดการความรู้ ซึ่งได้รับการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญที่ระดับมากที่สุด รูปแบบนี้มีลักษณะเด่น คือ การบูรณาการการจัดการความรู้ กระบวนการกลุ่มและเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้แนวสร้างสรรค์นิยม การนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ และการประเมินผลตามสภาพจริง 2) การนำรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบการจัดการความรู้ไปทดลองกับกลุ่มทดลอง พบว่า มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและสมรรถนะการสอนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ทัศนีย์ ทองไชย (2557 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา 2) ประเมินประสิทธิผลการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา 3) ถอดบทเรียนการจัดการความรู้หลังการใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โดยยึดหลักการเรียนรู้ที่เน้นให้นักเรียนได้ปฏิบัติทั้งในระดับบุคคลและ

ระดับกลุ่ม มุ่งเน้นให้นักเรียนสร้างความรู้จากการปฏิบัติร่วมกันและมีการจัดเก็บความรู้ที่มีอยู่ในตัวตนของนักเรียนเปลี่ยนเป็นความรู้ที่ชัดเจนด้วยการแลกเปลี่ยนความรู้ 2) รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา มีองค์ประกอบสำคัญ คือ 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) กระบวนการจัดการความรู้ 4) การวัดและประเมินผล 5) ปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความรู้ ส่วนผลการทดลองใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนทักษะการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิดการจัดการความรู้กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุกขั้นตอนของการจัดการเรียนการสอน และ 3) ผลการถอดบทเรียน นักเรียนสามารถเล่าเรื่องจากการดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ได้ ส่วนการบันทึกความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการศึกษาดังกล่าว ทำให้ทราบว่า รูปแบบการสอนเป็นนวัตกรรมทางการศึกษา ที่อาจารย์ผู้สอน หรือบุคลากรทางการศึกษาสามารถผลิตรูปแบบการสอนให้มีความเหมาะสมกับการสอนในแต่ละวิชา ได้ทุกระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา เพราะรูปแบบการสอนมีความเป็น “ศาสตร์การสอน” ที่ผู้สอนสามารถทำการวิจัย หรือผลิตรูปแบบการสอนได้อย่างไม่มีข้อจำกัด เพราะการศึกษาไม่มีทางหยุดนิ่ง รูปแบบการสอนที่วิจัยขึ้นมาสามารถสร้าง “องค์ความรู้” ใหม่ได้เช่นเดียวกัน

7.2 งานวิจัยเกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง

7.2.1 งานวิจัยเกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้งภายในประเทศ

ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล (2533) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การสอนด้วยวิธีปรากฏการณ์วิทยา : การศึกษารายวิชาสันติภาพศึกษา” ในวิชามนุษย์กับสันติภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นการวิจัยการสอนสันติศึกษาชิ้นแรก ๆ ในระดับอุดมศึกษาไทย โดยใช้การวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนสันติศึกษาด้วยวิธีการปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) คือ กระบวนการศึกษาแบบปฏิสัมพันธ์ที่ผู้เรียนมีบทบาทหลักในการแสวงหาความรู้ ผู้สอนมีบทบาทสนับสนุนชี้แนะภายใต้บรรยากาศแห่งเสรีภาพที่มีระบบระเบียบ ต้องการความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ องค์ประกอบหลักของการศึกษาคั้งนี้ คือ 1) สิ่งสร้าง ทั้งสิ่งเดิมและสิ่งใหม่ 2) กระบวนการ ได้แก่ การจดบันทึก การทำรายงาน และการนำเสนอรายงาน และ 3) ผลที่ได้ ได้แก่ ผลงานของนิสิตและอาจารย์ ซึ่งมีความสำคัญและความสัมพันธ์กัน ผลที่ได้จากการศึกษา พบว่า นิสิตมีพัฒนาการ จำนวน 3 ด้าน หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนการสอนสันติศึกษาด้วยวิธีการปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพ 2) ความคิด

วิเคราะห์ที่เป็นระบบ เป็นเหตุเป็นผลในมุมกว้าง และ 3) คุณธรรม ได้แก่ การเข้าใจตนเอง สังคม ทั้งระบบใกล้และไกลตัว ซึ่งนำไปสู่ทัศนคติและปฏิบัติในทางใฝ่สันติภาพมากขึ้น

วลัย พานิช (2542 : 1 – 10) ได้ทำการศึกษากรณีศึกษาการเรียนรู้จากการบริการในวิชา สันติศึกษา วิชาเลือกในหมวดวิชาครูของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อศึกษาผลที่ นิสิตได้รับจากประสบการณ์การทำโครงการการเรียนรู้จากการบริการแก่สังคม การดำเนินการวิจัย เป็นการทดลองนำการเรียนรู้จากการบริการแก่สังคมมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนวิชา สันติศึกษา ผลการวิจัยพบว่า นิสิตได้รับประสบการณ์จากการทำโครงการการเรียนรู้บริการแก่ สังคมผ่านรายงานเป็นผลเชิงบวกทั้งสิ้น ได้แก่ 1) ในด้านส่วนตัว นิสิตได้เห็นคุณค่าของตนเองใน การทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น รู้จักการให้และแบ่งปันเพิ่มขึ้น รู้จักการเสียสละ มีความภาคภูมิใจใน สิ่งที่ทำ มีความมั่นใจในการทำงาน มีความเข้าใจผู้อื่นมากขึ้นและมีกำลังใจในการดำรงชีวิต ได้ฝึก ความคิดและเกิดความรักในผู้เรียนมากขึ้น 2) ด้านการให้บริการแก่สังคม นิสิตมีการเปลี่ยนความคิด ว่าจะต้องรู้จักตอบแทนสังคม รู้จักการทำงานเพื่อบริการสังคม เพื่อส่วนร่วม ได้เรียนรู้การบริการ มากขึ้น รู้จักสังคมมากขึ้นและมองเห็นปัญหาสังคมมากขึ้น และ 3) ด้านการร่วมงานกับหน่วยงาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง คือ นิสิตรู้จักการทำงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น ได้เรียนรู้การทำงานเป็นทีม ได้มีโอกาสพบปะบุคคลหลายประเภท มีมนุษยสัมพันธ์ดีขึ้น รวมทั้งเรียนรู้วิธีการติดต่อกับ หน่วยงาน หรือชุมชนมากขึ้น จึงสรุปได้ว่า การสอนด้วยการใช้โครงการเรียนรู้จากการบริการเป็น วิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นิสิตได้เพิ่มพูนการเรียนรู้เนื้อหาในหลักสูตรและงานที่เขา ได้ลงมือทำ นั้นมีผลต่อสังคม เป็นการเชื่อมโยงห้องเรียนและสังคม หรือมหาวิทยาลัยและสังคม ภายนอก การสอนด้วยวิธีการนี้เป็นการเปิดกว้างให้นิสิตได้เรียนรู้จากสภาพจริง โดยผ่านการปฏิบัติ การร่วมกัน (Cooperative Action) และการนำการเรียนรู้จากการบริการแก่สังคมมาเป็นส่วนหนึ่งของการ สอนวิชาสันติศึกษาที่ประสบความสำเร็จในระดับที่ดีและน่าพอใจยิ่ง

จิตรภรณ์ สมยานนทนากุล (2547) อาจารย์ประจำภาควิชาการเมืองการปกครอง วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้นำเสนองานวิจัยเรื่อง “ การใช้แนวทาง สันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง : ศึกษากรณี โครงการทอส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย - มาเลเซีย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ระหว่างพ.ศ.2541 - 2546 ” วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาแนว ทางการใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้งศึกษากรณี โครงการทอส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซ ไทย - มาเลเซีย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา ระหว่าง พ.ศ. 2541 - 2546 ระเบียบวิธีการวิจัยเป็น งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรกจะเป็นการ สัมภาษณ์และรวบรวมเอกสาร โดยการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลและเอกสาร และส่วนที่สอง เป็นการ

สัมภาษณ์เชิงลึกโดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งประกอบด้วยบุคคล 5 กลุ่ม คือ บริษัทผู้รับผิดชอบโครงการ ฯ ฝ่ายสนับสนุนโครงการ ฯ ฝ่ายคัดค้านโครงการ ฯ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ฯ และบุคคลที่มีบทบาทในฐานะสื่อกลาง โดยมีกรอบการศึกษา 3 เรื่อง คือ การรับรู้ สันติวิธีของกลุ่มขัดแย้ง ความไว้วางใจ และช่องทางการสื่อสาร

ผลการศึกษาวิเคราะห์การใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง ศึกษากรณีโครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย – มาเลเซีย อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ระหว่าง พ.ศ.2541 - 2546 พบว่า 1) การรับรู้ที่ สันติวิธีมีความหมายว่าอย่างไรเป็นปัจจัยเบื้องต้นในการกำหนดวิธีการหรือมาตรการต่าง ๆ ในการเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง เพราะหากมีการรับรู้ที่ครอบคลุมประเด็นความรุนแรงทางโครงสร้าง การกำหนดวิธีการและมาตรการต่าง ๆ ก็จะสามารถหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงทางโครงสร้างเหล่านี้ได้ ซึ่งก็จะทำให้ความขัดแย้งสามารถที่จะอยู่ในขอบเขตที่จะจัดการได้โดยปราศจากความรุนแรง 2) การสร้างความไว้วางใจและไม่ไว้วางใจระหว่างคู่ขัดแย้งยังเป็นประเด็นหนึ่งที่จะต้องพิจารณาในการใช้แนวทางสันติวิธี เพราะปัจจัยนี้มีผลต่อการสร้างอคติขึ้นระหว่างกัน หากเกิดอคติทางลบก็จะส่งผลต่อการใช้แนวทางสันติวิธีโดยเฉพาะประเด็นการตีความพฤติกรรมต่าง ๆ ของอีกฝ่ายไปในทางลบ การสื่อสารระหว่างกันก็จะถูกปิดลง และยิ่งหากไม่มีการสร้างช่องทางการสื่อสารระหว่างกันอย่างทันการณ์ และสามารถสร้างความเชื่อถือของช่องทางการสื่อสารนั้นแก่ทุกฝ่ายได้ ความขัดแย้งก็จะมีแนวโน้มที่จะตึงเครียดขึ้นและอาจนำไปสู่ความรุนแรงได้ และ 3) วิธีการการใช้แนวทางสันติจึงควรให้ความเข้าใจในเบื้องต้นว่าแนวทางดังกล่าวไม่ยอมรับการใช้ความรุนแรงโดยเจตนาไม่ว่าจะมีข้ออ้างใด ๆ ก็ตาม พร้อม ๆ กัน นั้นก็ต้องหาทางจัดการกับความไม่ไว้วางใจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และพยายามเสริมสร้างความไม่ไว้วางใจออกไป พยายามหาช่องทางการติดต่อสื่อสารแบบสันติวิธีระหว่างกันให้เกิดขึ้นซึ่งลักษณะสำคัญของช่องทางดังกล่าวคือ ต้องเปิดกว้างให้กับทุกฝ่ายในความขัดแย้งสามารถเข้ามาพูดคุยได้อย่างเปิดเผยและร่วมกันหาทางออกจากความขัดแย้งที่กำลังเผชิญอยู่ได้อย่างสร้างสรรค์

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุญชากร) (2547) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่” (A Pattern of Conflict Management by Buddhist Peaceful Means : A Critical Study of Mae Ta Chang Watershed Chiang Mai) วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความขัดแย้ง และรูปแบบในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีในลุ่มน้ำแม่ตาช้างจังหวัดเชียงใหม่ และเพื่อนำเสนอแนวทาง และสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี” ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน ระเบียบวิธีการ

วิจัย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ทั้งในแนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ “สันติวิธีเชิงพุทธ” ในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมพุทธศาสนา และงานวิจัยเพื่อการพัฒนา รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการเข้าร่วมประชุมกับคณะกรรมการกลุ่มผู้นำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาวิเคราะห์ความขัดแย้งและรูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี พบว่า ความขัดแย้งเป็นทุกข์ในระดับโลกวิสัย ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของบุคคลและสังคม แต่ในระดับโลกุตระนั้น ความขัดแย้งมี ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกตัวเอง พระพุทธเจ้า นำเสนอสันติวิธีไว้หลายวิธี ได้แก่ การเจรจาตนเอง การไกล่เกลี่ยคนกลาง การตั้งคณะกรรมการไต่สวน การพิจารณาตัดสินโดยสังฆสภา (สภาสงฆ์) ด้วยวิธีการการตัดสินใจโดยการเทียบ การใช้เสียงข้างมาก การโน้มน้าว การประนีประนอม เป็นต้น

จากการศึกษาวิเคราะห์ความขัดแย้งในกลุ่มน้ำตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่ เกิดจากการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ การรุกรานน้ำ การขยายตัวของรีสอร์ท วิธีการแก้ไขโดยการเจรจาตนเอง การเจรจาโดยการไกล่เกลี่ยคนกลาง และการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกลุ่มน้ำได้รูปแบบ “ธัมมิกัมมัชฌิมวิธี” วิธีการแบบกลาง ๆ ในการแก้ไขความขัดแย้งตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่สามารถนำไปทดลองใช้กับชาวบ้านจนเป็นที่ยอมรับและเห็นว่ารูปแบบดังกล่าวจะนำสันติมาสู่กลุ่มน้ำแม่ตาช้างได้อย่างยั่งยืน

เสริมศักดิ์ บุตรทอง (2547 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิทยานิพนธ์ “การจัดการเรียนรู้ของครูสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพสำหรับผู้เรียนช่วงชั้นที่ 4 สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 1 และเขต 2” วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ของครูสังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพสำหรับผู้เรียนช่วงชั้นที่ 4 สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานราธิวาส เขต 1 และเขต 2 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 63 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพสำหรับผู้เรียนช่วงชั้นที่ 4 ในห้องเรียนมีการเสริมสร้างมาก คือ การสร้างคุณธรรมหลัก การปลูกฝังความภูมิใจในการเป็นชาติของตน และการเสริมสร้างปานกลาง คือ การลดความขัดแย้งในตนเองและระหว่างบุคคล การสร้างทัศนคติที่ดีในการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและคนในโลก การรู้จักการให้ความเคารพผู้อื่น และการเสริมสร้างสันติภาพนอกห้องเรียน ส่วนการเสริมสร้าง

น้อย ได้แก่ คือ การทำโครงการกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับการเสริมสร้างสันติภาพ และกิจกรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

สุชิน การสมวรณ์ (2548) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ การพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพของกองทัพบกไทย” (Curriculum Development for Peace Keeping Operation of Royal Thai Army) วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพของกองทัพบกไทยในการสนับสนุนสหประชาชาติ ระเบียบวิธีการวิจัย เป็นงานวิจัยในลักษณะของการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ผลการวิจัย พบว่า 1) การพัฒนาหลักสูตร ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลสอบถาม และการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพ และนำผลการสำรวจมาเป็นข้อมูลขั้นพื้นฐานในการสร้างโครงสร้างหลักสูตรการปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพแบบใช้ปัญหาเป็นหลัก ซึ่งประกอบด้วยการเรียนรู้ย่อย 6 module คือ เรื่องข้อมูลพื้นฐาน เรื่องความมั่นคงและรักษาความปลอดภัย เรื่องประเด็นสำคัญในการปฏิบัติ เรื่องการสนับสนุนในการปฏิบัติการ และเรื่องการฝึกแก้ปัญหาที่ต้องการบังคับการ ภายในหน่วยการอบรมแต่ละหน่วย ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ของการฝึก ขั้นตอนในการแก้ปัญหา กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อและอุปกรณ์การจัด และการประเมินผล โดยจัดทำขึ้นเป็นแบบการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นหลัก 2) การทดลองใช้หลักสูตร พบว่าการทดสอบผู้เข้ารับการฝึกอบรม ก่อนและหลังการฝึกอบรม ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีผลสัมฤทธิ์ทางความรู้ ความสามารถและการปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนเข้ารับการฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) การประเมินผลหลักสูตร จากแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อหลักสูตรการปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพ จำนวน 20 คน ภาพโดยรวมทั้งหมดส่วนใหญ่มีความคิดเห็นสอดคล้องกับการจัดทำหลักสูตรระดับมาก ซึ่งหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อนายทหารที่จะเดินทางไปปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพ แต่ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์และพื้นที่ปฏิบัติการ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป เพื่อให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

นางเยาว์ แข่งเพ็ญแข (2549) ได้เสนองานวิจัยเรื่อง รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในสถานศึกษา ปี พ.ศ. 2549 โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักวิจัยและพัฒนาสถาบันพระปกเกล้า ระหว่าง พ.ศ. 2548 – พ.ศ. 2553 วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาและพัฒนา รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในสถานศึกษา ในการลดความขัดแย้งและความรุนแรงในสถานศึกษา ระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน และความขัดแย้งของนักเรียนกับองค์กร หรือสังคม ระเบียบวิธีการวิจัย เป็นงานวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and

Development) รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในสถานศึกษาแก่โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในสถานศึกษา พบว่า โรงเรียนเป็นแหล่งบ่มเพาะจิต – พฤติกรรมใช้ความรุนแรงแก่เด็กและเยาวชน ความขัดแย้งของเด็กเป็นการรังแกตามธรรมชาติของวัย ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากความขัดแย้งในองค์กร ระหว่างองค์กรและชุมชน ฯ ดังนั้น รูปแบบการจัดการความขัดแย้งการรังแกในสถานศึกษาจะยึดหลักปรัชญาพัฒนาตามทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาบุคคลิกภาพ การเสริมสร้างพลังทางบวกต่อคนและเหตุการณ์ การสื่อสารปฏิสัมพันธ์ทางบวกที่มีประสิทธิผล “ทักษะฟังใจ” การบริหารชั้นเรียนทางบวก การใช้สันติวิธีจิตวิทยาจัดการความขัดแย้งและป้องกันการรังแก และกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นสมอง : เทคนิคบูรณาการสมองครบส่วนและพหุปัญญา มาประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาสามารถช่วยลดความรุนแรง และจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงแก่นักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จิรศักดิ์ ชำนาญเวช (2550 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธี : กรณีศึกษาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นในชุมชนชนบท” โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาคุณสมบัติส่วนบุคคล และพฤติกรรมของวัยรุ่นในชนบท สาเหตุของความขัดแย้งและการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นในชนบท และแนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธีของวัยรุ่นในชนบท กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ วัยรุ่นชาย/หญิง ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พระสงฆ์ ข้าราชการ นักเรียน นักศึกษาในพื้นที่ตำบลสระพัง อำเภอบ้านแท่น จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 154 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) สาเหตุของความขัดแย้ง และการทะเลาะวิวาทวัยรุ่นมีพฤติกรรมดังกล่าวมาจาก พฤติกรรมส่วนบุคคล ส่วนด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน โดยรวมมีสาเหตุมาจากสภาพแวดล้อมของชุมชน เช่น มีสิ่งยั่วยุทางกามารมณ์ แหล่งอบายมุข และแหล่งมั่วสุมในชุมชน 2) แนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธี โดยบุคคลและกลุ่มบุคคล คือทุกคนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อย ด้านแนวทางการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธี โดยองค์กรของรัฐและเอกชน คือ โรงเรียนจัดกิจกรรมให้นักเรียนปฏิบัติการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในชุมชนอย่างสันติวิธี 3) ปัญหาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่นในชุมชนชนบท มีสาเหตุหลักจาก พ่อแม่ผู้ปกครองไม่เอาใจใส่ดูแลบุตรหลาน เป็นเหตุให้ขาดความอบอุ่นในครอบครัว ต้องการการยอมรับจากเพื่อนและสังคมเป็นเหตุให้วัยรุ่นแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมออกมา เพื่อต้องการให้พ่อแม่ผู้ปกครอง และเพื่อนยอมรับ และให้ความสนใจ เช่น การขับรถจักรยานยนต์เสียดัง การเลียนแบบสื่อและรุ่นพี่ การทะเลาะวิวาท การดื่มสุราของมีนเมาประเภทต่าง ๆ การเที่ยวกลางคืน เป็นต้น วิธีการแก้ไขปัญหาคอย่างสันติ ควรเน้นที่พ่อแม่ผู้ปกครองต้องดูแลเอาใจใส่เป็นพิเศษ หมั่นอบรมสั่งสอนให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ให้รู้จัก

ระเบียบวินัยของสังคม และทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่วัยรุ่น ในส่วนองค์กรของรัฐหรือเอกชน ควรจัดให้วัยรุ่นได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การจัดอบรมความรู้หลักสูตรการแก้ไขปัญหาย่างสันติ เพื่อฝึกพัฒนาวุฒิภาวะทางอารมณ์และวิธีการป้องกัน และแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งอย่างสันติวิธี สำหรับวัยรุ่นในชนบท

ธัญญรัตน์ ทิวถนอม (2550) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การลงโทษประหารชีวิต : อำนาจ ความรุนแรง และรัฐไทย” (Death Penalty : Power Violence and the Thai State) โดยมีคำถามหลักในการศึกษาวิจัยว่า การศึกษาวิจัยเรื่องการลงโทษประหารชีวิตในสังคมไทย ส่วนใหญ่จะศึกษาในเรื่องแนวคิดในการลงโทษ ตัวบทกฎหมาย วิธีการลงโทษ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับและผลเสียจากการลงโทษประหารชีวิต การศึกษาส่วนใหญ่มุ่งที่จะตอบคำถามว่าควรยกเลิกโทษการประหารชีวิตในสังคมไทยหรือไม่ ระเบียบวิธีการวิจัย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งเอกสารที่ใช้แบ่งออกเป็น 1) เอกสารชั้นต้น เช่น ตัวบทกฎหมาย เอกสารนโยบายของรัฐ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการลงโทษประหารชีวิต ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึง พ.ศ. 2546 และ 2) เอกสารชั้นสอง เช่น หนังสือ เอกสาร วารสาร บทความ สิ่งพิมพ์ และข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรัฐ การใช้ความรุนแรง และการลงโทษประหารชีวิต ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึง พ.ศ. 2546 ผลการวิจัยพบว่า รัฐไทยมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการลงโทษประหารชีวิตในแต่ละยุคสมัย เพราะระบอบการปกครองที่ต่างกันย่อมมีวิธีการสร้างความชอบธรรมให้กับการลงโทษประหารชีวิตที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามอำนาจในการลงโทษประหารชีวิตก็ยังคงอยู่กับรัฐไทย นอกจากนี้สังคมไทยยอมรับและให้การสนับสนุนการลงโทษประหารชีวิตผู้ที่กระทำความผิดก็เนื่องจากเหตุผลที่ได้ถูกรองรับโดย ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดในไตรภูมิพระร่วง (เรื่องกรรมในพุทธศาสนา) ซึ่งรัฐมักอ้างการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว เป็นการสร้างความชอบธรรมในการลงโทษประหารชีวิต และเพื่อใช้เป็นข้ออ้างในการสร้างความชอบธรรมให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการตามกฎหมายกับผู้กระทำความผิดกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งบางครั้งกลับไปสู่ความรุนแรง เช่น การใช้นโยบายปราบปรามอาชญากรรม นโยบายปราบปรามยาเสพติดของรัฐ ฯลฯ มีการใช้อำนาจรัฐละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชนจนทำให้องค์กรสิทธิมนุษยชน และองค์กรทางศาสนาออกมาทักท้วง

ประชุม โปธิกุล (2551 : 20) ได้พิสูจนผลงานของโรบบินส์ (Robbins) โดยทำการวิจัย “การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภูมิภาคตะวันตก” โดยใช้ทฤษฎีของโรบบินส์ ปรากฏว่า ผู้บริหารให้อันดับความสำคัญของการใช้ยุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งสูงสุด และเท่ากัน มี 2 วิธี คือ การแก้ปัญหาาร่วมกัน กับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนบุคคล

อันดับความสำคัญต่ำสุดได้แก่การใช้ยุทธวิธีการเพิ่มทรัพยากร ความสำเร็จของการใช้ยุทธวิธีต่าง ๆ ในการจัดการความขัดแย้ง เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย คือ การแก้ปัญหาพร้อมกัน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนบุคคล การประนีประนอม การพิจารณาวัตถุประสงค์ระดับสูง การหลีกเลี่ยง การเปลี่ยนโครงสร้าง การใช้อำนาจ การเพิ่มทรัพยากร การกลบเกลื่อนในฐานะส่วนบุคคลของผู้บริหาร ยังไม่บรรลุถึงซึ่งนิพพาน ผู้บริหารก็ต้องประสบกับความขัดแย้งอยู่ตลอดจะเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิตมนุษย์ที่เกิดมามีความแตกต่าง การจัดการความขัดแย้งเป็นเรื่องที่ทำได้ เพราะการจัดการความขัดแย้งก็คือจัดมนุษย์ การเลือกใช้ยุทธวิธีใดนั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารจะค้นหาสาเหตุ เนื้อหาสาระของความขัดแย้ง สถานการณ์รอบด้าน วิธีใดก็ได้แล้วแต่ความเหมาะสมของสังคมไทย และดุลยพินิจของผู้บริหารเอง

นางเยาว์ แข่งเพ็ญแข (2553) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องรูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในสถานศึกษา ปี 2553 พบว่า การเรียนการสอนจริยธรรมของครูในสถานศึกษาส่วนใหญ่ใช้วิธีการสอนแบบ 3 M (Moraling Modeling Manipulating) คือ การสอนว่าอะไรดี/ควรทำ และอะไรไม่ดี/ไม่ควรทำ การให้ทำตามตัวแบบที่ดี หรือการให้รางวัล การลงโทษ การปรับพฤติกรรมหรือการแรงเสริมต่าง ๆ ให้กับเด็กบ้าง ซึ่งนักจิตวิทยาวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากไม่สามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้ไม่ กลุ่มนักจิตวิทยาพัฒนาบุคลิกภาพซึ่งนำโดยนักจิตวิทยาชื่อดัง เอ. เอช. มาสโลว์ (A.H. Maslow) ได้เสนอทฤษฎีใหม่พัฒนาบุคลิกภาพครองคุณธรรม จริยธรรมและวินัยด้วยการตอบสนองความต้องการ 5 ชั้น โดยเฉพาะที่ขาดไม่ได้ขั้นที่ 3-4 เป็นโครงสร้างบุคลิกภาพที่มีประสิทธิภาพ คือความต้องการความรักและความภูมิใจในตัวเอง เมื่อบุคคลได้รับการเติมเต็มแล้วจะผลักดันให้แสวงหาคุณธรรมจริยธรรมและวินัยด้วยตน ประการสำคัญ ดร. โทมัส กอร์ดอน (Dr. Thomas Gordon) ได้พัฒนาความรักความภาคภูมิใจเป็นเทคนิคการสื่อสารปฏิสัมพันธ์ทางบวกที่มีประสิทธิผล “ทักษะฟังใจ” (Active Listening) ทำให้ครูและผู้ปกครองสามารถนำไปสื่อสารทางบวกกับครู-ศิษย์แทน การสื่อสารทางลบแบบเดิมที่เคยชิน ประการสำคัญสันติวิธีการเจรจาไกล่เกลี่ยจัดการความขัดแย้งและปัญหาต้องใช้ทักษะการฟังเป็นเครื่องมือสำคัญทุกขั้นตอน ด้วยเหตุนี้การสร้างค่านิยมสันติวิธีจึงบูรณาการกับการสร้างค่านิยมจริยธรรมตามหลักจิตวิทยาพัฒนาบุคลิกภาพได้เป็นอย่างดี ครูไม่ต้องสอนแยกส่วน ประการสำคัญสันติวิธีเป็นวิธีที่ชอบด้วยจริยธรรม ยกระดับจิตใจ เคารพในชีวิตเพื่อนมนุษย์มากขึ้น เอื้อเฟื้อ ดึงงาม ไม่ถูกครอบงำด้วยความเกลียดชัง ความโกรธแค้น และพยายามไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น สันติวิธีคือจริยธรรมนั่นเอง สรุปคือ ความรุนแรงเป็นปัญหาสังคมไทยอย่างหนึ่งแล้ว ซึ่งเด็กเรียนรู้จากโรงเรียน บ้าน และสังคม การสอนจริยธรรมมีปัญหารอบด้านและการสอนจริยธรรม การสอนจริยธรรมตามทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาบุคลิกภาพสามารถบูรณาการกับสันติวิธีได้

สถาบันพระปกเกล้า (2555 : 9 - 155) ได้นำเสนอรายงานวิจัยการสร้างความปรองดองแห่งชาติ ต่อรัฐบาลและสาธารณะชน หลังเกิดเหตุการณ์การสลายการชุมนุมทางการเมือง เมื่อเดือนเมษายน – พฤษภาคม 2553 การศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การประมวลวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทย การวิเคราะห์เปรียบเทียบกรณีศึกษา (Case Study Research) โดยการถอดบทเรียนกรณีศึกษา 10 ประเทศ การประยุกต์ใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งประกอบด้วย นักการเมืองอาวุโส ผู้มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความปรองดอง และผู้ที่เกี่ยวข้องโดยใช้คำถามปลายเปิดสำหรับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi – Structured Interview) และการระดมความคิดเห็นโดยการประชุมกลุ่ม (Focus Group) ผลการศึกษาวิจัย พบว่า 1) การจัดการเกี่ยวกับความจริงของเหตุการณ์รุนแรงที่นำมาสู่ความสูญเสียโดยการเปิดเผยของเท็จจริงของเหตุการณ์ที่ไม่ระบุตัวบุคคลในระยะเวลาที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบททางสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บทเรียนที่เกิดขึ้นในอดีตและป้องกันมิให้เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นอีกในอนาคต 2) การให้อภัยผ่านกระบวนการนิรโทษกรรมคดีที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุมทางการเมือง โดยรวมถึงกลุ่มผู้ชุมนุมทุกฝ่าย เจ้าหน้าที่รัฐและผู้บังคับบัญชา ตลอดจนผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในการรักษาความสงบเรียบร้อย 3) การเสริมสร้างความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมและการลดเงื่อนไขของข้อกล่าวอ้างว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมในส่วนของกรณีคดีกับผู้กล่าวหาจากกระบวนการตรวจสอบการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่รัฐ (คตส.) 4) การกำหนดกติกาทางการเมืองซึ่งอาจรวมถึงการแก้ไขกฎหมายหลัก/รัฐธรรมนูญ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาข้อสรุปต่อประเด็นที่อาจจะขัดต่อหลักนิติธรรม และความเป็นประชาธิปไตย และต้องหลีกเลี่ยงการสร้าง “ความยุติธรรมของผู้ชนะ” อาทิ การยุบพรรคการเมืองโดยง่าย การเพิกถอนสิทธิทางการเมืองโดยง่าย และการถ่วงดุลอำนาจระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และองค์กรอิสระ 5) การสร้างการยอมรับในมุมมองต่อประชาธิปไตยที่แตกต่าง ในประเด็นคุณลักษณะของการปกครองระบอบประชาธิปไตยไทยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (กติกาการเมือง) 6) การวางรากฐานของประเทศไทยเพื่อความเป็นธรรมในสังคม ได้แก่ การลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การเสริมสร้างวัฒนธรรมความเป็นพลเมืองและการอยู่ร่วมกันในความแตกต่าง และ 7) การสร้างบรรยากาศแห่งการปรองดอง โดยรัฐบาลควรสร้างความตระหนักของทุกภาคส่วนในสังคมให้เห็นความสำคัญของการสร้างความปรองดองแห่งชาติ มีการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงทั้งในรูปของตัวเงินและความรู้สึก ทุกฝ่ายควรงดเว้นการกระทำที่แสดงถึงการไม่เคารพกฎหมายและหลักนิติรัฐ เช่น การใช้มวลชนกดดันเรียกร้องด้วย

วิธีการอันผิดกฎหมาย มีกระบวนการพูดคุย (Dialogue) ใน 2 ระดับ คือ ระดับตัวแทนทางการเมือง และกลุ่มที่มีส่วนได้เสียโดยตรง และ ระดับประชาชนฐานรากในรูปแบบการจัด “เวทีประเทศไทย” ในพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการถกเถียงประเด็นปัญหาความขัดแย้งและร่วมกันหาทางออกของประเทศร่วมกัน

7.2.2 งานวิจัยเกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้งในต่างประเทศ

มานีชา แซมพาท พาสควาล (Maneesha Sampath Pasqual, 2001) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพูดจากหัวใจเพื่อการศึกษาสันติภาพในศรีลังกา” (Speaking to the heart Education for peace in Sri Lanka) ผลการวิจัยสรุปว่า การสร้างสันติภาพจำเป็นต้องเข้าใจในด้านวัฒนธรรม โครงสร้างทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ อย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมมากกว่าการมองแคบ ๆ เพียงความรุนแรงภายในประเทศ การสร้างสันติภาพจะต้องมีการพัฒนาคุณค่า และเจตคติด้านบวก ซึ่งการสร้างคุณลักษณะดังกล่าวสามารถใช้การศึกษาเป็นส่วนช่วยได้ โดยเฉพาะการพูดด้วยหัวใจเพื่อการศึกษาสันติภาพ จากการศึกษาวิจัยการศึกษาสันติภาพในประเทศศรีลังกา พบว่า หากมีการพูดคุยกันอย่างจริงจังด้วยหัวใจที่ปรารถนาสันติภาพ ทั้งในระดับบุคคล สังคมและประเทศย่อมจะนำไปสู่สันติภาพได้ในอนาคต

ฮาเกท กัล เอ็ด (Hagitte Gal – Ed, 2001) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างความรู้เกี่ยวกับสันติภาพด้วยการใช้ทฤษฎีฐานราก ผ่านวิดิทัศน์เกี่ยวกับการสนทนาด้านสันติวิธีชุด Articulation เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้การศึกษาเพื่อสันติภาพ” (The making of art the knowledge of peace A grounded theory Study of video ARTiculation as a learning tool in a dialogic program of peace education) การวิจัยนี้เป็นกรณีศึกษาของการวิจัยฐานราก ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ของการสนทนาว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของความรู้ และศิลปะในสื่อเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ด้านสันติภาพ กระบวนการนำความรู้จากผลงานศิลปะไปสู่การตระหนักรู้ถูกเรียกว่า ARTiculation การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีมโนทัศน์ของงานวิจัยมุ่งศึกษาประเด็นทางญาณวิทยาของศิลปะว่าศิลปะไม่ใช่เพียงภาพประทับใจ แต่ยังเป็นกระบวนการตระหนักรู้และการพัฒนาจิตสำนึกอย่างหนึ่ง เช่น เดียวกันกับการนำเสนอเรื่อง สันติภาพ และศิลปะยังเป็นส่วนสำคัญในการเชื่อมประสานพรมแดนของวิทยาศาสตร์ และพรมแดนของศิลปะเข้าไว้ด้วยกัน ผลการวิจัยพบว่า ความคล้ายคลึงระหว่างศิลปะและสันติภาพในฐานะที่เป็นกระบวนการตระหนักรู้ซึ่งถูกจัดสร้าง นอกจากนี้ยังพบการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของประสบการณ์การเรียนรู้โดยการสนทนาผ่าน ARTiculation อย่างเห็นได้ชัด ผลการวิจัยครั้งนี้ได้ถูกสร้างเป็นทฤษฎีฐานราก (Agrounded Theory) ของญาณวิทยาสนทนาเกี่ยวกับสันติภาพ

เจนน่า คลาวเนวา (Janna Khloudneva, 2002) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การส่งเสริมสันติวัฒนธรรมผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียน” (Promotion of a Culture of peace through nonformal education) จุดประสงค์ของการวิจัยเพื่อสำรวจศักยภาพของการศึกษาในระบบโรงเรียนในด้านการส่งเสริมสันติภาพ ศึกษาทั้งในหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน องค์กรทางศาสนา และกลุ่มการเมือง การวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษาผู้ที่อยู่ในพื้นที่กำลังพัฒนามาร่วมกระบวนการเรียนรู้ด้วยกันผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และทำการวิเคราะห์เชิงลึก ผลการศึกษาวิจัยพบว่าการจัดหาความรู้ และทักษะที่เป็นประโยชน์ ช่วยเพิ่มความตระหนักและความเคลื่อนไหวของผู้ที่อยู่ในพื้นที่กำลังพัฒนาในการสร้างความมั่นคง สันติภาพ และประชาธิปไตยในอนาคต

ลอว์เรนส์ เจราลด์ แม็คโดนัลด์ (Lawrence Gerard MacDonald, 2003) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาดั้งเดิมจากพลเมืองศึกษาผู้กรอบแนวคิดการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคโลกาภิวัตน์” (Traditional approaches to citizenship education, globalization, towards a peace education framework) ผลการศึกษาวิจัยพบประเด็นการโต้แย้งในการศึกษาสันติภาพที่มีประสิทธิภาพนั้น ควรที่จะศึกษามากกว่าประเด็นความเป็นพลเมือง การศึกษาสันติภาพจึงมีความเหมาะสมในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากการศึกษาสันติภาพมีขอบข่ายการศึกษาที่กว้างขวาง มีการศึกษาเป็นองค์รวมมีลักษณะการบูรณาการในศาสตร์ต่าง ๆ และเชื่อมโยงกับระบบธรรมชาติมากกว่าที่จะศึกษาเพียงประเด็นใด ประเด็นหนึ่ง

เจนนิเฟอร์ แอน คอตติก (Jennifer Anne Kottick, 2003) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การไต่สวนในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาประชาธิปไตยและสันติภาพในระดับชั้นอนุบาล” (Inquiry in to the issue of democracy and peace education in kindergarten program) ผลการศึกษาวิจัยสรุปว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือชนิดหนึ่ง ซึ่งผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างสันติภาพและประชาธิปไตยได้ การทำความเข้าใจธรรมชาติของเด็ก และการเล่นของเด็กจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาสันติภาพและประชาธิปไตยในช่วงวัยที่มีคุณลักษณะเหล่านี้กำลังก่อตัวได้

โซลา ไอ มาร์ติน และ แอนดริว (Sola I Martin and Andreu, 2004) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรักษาสันติภาพกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยการศึกษากรณีศึกษา MINURSO ในการลงมติสหประชาชาติในเวสเทิร์น ซาฮารา” (The United Nations mission for the referendum in Western Sahara : a case study of MINURSO, including a re-evaluation of the relationship between peacekeeping and conflict resolution) วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรักษาสันติภาพกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยการศึกษา กรณีศึกษา MINURSO ในการลงมติสหประชาชาติในเวสเทิร์น ซาฮารา ระเบียบวิธีการวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับการกิจของ

สหประชาชาติในการดำเนินการจัดการความขัดแย้ง และสร้างสันติภาพใน MINURSO ทฤษฎีฐานราก (Ground Theory) โดยใช้การวิเคราะห์แบบฟูโกต์ (Foucaultian Analysis) เพื่อการรักษาสันติภาพและได้แนวทางการปฏิบัติการสันติภาพใน MINURSO

ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาวิเคราะห์ศึกษา “ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรักษาสันติภาพกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยการศึกษาระณีศึกษา MINURSO ในการลงมติสหประชาชาติในเวสต์แบงก์ ซาฮารา พบว่า งานวิจัยนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

ส่วนแรก เป็นการสำรวจและตรวจสอบภารกิจ MINURSO โดยใช้การวิเคราะห์รูปแบบตามธรรมเนียมปฏิบัติซึ่งถูกประกอบสร้างท่ามกลาง 3 ภารกิจหลัก ซึ่งสร้างโดยชุมชนระหว่างประเทศในการตอบโต้กับความ ขัดแย้ง การกระทำ สันติภาพ การรักษาสันติภาพ และการสร้างสันติภาพ

ส่วนที่ 2 การตรวจสอบศักยภาพในการวิเคราะห์เชิงปฏิบัติการของทฤษฎีฐานราก (Ground Theory) ในการ รักษาสันติภาพ และใช้การวิเคราะห์แบบฟูโกต์ (Foucaultian Analysis) เพื่อมองหาความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างการรักษาสันติภาพ นโยบายของต่างประเทศเกี่ยวกับความขัดแย้ง และการสร้างอำนาจ - ความรู้

สรุปสุดท้ายด้วยการเสนอการขยายแนวทางการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ในการรักษาสันติภาพ และแนวทางในการปฏิบัติการสันติภาพในภารกิจ MINURSO สามารถนำไปใช้เป็นการศึกษาต่อการรักษาสันติภาพและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

กิบบอนส์ และเฮลเก้า ไอ (Gibbons, Helga I, 2004) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเพื่อประเมินผลกระทบสันติภาพ บทบาทของทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคล : การศึกษาเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคลที่ใช้ในการประเมินคุณค่าเชิงสันติที่แปรเปลี่ยนโดยการมีส่วนร่วมในการศึกษาเพื่อการริเริ่มสร้างสันติ ” (Educating for peace impact assessment : a role for personal construct theory ? : a critical study of personal construct theory 's contribution to the assessment of peaceable value transfer generated by participation in educating for peace initiative) วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อประเมินผลกระทบสันติภาพ ตามทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคล ระเบียบวิธีการวิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิจัยเพื่อวิพากษ์ทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคล (Personal Construct Theory) ในการสร้างสันติภาพในส่วนบุคคล

ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาเพื่อประเมินผลกระทบสันติภาพ บทบาทของทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคล : การศึกษาเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคลที่ใช้ในการประเมินคุณค่าเชิงสันติที่แปรเปลี่ยนโดยการมีส่วนร่วมในการศึกษาเพื่อการริเริ่มสร้างสันติงานวิจัยนี้ได้แย้งทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคล (Personal Construct Theory) เพื่อหาหนทางใน

การประเมินการนำคุณค่าเชิงสันติมาใช้ เป็นผลจากการมีส่วนร่วมใน การริเริ่มการศึกษาสันติภาพ รวมทั้งทำงานขยายกลไกในการประเมินผลของการสร้างสันติภาพ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นการขยายไปสู่การเห็นชอบระดับนานาชาติ ที่ปรากฏออกมาให้เราเห็น ซึ่งเกี่ยวข้องกับทฤษฎีและปฏิบัติการเกี่ยวกับการศึกษาเพื่อสันติภาพ และทำการพิจารณาเหตุการณ์ใน Sierra Leone

งานวิจัยนี้ได้แยกความท้าทายที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับผลการประเมินในพื้นที่ และการตัดสินใจ กลไกการประเมินที่ไม่เพียงพอที่จะเป็นมาตรฐานกลางในการศึกษาเพื่อสันติภาพ วิธีวิทยาเชิงการประเมินมีพื้นฐานขึ้นอยู่กับญาณวิทยา วิธีวิทยาและเทคนิคการวิพากษ์เกี่ยวกับทฤษฎี ประกอบสร้างส่วนบุคคล (Personal Construct Theory) ว่าไม่สามารถแปลคุณค่าที่เป็นผลจากการมีส่วนร่วมในการศึกษาริเริ่มเพื่อสันติ โดยใช้หลักการ วิธีการและวิเคราะห์ด้วยทฤษฎี เพื่อประเมินการสร้างสันติภาพได้

ดูโดเอต์ เวโรนิก (Dudouet Veronique, 2004) ได้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การสร้างสันติภาพและการต่อต้านความรุนแรง : กรณีศึกษาความสัมพันธ์ในการสนับสนุนกันระหว่างกระบวนการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งและการไกล่เกลี่ยที่ไม่ใช้ความรุนแรงในอิสราเอล - ปาเลสไตน์ ” (Peacemaking and nonviolent resistance : a study of the complementarity between conflict resolution processes and nonviolent intervention, with special reference to the case of Israel / Palestine) วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาการสร้างสันติภาพและการต่อต้านความรุนแรงในอิสราเอล - ปาเลสไตน์ ระเบียบวิธีการวิจัย เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับการสร้างสันติภาพและการต่อต้านความรุนแรงในอิสราเอล - ปาเลสไตน์

ผลการวิจัยพบว่า งานวิจัยนี้ต้องการสำรวจความเกี่ยวข้องที่หลากหลายระหว่างการต่อต้านแบบสงบ และการต่อต้านแบบรุนแรงกับการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ทั้งในเชิงวิชาการและในรูปแบบความร่วมมือกันที่จะไกล่เกลี่ย การแทรกแซงความขัดแย้งที่ไม่เหมาะสม โดยดำเนินการศึกษาออกเป็น ดังนี้ การกล่าวถึงรากฐานของความขัดแย้งที่เกิดจากเศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาค การหาสมมติฐานในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่ผ่านมา ทำให้เกิดการหารูปแบบการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่ไม่เหมาะสม การบูรณาการต่อความรุนแรง และการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งให้อยู่ใน กรอบที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน การแสดงรูปแบบความขัดแย้งที่ไม่สมส่วน การประเมินเชิงวิพากษ์วิจารณ์ กิจกรรมการสร้างสันติภาพที่มีอยู่ รวมถึงการโต้แย้งว่าเกิดความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาคเกี่ยวกับองค์ประกอบเชิง โครงสร้าง

การวิเคราะห์ประเด็นเกี่ยวกับการต่อต้านที่ใช้ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง ในช่วง เวลา 1987 - 1993 ในอิสราเอลและปาเลสไตน์และการจัดการความขัดแย้งแบบบูรณาการ

และการสำรวจระดับของการสนับสนุนให้เกิดความสำเร็จ และการร่วมมือเชิงหน้าที่ระหว่างกา
 ใกล้เคียงที่เน้นความยุติธรรมกับสันติภาพในอิสราเอลและปาเลสไตน์ที่เกิดจากกลุ่มความขัดแย้ง
 ภายในดินแดนและประชาคมระหว่างประเทศ สรุปลักษณะที่นำไปสู่ความรุนแรงใน
 อิสราเอลและปาเลสไตน์ เกิดจากปัญหาโครงสร้างการเมือง โครงสร้างเศรษฐกิจสังคม และมีการ
 เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา จากทั้งภายในและภายนอก มีทั้งประสบความสำเร็จบ้างและ
 ล้มเหลวบ้าง การที่จะทำให้สันติภาพขึ้นได้ จำเป็นต้องมีการใกล้เคียงเพื่อลดเงื่อนไขความขัดแย้ง
 ความรุนแรงภายในดินแดนทั้งสอง และประชาคมระหว่างประเทศมีส่วนร่วมในการแก้ไข
 ปัญหาความขัดแย้งอย่างจริงจัง

เอ็ม เซลิน เติร์กส์ (M.Selin Turkes, 2006) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “บทบาทของอัต
 ลักษณ์ในพลวัตของรูปแบบใหม่ของความขัดแย้งที่รุนแรง” *The Role of Identity in the Dynamics
 of New Form of Violent Conflict* วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของอัตลักษณ์ใน
 พลวัตของรูปแบบใหม่ของความขัดแย้งที่รุนแรงช่วงหลังสงครามเย็น ระเบียบวิธีการวิจัยเป็น
 งานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เกี่ยวกับ
 บทบาทของอัตลักษณ์ในพลวัตของรูปแบบใหม่ของความขัดแย้งที่รุนแรงช่วงหลังสงครามเย็น

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบอัตลักษณ์เฉพาะที่ถูกสร้างในช่วงโลกาภิวัตน์ การ
 เปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่เกิดขึ้นช่วง หลังสงครามเย็น เช่น ความอ่อนแอของรัฐสวัสดิการ ความ
 ล้มเหลวของแนวคิดสังคมนิยม และอุดมการณ์หลังอาณานิคมนำไปสู่ความไม่แน่นอนและไม่
 ปลอดภัย ความจริงเหล่านี้ทำให้เห็นช่องว่างในการเกิดขึ้นของรูปแบบใหม่ของภาพรวมทาง
 การเมือง ทั้งศาสนา และอัตลักษณ์ชาตินิยม กลายเป็นสงครามรูปแบบใหม่ “State VS Non - State”
 เช่น กรณีโคโซโว อัตลักษณ์ที่ก่อรูปแบบใหม่ของความขัดแย้ง มักจะเกิดจากพลวัตทางโครงสร้าง
 สังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ที่สามารถเปลี่ยนเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างนำไปสู่ความขัดแย้ง
 และความรุนแรงได้ในที่สุด

ดาเนสลา นาซซิเมนโต (Daniela Nascimento, 2006) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การ
 แก้ไขความผิดพลาด : ความสำคัญของสิทธิมนุษยชนในความขัดแย้งภายหลังการสร้างสันติภาพ
 ช่วงหลังสงครามเย็น ” (*Mending the Wrongs : the importance of human rights in post – conflict
 peace – building*) วัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อศึกษาวิธีการที่องค์กรสิทธิมนุษยชน เข้าไปมีส่วนร่วม
 ในกระบวนการสร้างสันติภาพภายหลังการสร้างสันติภาพช่วงหลังสงครามเย็น ระเบียบวิธีการ
 วิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research)
 เพื่อวิพากษ์วิธีการที่องค์กรสิทธิมนุษยชน เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสันติภาพ

ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาวิเคราะห์ศึกษาการแก้ไขความผิดพลาด : ความสำคัญของสิทธิมนุษยชนในความขัดแย้งภายหลังการสร้างสันติภาพช่วงหลังสงครามเย็น พบว่าหน้าที่ขององค์กรสิทธิมนุษยชนที่เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสันติภาพที่ผ่านมาหลังช่วงสงครามเย็นที่พยายามสร้างกระบวนการให้คู่ขัดแย้งในกรณีได้มีโอกาสเจรจาไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง เพื่อไม่ให้ความขัดแย้งนำไปสู่ความรุนแรงอันจะเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน แต่ผลที่ผ่านมาทั้งประสบความสำเร็จและความล้มเหลวพอ ๆ กัน บางครั้งบางพื้นที่คู่ประสบความสำเร็จดีในการนำกระบวนการสันติภาพเข้าไปแก้ไขปัญหาก็ยังมีการวนเวียนกลับมาใช้ความรุนแรงกลายเป็นวัฏจักรความรุนแรงซ้ำแล้วซ้ำอีก เช่น ปัญหาดินแดนอิสราเอล ปาเลสไตน์ กัวเตมาลา เอลซาวาดอร์ อัฟกานิสถาน ปากีสถาน อิรัก แอฟริกา โคโซโว เป็นต้น จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์กรสิทธิมนุษยชนควรที่จะแก้ไขสิ่งที่ผิดในกระบวนการสร้างสันติภาพที่ ประสบความล้มเหลวนี้ เพื่อจะนำไปสู่การเลือกใช้หนทางอื่น เช่น การใช้ระบบศาลอิสระ การสร้างความไว้วางใจ การใช้ Technical Skill and Resources ที่เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในระยะยาวต่อการมีสันติภาพที่ยั่งยืน และไม่กระทบต่อสิทธิมนุษยชน

จากการศึกษาจากการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้งทั้งในประเทศและต่างประเทศข้างต้น สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 7 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 7 สรุปผลการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความ
ขัดแย้ง

หัวข้อวิทยานิพนธ์ /วิจัย	ทฤษฎี หรือองค์ความรู้ที่พบ	ประเด็นที่ มุ่งศึกษา	มโนทัศน์ใน การศึกษา สันติศึกษา
1.การสอนด้วยวิธีทางปรากฏการณ์วิทยา : การศึกษารายวิชาสันติภาพศึกษา ในรายวิชามนุษย์กับสันติภาพของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย ศรีเพ็ญ สุภพิทยากุล	วิธีศึกษาปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) แนวคิด/หลักการสอน	การสอนด้วยวิธีทางปรากฏการณ์วิทยาในรายวิชามนุษย์กับสันติภาพ	มิติทางการศึกษา /การสอน
2.กรณีศึกษาการเรียนรู้จากการบริการในวิชาสันติศึกษา วิชาเลือกในหมวดวิชาครูของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดย วลัย พานิช	การศึกษากรณีศึกษา แนวคิด/หลักการสอน	การสอนสันติศึกษาสำหรับนักศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	มิติทางการศึกษา /การสอน
3.การใช้แนวทางสันติวิธีในการแก้ไขความขัดแย้ง : ศึกษากรณีโครงการทอส่งก๊าซ และโรงแยกก๊าซไทย – มาเลเซีย อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา โดย จิตรารัตน์ สมยานนทนากุล	แนวทางสันติวิธี 3 เรื่อง คือ การรับรู้ สันติวิธีของกลุ่มขัดแย้ง ความไว้วางใจ และช่องทางการสื่อสาร	แนวทางสันติวิธีในการจัดการความขัดแย้งในสังคม	มิติทางสังคม

ตารางที่ 7 สรุปผลการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง (ต่อ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ /วิจัย	ทฤษฎี หรือองค์ความรู้ที่พบ	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	มโนทัศน์ในการศึกษาสันติศึกษา
4. รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในสถานศึกษา โดย นางเยาว์ แข่งเพ็ญแข	เทคนิคสันติวิธี ได้แก่ การเสริมสร้างพลังทางบวกต่อตนเองและเหตุการณ์ การสื่อสารปฏิสัมพันธ์ทางบวกที่มีประสิทธิผล “ทักษะฟังใจ” การบริหารชั้นเรียนทางบวก การใช้สันติวิธีจิตวิทยาจัดการความขัดแย้งและป้องกันการรังแก การสอนจริยธรรมตามหลักจิตวิทยาพัฒนาบุคลิกภาพ และกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นสมอง : เทคนิคบูรณาการสมองครบส่วนและพหุปัญญา	เทคนิควิธีสันติศึกษาในสถานศึกษา	มิติทางการศึกษา /การสอน
5. การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภูมิภาคตะวันตก โดย ประชุม โพธิกุล	แนวคิดการจัดการความขัดแย้งของรอบบินส์ การจัดการความขัดแย้ง	การจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภูมิภาคตะวันตก	มิติทางสังคม
6. รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรมในสถานศึกษา ปี 2553 โดย นางเยาว์ แข่งเพ็ญแข	รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธี รูปแบบการสร้างจริยธรรม	รูปแบบการสร้างค่านิยมสันติวิธีร่วมกับจริยธรรม	มิติการศึกษา /การสอน

ตารางที่ 7 สรุปผลการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการ
ขัดแย้ง (ต่อ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ /วิจัย	ทฤษฎี หรือองค์ความรู้ที่พบ	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	มโนทัศน์ในการศึกษาสันติศึกษา
7.รูปแบบการจัดการความขัดแย้ง โดยพุทธสันติวิธี :ศึกษาวิเคราะห์ กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่” โดย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุณากร)	ทฤษฎีความขัดแย้งของคาร์ลมากซ์ ทฤษฎีความขัดแย้งของจอร์จ ซิมเมิล ทฤษฎีความขัดแย้งของราล์ฟ คาเรนคอร์ฟ ทฤษฎีสันติวิธีของเจมส์ โค ทฤษฎีสันติภาพเชิงโครงสร้างของโยฮัน กัลตุง แนวคิดอหิงสาของมหาตมะ กานธี แนวคิดอริยสัจ 4 ของพระพุทธเจ้า แนวคิดสันติวิธีของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุต. โท)	การจัดการความขัดแย้งพุทธสันติวิธี	มิติความเป็นมนุษย์
8. การจัดการเรียนรู้ของครูสังคัมศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพสำหรับผู้เรียนช่วงชั้นที่ 4 สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นราธิวาส เขต 1 และเขต 2 เสริมศักดิ์ บุตรทอง	การจัดการการเรียนรู้ การเสริมสร้างสันติภาพ	การจัดการเรียนรู้ของครูสังคัมศึกษาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ	มิติทางการศึกษา /การสอน
9. การพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติการเพื่อรักษาสันติภาพของกองทัพบกไทย โดย พันเอกสุชิน การสมวรรณ	การรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ, การรักษาสันติภาพของกองทัพไทย, การพัฒนาหลักสูตร	การพัฒนาหลักสูตรสันติภาพ	มิติทางการศึกษา /การสอน

ตารางที่ 7 สรุปผลการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง (ต่อ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ /วิจัย	ทฤษฎี หรือองค์ความรู้ที่พบ	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	มโนทัศน์ในการศึกษาสันติศึกษา
10.แนวทางการแก้ไขปัญห ความขัดแย้งอย่างสันติวิธี : กรณี ศึกษาการทะเลาะวิวาทของวัยรุ่น ในชุมชนชนบท โดย จิรศักดิ์ ชำนาญเวช	แนวคิดสันติวิธี การจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธี	แนวทางการแก้ไข ปัญหาความ ขัดแย้งอย่างสันติ วิธี	มิติทาง การศึกษา
11. การลงโทษประหารชีวิต : อำนาจ ความรุนแรง และรัฐ ไทย โดย ร.ต.ท. หญิง ธัญญรัตน์ ทิวถนอม	การลงโทษประหารชีวิตของรัฐไทย สมัย ร.5 – 2546 แนวคิดในไตรภูมิพระ ร่วง (เรื่องกรรมในพุทธศาสนา)	การใช้อำนาจรัฐ ในการลงโทษ ประหารชีวิต และการใช้ความ รุนแรง	มิติทางสังคม
12. รายงานวิจัยการสร้างความ ปรองดองแห่งชาติ โดยสถาบันพระปกเกล้า	กระบวนการสร้างความปรองดอง แนวคิดการจัดการความขัดแย้งโดยสันติ วิธีจากต่างประเทศ	การสร้างความ ปรองดองแห่งชาติ	มิติทางสังคม
13. การพูดจากหัวใจเพื่อการ ศึกษาสันติภาพในศรีลังกา โดย Maneesha Sampath Pasqual	การศึกษาเพื่อสันติภาพ การสานเสวนาสันติภาพ	การพูดด้วยหัวใจ เพื่อการศึกษา สันติภาพใน ประเทศศรีลังกา	มิติทาง การศึกษา

ตารางที่ 7 สรุปผลการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง (ต่อ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ /วิจัย	ทฤษฎี หรือองค์ความรู้ที่พบ	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	มโนทัศน์ในการศึกษาสันติศึกษา
14. การสร้างความรู้เกี่ยวกับสันติภาพด้วยการใช้ทฤษฎีฐานรากผ่านวิถีทัศน์เกี่ยวกับการสนทนาด้านสันติวิธีชุด Articulation เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้การศึกษาเพื่อสันติภาพ” โดย Hagitte Gal – Ed	ทฤษฎีฐานราก (Agrounded Theory) ญาณ วิชาสนทนาเกี่ยวกับสันติภาพ	กระบวนการนำความรู้จากผลงานศิลปะไปสู่การตระหนักรู้ในการสนทนาเพื่อสันติภาพ (ARTiculation)	มิติทางการศึกษา
15. การส่งเสริมสันติวัฒนธรรมผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดย Janna Khloudneva	การศึกษาสันติภาพในการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาสันติวัฒนธรรม การศึกษานอกระบบโรงเรียน	การศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้าน การส่งเสริมสันติภาพ ศึกษาทั้งในหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานเอกชน องค์กรทางศาสนา และกลุ่มการเมือง	มิติทางการศึกษา
16. การศึกษาดั้งเดิมจากพลเมืองศึกษาสู่กรอบแนวคิดการศึกษาเพื่อสันติภาพในยุคโลกาภิวัตน์ โดย Lawrence Gerard MacDonald	การศึกษาสันติภาพในศตวรรษที่ 21 การศึกษาความเป็นพลเมือง	การศึกษาสันติภาพเหมาะสมในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากมีการศึกษาเป็นองค์รวมมีลักษณะการบูรณาการในศาสตร์ต่างๆ และเชื่อมโยงกับระบบธรรมชาติ	มิติทางการศึกษา

ตารางที่ 7 สรุปผลการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง (ต่อ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ /วิจัย	ทฤษฎี หรือองค์ความรู้ที่พบ	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	มโนทัศน์ในการศึกษาสันติศึกษา
17. การได้สวนในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาประชาธิปไตยและสันติภาพในระดับชั้นอนุบาล โดย Jennifer Anne Kottick	การเสริมสร้างสันติภาพ การเสริมสร้างประชาธิปไตย ธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็ก	การเสริมสร้างสันติภาพและประชาธิปไตยในระดับชั้นอนุบาล	มิติทางการศึกษา /การสอน
18. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการรักษาสันติภาพกับการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยการศึกษากรณีศึกษา MINURSO ในการลงมติสหประชาชาติในเวสต์แบงก์ โดย Sola I Martin , Andreu.	การจัดการความขัดแย้ง และสร้างสันติภาพใน MINURSO ทฤษฎีฐานราก (Ground Theory) โดยใช้การวิเคราะห์แบบฟูโกต์ (Foucaultian Analysis) เพื่อการรักษาสันติภาพและได้แนวทางการปฏิบัติการสันติภาพ	ภารกิจของสหประชาชาติในการรักษาสันติภาพ	มิติทางสังคม
19.การศึกษาเพื่อประเมินผลกระทบสันติภาพ บทบาทของทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคล : การศึกษาเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคลที่ใช้ในการประเมินคุณค่าเชิงสันติที่แปรเปลี่ยนโดยการเรียนรู้ร่วมกันในการศึกษาเพื่อการริเริ่มสร้างสันติ โดย Gibbons, Helga I.	ทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคล (Personal Construct Theory) ในการสร้างสันติภาพในส่วนบุคคล	ทฤษฎีประกอบสร้างส่วนบุคคลในการเสริมสร้างสันติในบุคคล	มิติความเป็นมนุษย์

ตารางที่ 7 สรุปผลการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับสันติศึกษาและการจัดการความขัดแย้ง (ต่อ)

หัวข้อวิทยานิพนธ์ /วิจัย	ทฤษฎี หรือองค์ความรู้ที่	ประเด็นที่มุ่งศึกษา	มโนทัศน์ในการศึกษาสันติศึกษา
20. การสร้างสันติภาพและการต่อต้านความรุนแรง : กรณีศึกษาความสัมพันธ์ในการสนับสนุนกันระหว่างกระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการไกล่เกลี่ยที่ไม่ใช้ความรุนแรงในอิสลาเอล – ปาเลสไตน์ โดย Dudouet Veronique.	การสร้างสันติภาพ การต่อต้านความรุนแรงโดยวิธีการไกล่เกลี่ยที่ไม่ใช้ความรุนแรง	การสร้างสันติภาพ การต่อต้านความรุนแรงโดยวิธีการไกล่เกลี่ยที่ไม่ใช้ความรุนแรง	มิติทางสังคม
21. บทบาทของอัตลักษณ์ในพลวัตของรูปแบบใหม่ของความขัดแย้งที่รุนแรง โดย M.Selin Turkes	อัตลักษณ์ในพลวัตของรูปแบบใหม่ของความขัดแย้งที่รุนแรง	อิทธิพลของโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง	มิติทางสังคม
22. การแก้ไขความผิดพลาด : ความสำคัญของสิทธิมนุษยชนในความขัดแย้งภายหลังการสร้างสันติภาพช่วงหลังสงครามเย็น โดย Daniela Nascimento.	สิทธิมนุษยชน ในความขัดแย้งภายหลังการสร้างสันติภาพช่วงหลังสงครามเย็น	สิทธิมนุษยชน กับการจัดการความขัดแย้งหลังสงครามเย็น ”	มิติทางสังคม

จากการศึกษางานวิจัยและงานวิทยานิพนธ์ทั้งในประเทศและต่างประเทศข้างต้น ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน และจุดพัฒนาของงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านสันติศึกษาสันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้งความรุนแรงด้วยสันติวิธีทั้งภายในประเทศและในต่างประเทศได้ดังต่อไปนี้

จุดแข็งของงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านสันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีทั้งภายในประเทศ และในต่างประเทศ งานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 22 เรื่อง เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแทบทั้งสิ้น แต่อาจจะแตกต่างกันไปตามระเบียบวิธีวิจัย ส่วนมากงานวิจัยเชิงคุณภาพจะเน้นที่การศึกษาเอกสาร เพื่อทำการวิเคราะห์และเสนอแนวทางในการดำเนินการ แก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้วยสันติวิธี อีกทั้งงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ทั้ง 22 เรื่อง จะมีทฤษฎีและองค์ความรู้ทางด้านสันติภาพ สันติศึกษา และสันติวิธี ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ ทำให้ได้เห็นแนวทางในการศึกษางานวิจัยด้านสันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีทั้งภายในประเทศ และภายนอกประเทศได้เป็นอย่างดี

จุดอ่อนของงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านสันติศึกษา สันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีทั้งภายในประเทศและในต่างประเทศ งานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 22 เรื่อง เป็นงานวิจัยที่การศึกษาด้านสันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีที่มีมีมนทัศน์ทางการศึกษาสันติภาพ ในมิติทางสังคมจำนวนมาก กล่าวคือมีการศึกษาในเชิงรัฐศาสตร์ การเมือง การปกครอง ที่เป็น “สันติภายนอกมนุษย์” มากกว่าที่จะศึกษาในมิติความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็น “สันติภายในมนุษย์” และมิติทางการศึกษา มีจำนวน 12 เรื่อง ทำให้เห็นแนวทางในการศึกษาที่ค่อนข้างน้อย เกิดองค์ความรู้ที่ยังไม่หลากหลายมากในการศึกษาสันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีที่หลากหลายและลึกซึ้งมากนัก โดยเฉพาะมิติทางการศึกษาทางด้านการพัฒนาการสอนสันติศึกษา มีจำนวนเพียง 4 เรื่อง เท่านั้น ซึ่งนับว่าเป็นจุดอ่อนในการศึกษาด้านการพัฒนาการสอนสันติศึกษา

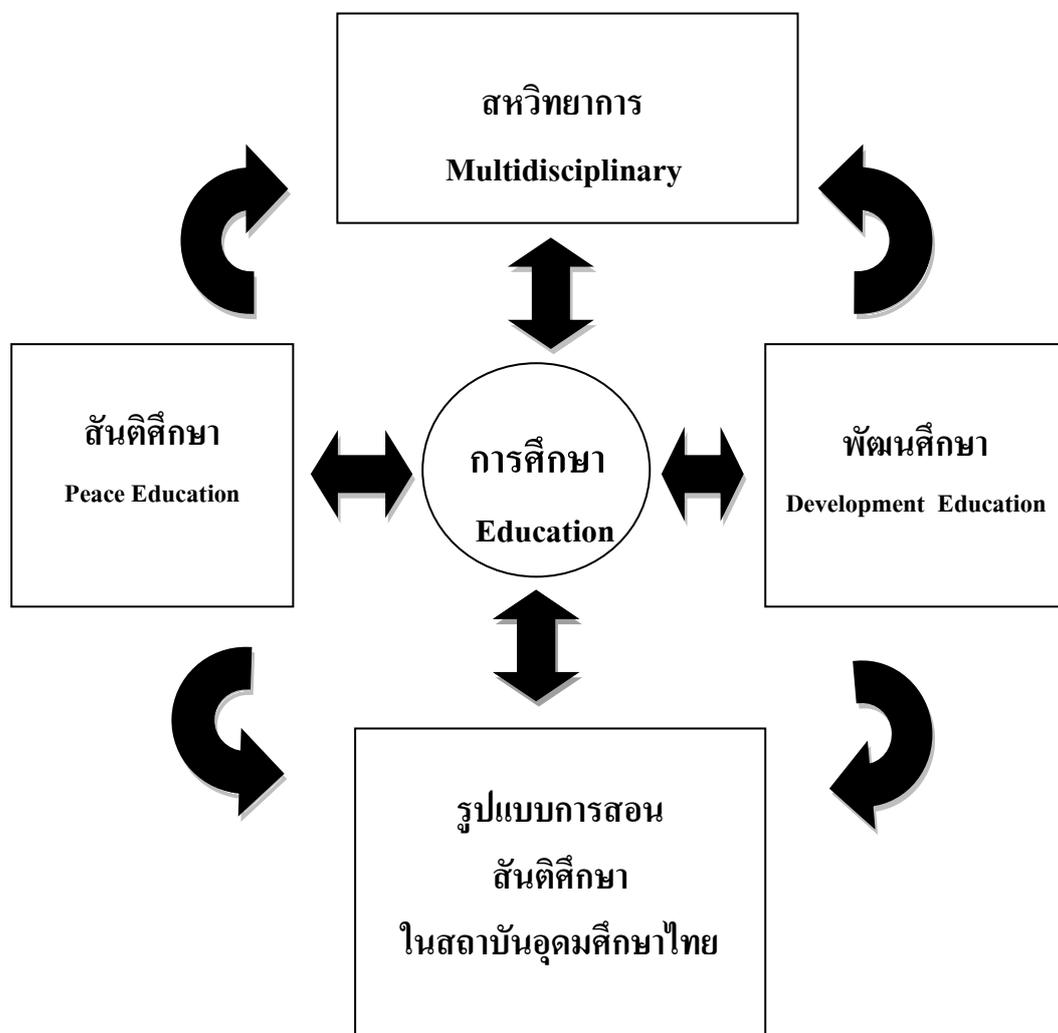
จุดพัฒนาของงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ด้านสันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีทั้งภายในประเทศและในต่างประเทศ งานวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้ง 22 เรื่อง เป็นงานวิจัยที่การศึกษาด้านสันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธี ที่มีรูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยศึกษาเอกสาร (Documentary Research) จำนวนมาก แต่รูปแบบการศึกษาในเชิงปฏิบัติการในพื้นที่มีเพียง 3 เรื่อง โดยมีลักษณะการวิจัยแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) จำนวน 2 เรื่อง และมีการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) จำนวน 1 เรื่อง เป็นการศึกษาวิจัยแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) จำนวน 1 เรื่อง และเป็นการวิจัยแบบญาณวิทยา (Epistemology) จำนวน 1 เรื่อง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ทศนีย์ จันอินทร์ (2550 : 153 - 154) ได้สรุปไว้ว่า การศึกษาและการวิจัยด้านสันติภาพยังไม่มีงานวิจัยเชิงปฏิบัติการในพื้นที่ความขัดแย้งมากนัก และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านสันติภาพยังมีอยู่จำนวนน้อยมาก เช่นเดียวกัน และสอดคล้องกับ ศรีเพ็ญ ศุภพิทยากุล (2533) กล่าวไว้ว่า การสอนรายวิชาสันติภาพ

ศึกษา ควรจะมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยวิธีการสอน และเทคนิคการสอนต่าง ๆ ในลักษณะวิธีการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนสันติภาพมากยิ่งขึ้น เพราะการศึกษาด้านสันติภาพนั้นต้องมีการศึกษาในหลาย ๆ แง่มุม ทั้งในมุมมองกว้าง และลึกซึ่งจากศาสตร์ต่าง ๆ ร่วมกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ลอเรล แอล ฟินเลย์ (Laura L. Finley, 2004) กล่าวถึงการสอนสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาในสหรัฐอเมริกา ปรากฏมี 2 รูปแบบ คือ 1) การสอนแบบครอบงำใช้อำนาจโดยครูต่อศิษย์ (Dominator Model) ซึ่งปรากฏใช้มานาน ในปัจจุบันยังปรากฏให้เห็นทั่วไป เนื่องจากการไม่มีเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างและวิธีการแบบครอบงำ และ 2) การสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Partnership Model) ช่วยคิด ช่วยทำ ช่วยกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ในรายวิชา รวมถึงการมีส่วนร่วมในการให้คะแนน การประเมินผล และการให้เกรดด้วย การสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนจึงเป็นการสอนรูปแบบใหม่ เป็นสิ่งที่ท้าทายครูอาจารย์ผู้สอนสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยการพัฒนา รูปแบบการสอนสันติศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ทำให้ทราบว่ารูปแบบการสอนมีความเป็นสากล เนื่องจากมีทฤษฎีและแนวคิดศาสตร์การสอนเป็นฐานคิด การจะนำรูปแบบการสอนไปใช้ในสอนในรายวิชาต่าง ๆ นั้น จะต้องใช้วิธีการทางการวิจัย และการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ร่วมกัน จึงจะได้รูปแบบการสอนในรายวิชานั้น ๆ อย่างมีหลักการทางทฤษฎีและแนวคิด ความรู้ในศาสตร์วิชานั้น ๆ การจะพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษารูปแบบการสอนที่เป็นสากล ทฤษฎีการเรียนรู้และการสอน ประกอบกับความรู้เกี่ยวกับสันติศึกษา สันติภาพและสันติวิธีที่มีลักษณะแตกต่าง ๆ จากรายวิชาอื่น ๆ เพื่อวิจัยและพัฒนา รูปแบบการสอนสันติศึกษาได้อย่างเหมาะสมกับบริบทในการศึกษาระดับอุดมศึกษาไทยทั้งในส่วนการจัดการเรียนการสอน อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยมองเห็นว่าการศึกษเกี่ยวกับสันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธีในประเทศไทย ควรจะพัฒนาโดยการนำ “พัฒนศึกษา” (Development Education) มาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้สันติศึกษา สันติภาพ และการแก้ไขความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไชยันต์ รัชชกุล (2537 : 33) ได้ระบุลักษณะสำคัญของวิชาสันติศึกษา มีลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary Studies) เป็นการประมวลใช้ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ มาช่วยทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ และไพทอร์ย์ สีนลาร์ตัน (2534 :166 – 167) กล่าวว่า การศึกษากับสันติภาพนั้นพิจารณาได้เป็น 2 ลักษณะใหญ่ คือ นัยแรก หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องสันติภาพ (Education about Peace) และอีกนัยหนึ่ง การศึกษาเพื่อสร้างสันติภาพ (Education for Peace) เป็นการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาหรือ

สร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น เน้นหนักเนื้อหาและกระบวนการทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นไป เพื่อสร้างความสงบสุขในตัวมนุษย์ สันติสุขในสังคมและสันติภาพขึ้นในโลก นักวิชาการบางท่าน ใช้คำว่า “สันติวิทยา” (Peace Studies) หรือ สันติศาสตร์ (Peace Science) แต่สำหรับผู้วิจัยขอ เรียกว่า “สันติศึกษา” ตามที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีการศึกษาในรายวิชา “สันติศึกษา” มาตั้งแต่ปีการศึกษา 2532 และ 2536 ตามลำดับ งานวิจัยด้าน “สันติศึกษา”

โดยการศึกษาวิจัย “การพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย” นี้ ผู้วิจัยใช้ “พัฒนศึกษา” ซึ่งมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (Multidisciplinary Subjects) มาเป็นเครื่องมือ ในการศึกษาและพัฒนา เพราะทั้ง “สันติศึกษา” และ “พัฒนศึกษา” ทั้งสองศาสตร์มีลักษณะ เป็นสหวิทยาการทั้งคู่ ด้วยวิธีการศึกษาวิจัยดังกล่าวจะศึกษาภาพรวมของความรู้สันติศึกษา ทฤษฎี และแนวคิดสันติศึกษาและสันติวิธี ทั้งด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ รัฐศาสตร์ ศาสนศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ ทฤษฎีการเรียนรู้และการสอนและรูปแบบการสอน เพื่อที่จะศึกษาข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับสันติศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ดำเนินการอยู่ การวิจัยและพัฒนา รูปแบบการสอน สันติศึกษา วิธีการสอนสันติศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัยเอกชน สถาบันอุดมศึกษาไทย ประโยชน์ที่จะได้จากการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการสอน และกระบวนการ การเรียนการสอนตามแนวสันติศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่สถาบันต่าง ๆ สามารถนำไปปรับใช้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการศึกษาที่ในการเสริมสร้างบุคคลให้มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องสันติภาพ สามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ความรุนแรง และการลดความขัดแย้ง ความรุนแรงด้วยสันติวิธี ได้แนวทางการพัฒนาอาจารย์ในระดับมหาวิทยาลัยให้มีความรู้และทักษะในการสอนตามแนวสันติ ศึกษา และก่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาตามแนวสันติศึกษาในหมู่ นักการศึกษา และการจัดการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทย ช่วยผลักดันการจัดการเรียนการสอนสันติศึกษาให้มีการแพร่หลายมากขึ้นในวงการศึกษาไทย ดังแผนภูมิที่ 5 แสดงความสัมพันธ์ ของการศึกษา สันติศึกษา พัฒนศึกษา และสหวิทยาการ ในการพัฒนา รูปแบบการสอนสันติศึกษา ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ดังนี้

แผนภูมิ 5 แสดงความสัมพันธ์ของการศึกษา สันติศึกษา พัฒนศึกษา และสหวิทยาการ
ในการพัฒนารูปแบบการสอนสันติศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย